

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Evaluatie EPK-pilot

Evaluatie van de negen EPK-pilotprojecten

In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, het ministerie van Economische Zaken
en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

>> Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal Ondernemen

Evaluatie EPK-pilot

Evaluatie van de negen EPK-pilotprojecten

Project in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

EINDRAPPORT

Utrecht, 2 november 2015

Bart Wesselink

Mirjam Harmelink

Edwin Dalenoord

Inhoudsopgave

Vooraf	3
Samenvatting en hoofdconclusies.....	4
1 Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding voor deze evaluatie	7
1.2 Doel- en vraagstelling van deze evaluatie.....	8
1.3 Leeswijzer	8
2 Onderzoeksaanpak	9
2.1 Energiebesparing bij bedrijven	9
2.2 Het directiekamermodel.....	9
2.3 Gebruik van het directiekamermodel voor de evaluatie van de EPK-pilotprojecten	11
2.4 Informatieverzameling	11
3 Resultaten per pilotproject.....	13
3.1 Inleiding	13
3.2 Axalta (autoschadeherstelbedrijven)	13
3.3 Bedrijventerreinen Zuid-Limburg	15
3.4 Energiewinst in de regio	17
3.5 Grafische industrie.....	20
3.6 Industriële bakkerijen	22
3.7 Koninklijke Metaalunie FOCWA FME	24
3.8 Supermarkten.....	26
3.9 Textielservice	28
3.10 Zorginstellingen.....	30
4 Gezamenlijke leerervaring van de pilotprojecten	33
4.1 Inleiding	33
4.2 Karakteristiek van sectoren en deelnemende bedrijven.....	33
4.3 Effect van de EPK-ideeën op de vijf drijfveren.....	34
4.4 Beantwoording van de vier onderzoeksvragen.....	40
Bijlage 1: Vragen bedrijvenenquête.....	44
Bijlage 2: Resultaten bedrijvenenquête.....	50
Bijlage 3: Enquêtevragen toezichthouders	69
Bijlage 4: Resultaten enquête toezichthouders	71
Bijlage 5: Lijst geïnterviewden	74

Vooraf

Dit rapport is het verslag van de evaluatie van de EPK-pilot bestaande uit negen EPK-pilotprojecten.

Waarom een EPK-pilot?

De Wet milieubeheer (Wm) verplicht bedrijven en instellingen om energiebesparende maatregelen uit te voeren met een terugverdientijd van maximaal vijf jaar. In de praktijk blijkt echter dat bedrijven dit nog onvoldoende hebben opgepakt en ook dat het toezicht op de naleving door het bevoegd gezag nog onvoldoende is. In het SER-energieakkoord van 2013 zijn daarom afspraken gemaakt over een instrumentenpakket om de implementatie van deze energiebesparende maatregelen te versnellen. Onderdeel van dit pakket is een pilot met een zogenoemde Energie Prestatie Keuring (EPK).

Doel van de EPK-pilot

Doel van de EPK-pilot is om met diverse EPK-pilotprojecten een EPK-systeem te definiëren dat in de vorm van een (markt)instrument bedrijven en instellingen stimuleert om blijvend actief aan de slag te gaan met energiebesparing. De EPK beoogt verder dat een bedrijf met een EPK aan de toezichthouder kan aantonen dat het voldoet aan de eisen uit de Wm, waardoor tegelijkertijd de toezichthouder ontlast wordt in zijn handhavingstaak.

Negen EPK-pilotprojecten

In het voorjaar van 2014 heeft het Rijk de markt gevraagd om ideeën voor EPK-pilotprojecten in te dienen. Eind 2014 zijn er negen EPK-pilotprojecten van start gegaan. In elk EPK-pilotproject werkt de betrokken marktpartij zijn ingediende EPK-idee verder uit, door het verder te onderzoeken en te testen binnen de context van het algemene EPK-systeem.

De verschillende projectuitvoerders en de Rijksoverheid hebben de afspraken over de uitvoering van de EPK-pilotprojecten in april 2015 vastgelegd in een Green Deal.¹ Bent u geïnteresseerd in de EPK-pilotprojecten, dan kunt u deze via de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) opvragen (www.rvo.nl).

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 van dit rapport gaat in op de aanleiding voor deze evaluatie, het doel en de vraagstelling. In hoofdstuk 2 vindt u een beschrijving van de onderzoeksaanpak voor de vier hoofdvragen van deze evaluatie. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van de negen EPK-pilotprojecten besproken. De gezamenlijke leerervaringen van de negen EPK-pilotprojecten vindt u in hoofdstuk 4. Daarbij worden de vier hoofdvragen beantwoord en er worden conclusies voor het vervolg uit getrokken.

Achterin dit rapport vindt u de vragen en resultaten van de bedrijvenenquête, de vragen en resultaten van de enquête van de toezichthouders en de lijst met geïnterviewden.

¹ Energiebesparing door de Energie Prestatie Keuring (EPK): Green Deal EPK-pilot, <http://www.greendeals.nl/gd179-epk-pilot/>

Samenvatting en hoofdconclusies

De Wet milieubeheer (Wm) verplicht bedrijven en instellingen om energiebesparende maatregelen uit te voeren met een terugverdientijd van maximaal vijf jaar. In de praktijk blijkt echter dat bedrijven dit nog onvoldoende hebben opgepakt en ook dat het toezicht op de naleving door het bevoegd gezag nog onvoldoende is. In het SER-energieakkoord van 2013 zijn daarom afspraken gemaakt over een instrumentenpakket om de implementatie van deze energiebesparende maatregelen te versnellen. Onderdeel van dit pakket is een pilot met een zogenoemde Energie Prestatie Keuring (EPK).

Een EPK heeft een tweeledig doel. Enerzijds moet het een (markt)instrument worden om het bedrijfsleven en non-profitorganisaties te stimuleren energie en daarmee kosten te besparen. Anderzijds kan een bedrijf met een EPK aan de toezichthouder aantonen dat het voldoet aan de Wm waardoor tegelijk de toezichthouder in zijn handhavingstaak wordt ontlast.

Dit rapport is het verslag van de evaluatie van de EPK-pilot, bestaande uit de negen EPK-pilotprojecten. Eind 2014 zijn deze EPK-pilotprojecten van start gegaan en in april 2015 is met de uitvoerders van deze projecten en het Rijk de Green Deal 'EPK-pilot' afgesloten. Doel van de pilotprojecten is om verschillende EPK-ideeën van marktpartijen (de 'aanbieders') in de praktijk verder uit te werken, te onderzoeken en te testen. In het afgelopen half jaar zijn in de volgende zeven sectoren pilotprojecten uitgevoerd: supermarkten, grafische industrie, zorginstellingen, textielverzorging, Axalta (autoschadeherstelbranche), metaalsector en industriële bakkerijen. Daarnaast waren er twee regionaal georiënteerde pilotprojecten: een pilotproject met twee bedrijventerreinen in Limburg en een pilotproject met een diversiteit aan bedrijvengroepen in vijf regio's. Alle pilotprojecten vonden plaats in een samenwerking tussen de aanbieder van het EPK-idee, bedrijven en het bevoegd gezag.

Doelstelling van de evaluatie

Doelstelling van deze EPK-evaluatie is om de leerervaringen uit de EPK-pilotprojecten tastbaar te maken, feitelijk en praktisch. Om daarmee de keuzes en besluitvorming over de EPK in de borgingscommissie van het Energieakkoord te onderbouwen.

Aanpak

De vier hoofdvragen voor de evaluatie zijn:

1. Hoe beoordelen de afnemers de EPK-ideeën?
2. Hoe beoordeelt de toezichthouder de EPK-ideeën?
3. Hoe beoordeelt de aanbieder de EPK-ideeën?
4. Zijn de EPK-ideeën efficiënt en effectief?

Informatie voor beantwoording van deze vragen is verkregen uit: een enquête onder deelnemende pilotbedrijven, een enquête onder deelnemende toezichthouders, diverse interviews met trekkers van de pilotprojecten en toezichthouders en de eindrapporten van de pilotprojecten. Voor beantwoording van de vraag over de aantrekkelijkheid is ook gebruikgemaakt van het onderzoek dat TNS NIPO binnen een aantal pilotsectoren heeft uitgevoerd bij bedrijven die niet hebben deelgenomen aan de pilotprojecten.

Resultaten

1 Hoe beoordelen de afnemers de EPK-ideeën?

Pilotbedrijven vinden een EPK aantrekkelijk, mits de kosten beperkt blijven

Pilotbedrijven beoordelen de ontwikkelde EPK-ideeën grotendeels positief. Voor deelnemende bedrijven is een EPK aantrekkelijk wanneer dit inzichtelijk maakt welke maatregelen volgens de Wet milieubeheer moeten worden uitgevoerd en welke besparing dit oplevert. Tevens wordt een EPK positief beoordeeld, wanneer dit de communicatie met de toezichthouder vereenvoudigt en de uitvoeringskosten beperkt blijven (via een elektronische tool, standaardrapportages of certificaat). In vrijwel alle pilotprojecten stond dan ook de ontwikkeling en het testen van een elektronische tool of standaardrapportage centraal. In de meeste

pilotprojecten moeten afnemende bedrijven betalen voor een energieadvies, het gebruik van de ontwikkelde tools en de eventuele certificering. Afhankelijk van de bedrijfssituatie varieert de geschatte tijdsinspanning voor een EPK van één tot enkele dagen. In een aantal pilotprojecten (Axalta, regiopilotproject Rivierenland, grafische industrie en textielverzorging) geven bedrijven aan bereid te zijn kosten in de range van € 500 tot € 1.000 te willen maken. De integratie van een elektronische tool of standaardrapportage in een bestaande systematiek die al in de sector wordt gebruikt, drukt de kosten van een EPK voor de afnemende bedrijven.

2. Hoe beoordeelt de toezichthouder de EPK-ideeën?

Elektronische tools en standaardrapportages zijn in uniforme sectoren een efficiënt hulpmiddel voor toezichthouder en bedrijven

In sectoren die uniform zijn qua processen, gebouwen en maatregelen, zoals industriële bakkerijen, supermarkten, autoschadeherstelbedrijven (Axalta), zorginstellingen en textielverzorging, bieden de ontwikkelde elektronische tools en standaardrapportages de mogelijkheid voor een efficiënte en transparante communicatie tussen de toezichthouder en bedrijven over welke maatregelen uitgevoerd dienen te worden en over de status van de uitgevoerde energiebesparende maatregelen. Die transparantie vereenvoudigt de handhavingstaken voor de toezichthouder. Daarnaast geven bedrijven aan dat ontwikkelde tools en rapportages efficiëntere communicatie met de toezichthouder mogelijk maakt. Binnen de meeste pilotprojecten is geconcludeerd dat de geteste tools en rapportages (i) naar aanleiding van ontvangen commentaar verder ontwikkeld kunnen worden en (ii) geborgd dienen te worden door middel van bijvoorbeeld certificering of afspraken met de toezichthouder.

Toezicht op afstand: het begin is er, maar er moet nog veel gebeuren

Naast vereenvoudiging van het toezicht door betere gegevensuitwisseling is ‘toezicht op afstand’ een mogelijkheid om de kosten voor toezicht te verlagen. De toezichthouders geven aan dat een rol op afstand alleen mogelijk is wanneer de EPK (de nulmeting, het opstellen van een besparingsplan, het auditen van de voortgang en het verlenen van een certificaat) goed geborgd is, bijvoorbeeld door de betrokkenheid van een onafhankelijke adviseur of auditor of via een centraal EPK-register. In zo’n geval kan de toezichthouder volstaan met het raadplegen van het centrale register en steekproefsgewijze controles. Deze borging is in het pilotproject van de zorgsector het meest volledig uitgewerkt. In de andere pilotprojecten moet de borging nog verder worden uitgewerkt.

3. Hoe beoordeelt de aanbieder de EPK-ideeën?

Aanbieders in pilotprojecten zijn enthousiast

De meeste aanbieders in de pilotprojecten willen doorgaan met de verdere introductie van hun EPK-idee. De haalbaarheid van hun businesscase is echter minder duidelijk. De meerderheid van de geteste EPK-ideeën hanteren een standaardadviesmodel waarbij het afnemende bedrijf de EPK-aanbieder een vergoeding betaalt voor het geleverde advies- en beoordelingswerk. De meeste bedrijven staan positief tegenover het EPK-idee, maar tonen tegelijkertijd een lage betalingsbereidheid. Het is daarom niet waarschijnlijk dat het (veelal) standaardadviesmodel in zichzelf de marktvraag naar een EPK zal vergroten. In één pilotproject is een ander verdienmodel uitgewerkt waarin de advieskosten worden gedeeld tussen de bedrijven en de installateur, wanneer deze installatietechnische maatregelen kan gaan implementeren. Dit verdienmodel is nog niet in de praktijk getest.

4a. Zijn de EPK-ideeën efficiënt?

Goed uitgewerkte borgingsafspraken bepalen de efficiency

De EPK-ideeën zijn een efficiënt hulpmiddel voor de toezichthouder in de communicatie over energiebesparing met bedrijven. De tijdsbesteding voor toezichthouders kan worden verminderd (door toezicht op afstand) op het moment dat goede borgingsafspraken zijn vastgelegd. Toezichthouders zijn positief over de eerste stappen die daarvoor in de pilotprojecten zijn gezet. Daarnaast geven bedrijven aan dat de ontwikkelde tools efficiëntere communicatie met de toezichthouder mogelijk maken.

4b. Zijn de EPK-ideeën effectief?

Centrale vraag hierbij is: draagt de introductie van de EPK-ideeën ertoe bij dat bedrijven sneller overgaan tot implementatie van energiebesparing om te voldoen aan de eisen uit de Wet milieubeheer (en eventueel meer) dan zonder een EPK?

Geteste EPK-ideeën vergroten vooral de kennis over energiebesparing bij deelnemende bedrijven

In veel van de pilotprojecten stond de ontwikkeling van hulpmiddelen om kennis en inzicht in energiebesparing te vergroten centraal. De meerderheid van de deelnemende bedrijven geeft aan dat deelname aan het EPK-pilotproject heeft bijgedragen aan het vergroten van de kennis over energiebesparing in hun specifieke bedrijfssituatie. In alle pilotprojecten waar gewerkt werd met een externe adviseur werd deze hoog gewaardeerd. De adviseur vertaalt daarbij het besparingsadvies, veelal vastgelegd in maatregelenlijsten, concreet en op maat naar de specifieke bedrijfssituatie.

De ontwikkelde rapportagetools geven daarnaast goede aangrijpingspunten voor effectievere handhaving. Een relatief kleine groep deelnemende bedrijven geeft aan dat zij een EPK als middel zien om hun duurzaamheidsimago te verhogen. Eén EPK-pilotproject (zorginstellingen) stuurt specifiek op versterkt commitment voor energiebesparing bij het management door het onderbrengen van de EPK in de Milieuthermometer, een bestaand sectoraal milieuzorgsysteem waaraan een toenemend aantal zorgbestuurders zich committeert.

Slotconclusie

EPK als onderdeel van een brede instrumentenmix kan leiden tot verhoging van het tempo van energiebesparing

Een EPK kan het tempo van implementatie van energiebesparing bij bedrijven verhogen wanneer deze onderdeel wordt van een beleidspakket dat meerdere drijfveren voor energiebesparingsinvesteringen prikkelt.

Het zogenoemde directiekamermodel dat wij voor deze evaluatie hebben gebruikt, veronderstelt dat diverse drijfveren voor investeringsbeslissingen in energiebesparende maatregelen effectief beïnvloed moeten worden, voordat bedrijven overgaan tot investeringen. Die vijf drijfveren zijn: de kennis over energiebesparing, de financieel-economische situatie van een bedrijf, de beleidsdruk, het imago en de druk vanuit de markt, en de betrokkenheid (commitment) bij energiebesparing.

Dit betekent dat de EPK-ideeën die nu primair op de drijfveer Kennis sturen, moeten worden uitgebreid met een mix van instrumenten gericht op versterkt toezicht (verhoging beleidsdruk), versterkt commitment via convenanten of Green Deals, of het introduceren van een keurmerk (met EPK) dat het imago van bedrijven versterkt of het marktaandeel verhoogt.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor deze evaluatie

Energie in de Wet milieubeheer

De Wet milieubeheer (Wm) verplicht bedrijven en instellingen om energiebesparende maatregelen die zich in vijf jaar of minder terugverdienen uit te voeren. In de praktijk blijkt dat er (nog) onvoldoende prikkels zijn voor bedrijven om deze verplichting na te leven en dat ook het toezicht op de naleving nog onvoldoende is (zie onder andere VROM (2010)²). Diverse studies tonen aan dat vergunningplichtige bedrijven en instellingen nog veel moeten doen om alle wettelijk verplichte maatregelen met een terugverdientijd van minder dan vijf jaar te implementeren (zie onder andere CE (2011)³, ECN (2014)⁴).

Energieakkoord

In het Energieakkoord zijn daarom afspraken gemaakt over een breed instrumentenpakket om de implementatie van deze energiebesparende maatregelen te versnellen. De partijen zijn onder andere overeengekomen dat:

- erkende maatregelenlijsten worden opgesteld die de uitvoering en handhaving moeten gaan vereenvoudigen;
- een onafhankelijk expertisecentrum wordt opgericht dat ondersteuning gaat bieden aan bedrijven en de regionale uitvoeringsdiensten (RUD's);
- gemeenten en provincies prioriteit geven aan handhaving van de energiebesparingsverplichting en hierover prestatieafspraken gaan maken met het Rijk.
- er een pilotproject wordt uitgevoerd, gericht op continuering in 2016, met een zogeheten Energie Prestatie Keuring (EPK).

De potentiële besparing bij volledige handhaving van dit instrumentenpakket door de partijen is in het energieakkoord geschat op 36 PJ in 2020 (SER, 2013)⁵.

Energie Prestatie Keuring (EPK)

In het Energieakkoord is aangegeven dat een EPK een systeem moet worden waarbij private dienstverleners een toetsende rol gaan krijgen in de vorm van een periodieke keuring van de energieprestatie van een bedrijf. Een EPK beoogt bedrijven te stimuleren om proactief aan de slag te gaan met energiebesparing, waardoor het energiebesparingstempo toeneemt. Tegelijkertijd moet een EPK het handhavingsapparaat ontlasten.

EPK-pilotprojecten

Eind 2014 zijn negen EPK-pilotprojecten van start gegaan. Doel van deze pilotprojecten is om verschillende eigen ideeën van branches en organisaties voor de invulling van de EPK in de praktijk verder uit te werken, te onderzoeken en te testen binnen de context van het algemene EPK-systeem. De verschillende projectuitvoerders en de Rijksoverheid hebben afspraken over de uitvoering van de EPK-pilotprojecten in april 2015 vastgelegd in een Green Deal.⁶ De negen EPK-pilotprojecten zijn in alfabetische volgorde:

- **Axalta**. EPK-werkwijze testen en onder Axalta-keurmerk brengen. Uitgevoerd door Jacobs Energie Advies en Evert Vriens Energieadvies, in samenwerking met de toeleverancier (autolakken) Axalta, de toezichthouder en bedrijven.

² VROM (2010). [Energie in vergunningverlening en handhaving. Uitvoering Gelijkwaardig Alternatief door gemeenten](#). Publicatienummer: 0170

³ CE (2011). [Energiebesparingspotentieel onder de Wet Milieubeheer](#). 11 3304 27

⁴ ECN (2014). [Nationale Energieverkenning 2014](#)

⁵ SER (2013). [Energieakkoord voor Duurzame Groei \(Pijler 1: Energiebesparing\)](#).

⁶ Energiebesparing door de Energie Prestatie Keuring (EPK): Green Deal EPK-pilot, <http://www.greendeals.nl/gd179-epk-pilot/>

- Bedrijventerreinen. EPK-werkwijze ontwikkelen met bedrijventerreinenorganisaties als nieuwe intermediair. Uitgevoerd door Driven by Values BV, Brandts Energy Service BV en Epro Consult BV in samenwerking met parkmanagement van twee bedrijventerreinen, toezichthouders en bedrijven.
- Energiewinst in de regio. Testen van de ESA-tool in vijf regio's. Uitgevoerd onder penvoerderschap van MKB-Nederland, Stichting MKB Energieadvies (Rivierenland), Cornelissen Consultancy Services, Milicon (Venlo), Stichting Energieke Regio (Goeree-Overflakkee, Zeeland), Creative Change (Overijssel) en Adviesbureau SAM BV (Utrechtse heuvelrug), toezichthouders en bedrijven.
- Grafische industrie. EPK-tool testen en integreren in bestaande ARBO-tool. Uitgevoerd door Energy Experts International in samenwerking met het Dienstencentrum BV, toezichthouders en bedrijven.
- Industriële bakkerijen. EPK-tool ontwikkelen en testen. Uitgevoerd door De Kleijn Energy Consulting & Engineering en Project Techniek, de toezichthouder en bedrijven.
- Koninklijke Metaalunie, FOCWA en FME. Digitale zelfanalyse tool ontwikkelen en testen. Uitgevoerd door Koninklijke Metaalunie, FOCWA, FME, toezichthouders en bedrijven.
- Supermarkten. EPK-aanpak ontwikkelen en testen met onder andere beschikbare tools uit het energieconvenant Supermarkten. Uitgevoerd door Energy Experts International, in samenwerking met brancheorganisaties, toezichthouders en bedrijven.
- Textielservice. EPK-aanpak onder certificaat brengen. Uitgevoerd door de Federatie van Textielbewerking Nederland (FTN), het Technologisch Centrum Textielverzorging, toezichthouders en bedrijven.
- Zorginstellingen. De Milieuthermometer Zorg 'EPK-proof' maken. Uitgevoerd door de Stichting Milieu Platform Zorgsector, Duurzaamheid4All, Van Beek Ingenieurs BV en Stichting Stimular, toezichthouders en bedrijven.

1.2 Doel- en vraagstelling van deze evaluatie

Doelstelling

De doelstelling voor de negen EPK-pilotprojecten is om al lerende de effectiviteit en efficiëntie van het EPK-systeem te begrijpen. Dit gebeurt door het ontwikkelen, testen en onderzoeken van EPK-ideeën. Doelstelling van de voorliggende evaluatie is om deze leerervaringen tastbaar te maken, feitelijk en praktisch, en input te geven voor de onderbouwing van de keuzes en besluitvorming over een EPK-systeem in de borgingscommissie.

Hoofdvragen

De vier hoofdvragen voor de evaluatie zijn:

1. Hoe beoordelen de afnemers de EPK-ideeën?
2. Hoe beoordeelt de toezichthouder de EPK-ideeën?
3. Hoe beoordeelt de aanbieder de EPK-ideeën?
4. Zijn de EPK-ideeën efficiënt en effectief?

1.3 Leeswijzer

- Hoofdstuk 2: Beschrijving van onze onderzoeksaanpak
- Hoofdstuk 3: Resultaten en conclusies per EPK-pilotproject
- Hoofdstuk 4: Leerervaringen over de negen EPK-pilotprojecten

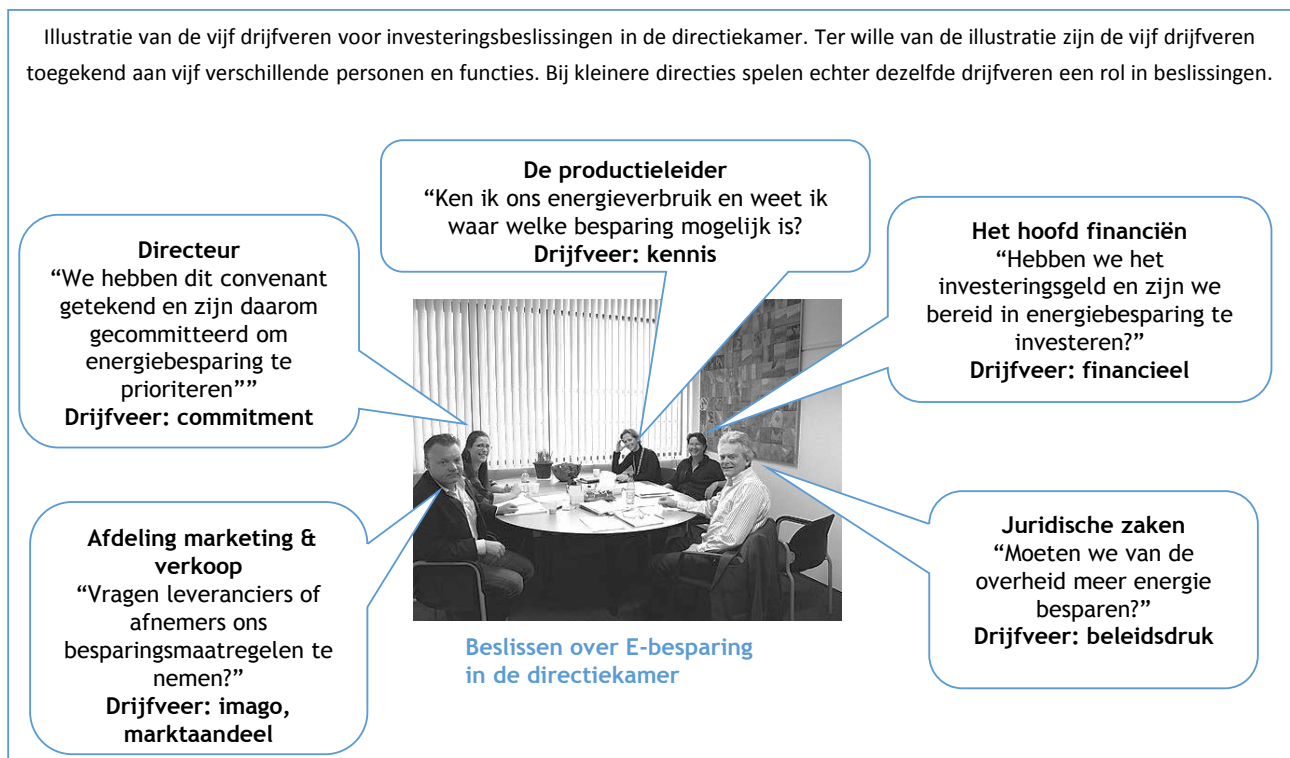
2 Onderzoeksaanpak

2.1 Energiebesparing bij bedrijven

Wanneer bedrijven besluiten nemen over eventuele implementatie van energiebesparingsmaatregelen, dan spelen meerdere afwegingen een rol. Deze evaluatie analyseert deze verschillende afwegingen vanuit het perspectief van individuele bedrijven en bekijkt hoe de afwegingen worden beïnvloed door de inzet van een EPK.

2.2 Het directiekamermodel

Als analysekader voor deze evaluatie is het directiekamermodel gebruikt. Dit model veronderstelt dat in de directiekamer de finale besluiten over investeringen in energiebesparing worden genomen onder invloed van vijf 'drijfveren', die zichtbaar zijn gemaakt in Figuur 1. De veronderstelling is dat sterkere drijfveren de kans vergroten dat energiebesparingsmaatregelen worden geïmplementeerd. De sterkte van de drijfveren wordt onder andere beïnvloed door ingezet overheidsbeleid, wensen uit de markt en maatschappij en eisen die instituties stellen, zoals financiers en verzekeraars. Met het model kan het hele palet aan invloeden en instrumenten rond een bedrijf worden geanalyseerd. Hierbij kan de vraag: "Is de huidige mix van beleidsinstrumenten voldoende om bedrijven te stimuleren energiebesparende maatregelen te treffen?" beantwoord worden. Het model kan ook gebruikt worden voor de analyse van de invloed van een individueel instrument op de drijfveren. De specifieke kenmerken van dat instrument bepalen welke drijfveren in welke mate beïnvloed worden. Geen enkel individueel beleidsinstrument is in staat alle drijfveren te versterken, daarvoor is altijd een mix van instrumenten noodzakelijk.

Figuur 1. Beslissen over energiebesparing in de directiekamer

De ontwikkeling van het directiekamermodel is uitgebreid beschreven en empirisch onderbouwd in eerdere onderzoeken (IEA, 2011)⁷, RIVM (2003)⁸, (RIVM, 2001)⁹. Tijdens de ontwikkeling van het model hebben verschillende iteraties plaatsgevonden, wat uiteindelijk heeft geresulteerd in een set van vijf drijfveren en elf instrumentkenmerken die de basis vormden voor dit onderzoek.

Tabel 1 geeft een overzicht van de drijfveren en de veronderstelde werking van de drijfveren op het nemen van investeringsbeslissingen rond energiebesparing bij bedrijven binnen het directiekamermodel.

Drijfveer	Veronderstelde werking
1. Kennis	Betere en meer kennis op het vlak van energiebesparing vergroot de kans dat er draagvlak binnen een bedrijf is voor investeringen in energiebesparing. Hoe meer kennis is geïnstitutionaliseerd in een bedrijf, des te minder een maatregel wordt ervaren als complex (technische belemmeringen voor implementatie of operationeel houden van kernactiviteiten van een bedrijf) en des te groter de kans dat maatregelen genomen worden.
2. Financieel-economische situatie	Bedrijven tonen grotere bereidheid te investeren in energiebesparing wanneer: i) winstgevendheid/marges in de sector voldoende zijn voor langetermijncontinuering van de activiteiten, ii) extra kosten voor investeringen (grotendeels) kunnen worden doorberekend in producten/diensten, iii) kosten voor het vrijmaken/aantrekken van kapitaal voor investeringen in energiebesparing laag zijn (door hoog eigen vermogen, lage kosten extra vreemd vermogen), iv) rendement op geïnvesteerd kapitaal in energiebesparende maatregelen hoog is (met andere woorden, de terugverdientijd van de energiebesparende maatregelen is kort).
3. Beleidsdruk	Hoe meer druk de overheid uitoefent op bedrijven, door het stellen en handhaven van gedragsnormen en/of taakstellingen, hoe groter de kans dat geïnvesteerd wordt in energiebesparing.
4. Imago en Markt	Hoe hoger de druk vanuit de markt (consumenten, toeleveranciers, afnemers of concurrenten) of de publieke opinie (ngo's, media) des te groter is de kans dat energiebesparingsmaatregelen genomen worden.
5. Commitment	Hoe positiever de opstelling van een bedrijf over energiebesparing, des te meer en sneller energie wordt bespaard. Een positieve grondhouding over energiebesparing kan ook blijken uit de opstelling van het bedrijf bij andere milieu- of duurzaamheidsaspecten.

Tabel 1. De vijf drijfveren en hun veronderstelde werking op investeringsbeslissingen in energiebesparing volgens het directiekamermodel

Het directiekamermodel veronderstelt dat beleidsinstrumenten elk hun eigen specifieke kenmerken hebben en daardoor het besluitvormingsproces elk op een andere manier beïnvloeden. De invloed van een beleidsinstrument op bovengenoemde drijvende krachten wordt bepaald door de mate waarin de kenmerken van het desbetreffende instrument een rol spelen. In het directiekamermodel zijn deze vertaald naar elf instrumentkenmerken. Omdat in deze evaluatie maar één type instrument is geëvalueerd (op verschillende manieren uitgewerkt), zijn niet alle kenmerken relevant voor deze evaluatie. In tabel 2 staat een overzicht van de zes instrumentkenmerken die zijn meegenomen in de evaluatie (zie volgende pagina).

Enkele instrumentkenmerken uit het directiekamermodel zijn niet relevant om mee te nemen in deze evaluatie, omdat ze i) niet onderscheidend zijn, ii) geen specifiek kenmerk zijn voor het instrument EPK of iii) een kenmerk is dat (nog) niet is uitgewerkt. Het gaat om de volgende kenmerken:

- toepassingsbereik/dekkingsgraad: de mate waarin het beleidsinstrument met zijn gedragsnorm van toepassing is voor de bedrijven binnen een sector.
- intensiteit toezicht/handavingsniveau: de mate waarin bedrijven in een sector worden aangesproken op hun (niet-)nalevingsgedrag door het bevoegd gezag.
- wettelijk kracht (hardheid): de mate waarin bedrijven in een sector worden gestraft wanneer de (gedrags-)norm niet of onvoldoende wordt nageleefd.

⁷ IEA (2011). [The boardroom perspective: how does energy efficiency policy influence decision making in industry?](#) International Energy Agency

⁸ RIVM (2003). [Model Effectiviteit Instrumenten - Energie. Mechanismen, data en validatie](#). RIVM-rapport 550000001/2003

⁹ RIVM (2001). [Model Effectiviteit Instrumenten Energiebesparing Industrie \(MEI-Energie\)](#) RIVM-rapport 778011 004/2001

- uni-/multilateraal: de mate van betrokkenheid van (bedrijven binnen) de sector bij de vormgeving van het beleidsinstrument. Bij alle EPK-pilotprojecten zijn bedrijven en/of branches betrokken, dus daarin onderscheiden de EPK-pilots zich niet.
- rechtvaardigheid: de mate waarin de gedragsnorm het principe ‘gelijke monniken, gelijke kappen’ in nationaal en internationaal verband representeert.

Instrumentkenmerk	Veronderstelde invloed op
1. Ambitieniveau	Hoe groter de kloof tussen het niveau van energiebesparing dat behaald dient te worden met de EPK en de huidige praktijk, hoe groter de benodigde gedragsverandering in het bedrijf. Wanneer de EPK een erkenning is van het bestaand gedrag binnen een bedrijf, dan is het ambitieniveau van het instrument voor het bedrijf beperkt. Wanneer de EPK gedrag moet initiëren dat nog niet de norm is, dan is het ambitieniveau hoog. Het ambitieniveau werkt door op de beleidsdruk.
2. Handelingsvrijheid	Een instrument is dwingender in het opleggen van de gedragsnorm wanneer het aantal gedragsalternatieven waaruit de doelgroep kan kiezen door de inzet van het instrument kleiner wordt. Anderzijds creëert handelingsvrijheid in het behalen van een doelstelling juist draagvlak bij bedrijven.
3. Handhaafbaarheid (meetbaarheid)	Hoe eenduidiger de implementatie van de energiebesparing gemeten en gecontroleerd kan worden door de toezichthouder, des te effectiever het instrument.
4. Vertrouwelijkheid	Koplopers zijn vaak proactief in het publiek maken van hun duurzaamheidsprestaties, het peloton en de achterblijvers zitten daar vaak niet op te wachten. Bij hen wordt het draagvlak voor een overheidsinstrument groter wanneer bedrijfsprestaties niet publiek worden gemaakt, ook niet tussen bedrijven.
5. Reikwijdte	De EPK is gericht op één thema, te weten energiebesparing, maar kan onderdeel worden van een breder arbo- of milieuzorgsysteem. Per sector of bedrijf moet worden beoordeeld hoe die grotere reikwijdte de energiebesparing stimuleert.
6. Hulpbronnen	Hoe meer ‘hulpbronnen’ van kennis en geld rond de EPK worden aangeboden, des te groter is de kans dat bedrijven de norm in het instrument gaan naleven.

Tabel 2. De zes instrumentkenmerken die zijn meegenomen in deze evaluatie en hun veronderstelde werking

2.3 Gebruik van het directiekamermodel voor de evaluatie van de EPK-pilotprojecten

Deze evaluatie analyseert de startsituatie van de vijf drijfveren van het directiekamermodel voor de bedrijven die deelnemen aan de EPK. Vervolgens is geanalyseerd hoe kenmerken van de geteste EPK-ideeën zorgen voor veranderingen in de kracht van de vijf drijfveren. Gecombineerd met informatie over de beoordeling van de EPK door afnemers, toezichthouders en (in beperkte mate) aanbieders zijn conclusies getrokken over de potentie van de negen EPK-ideeën.

Hierbij is het belangrijk om op te merken dat uit de pilotprojecten nauwelijks informatie beschikbaar is over daadwerkelijke investeringen in energiebesparingsmaatregelen onder invloed van de EPK-ideeën. Hiervoor was de doorlooptijd van de pilotprojecten te kort. Dit betekent dat het directiekamermodel is gebruikt om de potentie van de EPK-ideeën te evalueren.

2.4 Informatieverzameling

Voor deze evaluatie zijn de volgende informatiebronnen gebruikt:

- Bedrijfsenquête: om de startsituatie van de drijfveren van het directiekamermodel en de effecten van de EPK-ideeën in beeld te brengen is een enquête opgesteld voor de deelnemende pilotbedrijven. De vijf drijfveren en instrumentkenmerken zijn vertaald naar vragen voor bedrijven. Op basis van de antwoorden is een beeld verkregen van de sterkte van de drijfveren bij de deelnemende bedrijven en de invloed van de instrumentkenmerken van de EPK-ideeën op de drijfveren. In bijlage 1 zijn de enquêtevragen opgenomen, in bijlage 2 de antwoorden. In totaal is voor 103 bedrijven de enquête geheel of gedeeltelijk ingevuld.
- Interviews: om (nog) meer sectorspecifieke informatie te achterhalen zijn er interviews afgenomen met de pilotprojecttrekkers en andere betrokkenen (zie bijlage 5 voor de lijst van geïnterviewde personen).

- Enquête en interviews onder toezichthouders: om de instrumentkenmerken nader te onderzoeken en de acceptatie van de EPK-ideeën onder de toezichthouders in kaart te brengen is een enquête uitgestuurd naar toezichthouders (zie bijlage 3 voor de vragen en bijlage 4 voor de antwoorden). In totaal hebben zeven toezichthouders de enquête ingevuld. Omdat niet alle toezichthouders goed uit de voeten konden met de enquête, zijn daarnaast zes interviews afgenomen (zie bijlage 5 voor de lijst van geïnterviewde personen).
- Eindrapporten individuele pilotprojecten: verder is gebruikgemaakt van de evaluatierapporten van de verschillende pilotprojecten.
- TNS NIPO-marktonderzoek: als laatste informatiebron is het TNS NIPO-marktonderzoek naar aantrekkelijkheid van een EPK gebruikt.¹⁰

¹⁰ TNS NIPO (2015). *EPK: kansen voor energiebesparing in het bedrijfsleven?*

3 Resultaten per pilotproject

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste lessen en ervaringen uit de negen EPK-pilotprojecten, aan de hand van het directiekamermodel. Daarvoor zijn de informatiebronnen uit paragraaf 0 gebruikt. De teksten over de verschillende pilotprojecten zijn voorgelegd aan de pilotprojecttrekkers en deze zijn in de gelegenheid gesteld commentaar te leveren. Dit commentaar is verwerkt in de uiteindelijke tekst zoals opgenomen in dit hoofdstuk.

In dit hoofdstuk wordt soms verwezen naar ‘erkende maatregelen’. Om invulling te geven aan de energiebesparingsverplichting in artikel 2.15 van het Activiteitenbesluit zijn in de Activiteitenregeling¹¹ lijsten van erkende maatregelen opgesteld voor de sectoren: metaal, de autoschadeherstelbranche, de rubber- en kunststofindustrie, datacenters, zorginstellingen, scholen en publieke kantoren. Voor andere sectoren worden nog erkendemaatregelenlijsten ontwikkeld. De introductie van de erkendemaatregelenlijst verduidelijkt de besparingsverplichting van artikel 2.15 en vereenvoudigt de handhaving daarvan. De lijsten zijn bedoeld om bedrijven een hulpmiddel te geven waarmee ze kunnen voldoen aan de wet en tegelijkertijd interessante besparingsopties kunnen benutten.¹²

3.2 Axalta (autoschadeherstelbedrijven)

Sectorkarakteristiek

De sector bestaat uit circa 1.650 schadeherstelbedrijven waarvan circa 1.200 Focwa-leden. Bedrijven zijn veelal klein met gemiddeld zeven werknemers. De marges in de sector staan sterk onder druk. Het aantal werknemers kromp de afgelopen drie jaar met 12 procent en het aantal bedrijven zal naar verwachting in de komende jaren gaan krimpen. Tarieven in de sector worden volledig bepaald door opdrachtgevers (voornamelijk vlooteigenaren, leasebedrijven en verzekeraars). Energiekosten bedragen circa 2 tot 4 procent van de omzet. Winstmarges zijn laag (circa 1 procent). Door de kleine marge heeft een besparing op de kosten van energie direct een sterk positief effect op de financiële resultaten.

Karakteristiek pilotdeelnemers

Het EPK-pilotproject wordt uitgevoerd door Axalta (ondersteund door A.A.S.). Axalta is een verfproducent die een groot gedeelte van de markt in Nederland bedient. A.A.S. is een schadeherstelcoöperatie van circa zeventig bedrijven. FiveStar en Repanet zijn kwaliteitslabels van Cromax en respectievelijk Standox, opgezet door Axalta met een kwalitatief hoogwaardig (eersteklas) imago. FiveStar- en Repanet-partners hebben toegang tot de speciaal ontworpen ondersteuningsmodules van het netwerk: marketing, managementtraining en consultancy. Alle A.A.S.-bedrijven zijn FiveStar- of Repanet-gecertificeerd. In totaal hebben ongeveer 130 Nederlandse bedrijven het FiveStar- of Repanet-predicaat.

Van de tien pilotbedrijven voeren er vijf het FiveStar-predicaat en vier het Repanet-predicaat. De helft van de pilotbedrijven geeft aan dat ze van plan zijn minder dan tien jaar op hun locatie te blijven. De verdeling zelfstandig ondernemer versus filiaalhouder is fifty-fifty. Voordat ze aan het pilotproject deelnamen, hadden alle bedrijven al energiebesparingsmaatregelen genomen, ingegeven door kostenbesparing, regulier bedrijfsbeleid en MVO.

Startsituatie pilotdeelnemers

- **Kennis:** in het algemeen wordt in deze sector weinig tijd besteed aan het onderwerp energie, waardoor weinig kennis aanwezig is. De energieadviseur in dit pilotproject geeft aan dat de meeste bedrijven hun energiegebruik en hun besparingsmogelijkheden niet kennen. Pilotbedrijven geven aan dat kennis over energiebesparing vooral binnenkomt via hun leveranciers en vakbladen. De helft van de pilotbedrijven

¹¹ Zie *Staatscourant* van 2 oktober 2015: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2015-29035.html>

¹² Kamerbrief IENM/BSK-2014/127472

kent alle geïnventariseerde EPK-maatregelen. De overige bedrijven kennen 50 procent van de maatregelen.

- *Financieel-economische situatie:* het merendeel van de pilotbedrijven geeft aan grote moeite te hebben om winstgevend te blijven. Investerings in energiebesparing kunnen wel uit eigen middelen betaald worden. Alle pilotbedrijven geven aan dat ze terugverdientijden van minder dan vijf jaar hantieren.
- *Beleidsdruk:* beleidsdruk vanuit de regionale uitvoeringsdiensten (RUD) op het onderwerp energiebesparing is vrijwel afwezig. Eén pilotbedrijf heeft in het verleden met de toezichthouder contact gehad over energiebesparing. Voor de autoschadeherstelbranche is een goedgekeurde lijst van 'erkende maatregelen' beschikbaar.
- *Imago en markt:* er is geen druk vanuit toeleveranciers, verzekeraars of klanten om te investeren in energiebesparing.
- *Commitment:* twee van de tien pilotbedrijven hebben een ISO-systeem: ISO 9001-kwaliteitsmanagementsysteem en 14001-milieumanagementsysteem. Eén (ander) bedrijf doet mee aan de 'Energiedeal Venlo', gericht op energiebesparing en duurzame opwekking. De sector heeft niet meegedaan aan landelijke energieconvenanten. Axalta ziet energiebesparing als een belangrijke tool om de (economische) bedrijfsvoering van autoschadeherstelbedrijven te verbeteren en heeft commitment laten zien door in het verleden 60 energiescans mogelijk te maken.

Kenmerken van dit EPK-idee

Kern van dit pilotproject is het maken van een energiebesparingsplan. Er zijn in het pilotproject twee hoofdvarianten ontwikkeld: 1) een eenvoudige EPK waarbij een energieadviseur de benchmark van het energiegebruik vaststelt, de erkende maatregelenlijst toetst en een beknopt bedrijfsenergieplan opstelt en 2) een verdere uitwerking daarvan met een uitgebreid energieonderzoek en jaarlijkse monitoring.

In dit pilotproject is dit plan voor de tien pilotbedrijven uitgewerkt en gerapporteerd. Onderdeel van dit pilotidee is, dat het voldoen aan de EPK een criterium wordt voor autospuiterijen om het FiveStar- of Repar-net-predicaat te mogen (blijven) voeren.

Het ambitieniveau van de EPK is het nemen van alle mogelijke maatregelen, waar stapsgewijs, via een brons-, zilver- en goudniveau, naar toegewerkt kan worden. Daarvoor is een puntensysteem ontwikkeld. Het maatregelenpotentieel in deze EPK gaat verder dan de lijst met erkende maatregelen die op een beperkt deel van het totale energiegebruik van het bedrijf aangrijpen. Pilotbedrijven geven aan dat ze met een geringe inspanning kunnen voldoen aan die wettelijk erkende maatregelen. Energieonderzoeken bij zestig schadeherstelbedrijven laten echter zien dat gemiddeld 45 procent van de erkende maatregelen genomen is. De branche als geheel moet dus nog een aanzienlijke inspanning leveren om het wettelijke niveau te halen.

Toetsing van het energiegebruik van een bedrijf op een energie-efficiency benchmark (energiegebruik per m² bedrijfsoppervlak) is een belangrijk element in deze EPK. De prestatie van een bedrijf ten opzichte van de benchmark dient als selectiecriterium voor handhaving en als onderdeel in de brons-zilver-goudwegingssystematiek. Dit creëert handelingsvrijheid voor zowel de bedrijven als de toezichthouder. De werking van de voorgestelde benchmark is echter niet in het pilotproject onderzocht. Ook blijkt twee derde van het energiegebruik (spuit)proces gerelateerd te zijn. De vraag is, of energie per hoeveelheid verfgebruik in plaats van vloeroppervlak niet een betere efficiency-indicator is.

De centrale hulpbron in dit pilotproject is de kennis en het advies van de energieadviseur.

De EPK wordt onderdeel van bestaande kwaliteitscertificaten. De reikwijdte van de EPK is daardoor dus groter dan alleen energiebesparing.

Deelnemers geven aan dat de EPK-performance, en de drie stappen daar binnen, gepubliceerd mag worden, evenals de prestatie van een bedrijf ten opzichte van de benchmark. Overige informatie is vertrouwelijk en alleen inzichtelijk voor de toezichthouder.

De EPK-aanpak is nog niet geborgd in, bijvoorbeeld, een internetapplicatie met een eventueel register. Daarmee zou de transparantie en handhaafbaarheid voor de toezichthouder toenemen. De opzet van dit EPK-idee leent zich daar in potentie wel voor. De EPK-aanpak kan eenvoudig onder de FiveStar-/Repanet-systematiek worden ondergebracht. De FiveStar-/Repanet-systematiek is niet gecertificeerd en/of extern ge-audit.

Invloed EPK-idee op drijfveren

Bijna alle pilotbedrijven geven aan dat deze EPK-aanpak hun kennis heeft vergroot.

Axalta heeft aangegeven verder te gaan met het onder de aandacht brengen van energiebesparing bij zijn afnemers, maar ook dat het onderbrengen van de EPK in zijn FiveStar-/Repanet-systematiek geen (te) grote (investerings)drempel voor de deelnemende bedrijven mag opwerpen. Pilotbedrijven geven aan dat ze voor de eenvoudige EPK tussen de € 200 en € 500 beschikbaar hebben. Voor een uitgebreide EPK ligt dit tussen de € 500 en € 1.000.

Als borging van deze EPK-aanpak wordt voorgesteld om ondersteuning door een onafhankelijke adviseur verplicht te stellen bij het checken van de maatregelenlijst. Dit zorgt ervoor dat de toezichthouder op afstand kan blijven en de handhaving efficiënter wordt (beleidsdruk).

De bij dit pilotproject betrokken toezichthouder geeft aan dat handhaving op energiebesparing voor hem nieuw is. Deze EPK-aanpak/-tool vereenvoudigt de handhaving op basis van de erkende maatregelenlijst en maakt een proactieve, op advies gerichte aanpak door de toezichthouder mogelijk. De toezichthouder ziet graag concreet bewijs van bedrijven dat maatregelen daadwerkelijk genomen zijn (bijvoorbeeld rekeningen van uitgevoerde maatregelen).

De EPK-aanpak kan eenvoudig onder het FiveStar-/Repanet-predicaat van Axalta, met een hoogwaardig imago, worden ondergebracht. Dit kan het commitment voor energiebesparing bij aangesloten bedrijven verhogen.

De energiebesparingspotentie van de voorgestelde aanpak richt zich voornamelijk op 130 bedrijven met het FiveStar-/Repanet-predicaat. De potentie wordt vergroot, wanneer ook andere autoschadebedrijven deze aanpak overnemen.

3.3 Bedrijventerreinen Zuid-Limburg

Sectorkarakteristiek

Dit EPK-pilotproject richt zich op Zuid-Limburgse bedrijventerreinen, die via twee parkmanagementorganisaties betrokken zijn. De deelnemende bedrijfsterreinen in Maastricht worden gecoördineerd door de Samenwerkende Industrierreinen Maastricht (SIM) en bestaat uit zeven bedrijventerreinen met ongeveer 400 bedrijven. De tweede deelnemende parkmanagementorganisatie is Bedrijventerreinen Management Parkstad Limburg (BTM), verantwoordelijk voor het parkmanagement van 34 bedrijventerreinen en ongeveer 1.600 bedrijven op de bedrijfsterreinen in de regio Parkstad Limburg. Op deze bedrijventerreinen is een zeer gevarieerd en gemêleerd palet aan bedrijven gevestigd. Dit gaat van kleine handelsondernemingen en dienstverleners tot grootschalige procesindustrie. De op de terreinen gevestigde bedrijven zijn deels zelfstandig en deels maken zij onderdeel uit van grotere concerns. De parkmanagementorganisaties zijn klein. SIM heeft één projectmanager, BTM vier medewerkers.

Karakteristiek deelnemende EPK-pilotbedrijven

Uit de twee genoemde groepen bedrijventerreinen zijn na twee startbijeenkomsten bedrijven geselecteerd die gemotiveerd waren voor deelname aan de diepte-interviews van het EPK-pilotproject. Voor SIM zijn twaalf bedrijven geselecteerd en voor BTM elf bedrijven. Bij negen bedrijven is de EPK-aanpak in de bedrijfspraktijk getest. Er is een grote diversiteit in de deelnemende bedrijven. Vaak zijn energiekosten geen grote kostenpost en heeft energiebesparing niet de hoogste prioriteit voor de directie. Toch geven acht van de negen bedrijven aan dat ze al energiebesparingsmaatregelen hebben genomen, primair ingegeven door kostenbesparingen en regulier bedrijfsbeleid.

Startsituatie van de bedrijven vóór de EPK

- *Kennis*: de kennis over energiebesparing is binnen de bedrijven meestal beperkt. De uitzondering hierop zijn enkele bedrijven die deelnemen aan of deel hebben genomen aan de MJA3-afspraken of om andere redenen meer aandacht hebben voor energiebesparing. Kennis komt meestal sporadisch binnen via voorlichtingsmateriaal of door gesprekken met andere ondernemers. Installateurs spelen een geringe rol in de kennisoverdracht.
- *Financieel-economische situatie*: de meeste deelnemende bedrijven hebben als gevolg van de bedrijfs-economisch matige gang van zaken geen middelen ter beschikking voor investeringen in energiebesparing. Als er wel voldoende middelen aanwezig zijn, heeft energiebesparing niet de hoogste prioriteit. Een terugverdientijd op energiebesparingsmaatregelen van één tot maximaal drie jaar wordt als acceptabel gezien.
- *Beleidsdruk*: de deelnemende bedrijven hebben geen contact gehad met de toezichthouder over het onderwerp energiebesparing. Slechts een derde van de pilotbedrijven is op de hoogte van de energieparagraaf in de Wm.
- *Imago*: de bedrijven zijn vrijwel nooit aangesproken op energiebesparing door consumenten, toeleveranciers of afnemers. In het besluitvormingsproces rondom energiebesparende maatregelen zijn imago (MVO) en milieu elementen die worden meegenomen. Kostenbesparing is veruit het belangrijkste motief.
- *Commitment*: het betreft hier een heterogene groep van bedrijven die (nog) geen gezamenlijk commitment op energie heeft. De (kleine) parkmanagementorganisaties moeten primair gezien worden als betrouwbare intermediairs die het commitment van bedrijven kunnen vergroten en het imago van de terreinen verbeteren (BTM schrijft op haar website: 'Bedrijventerreinen Management zorgt ervoor dat bedrijventerreinen een representatieve uitstraling hebben en houden').

Kenmerken van dit EPK-idee

Kenmerkend voor dit pilotidee is de positionering van het parkmanagement als intermediair en stimulator om de EPK onder de aandacht te brengen van de bedrijven op de bedrijventerreinen. De EPK zelf wordt uitgevoerd door een 'EPK-beoordelaar'. Deze beoordeelt de inspanning van de bedrijven en de geplande energiebesparingsmaatregelen en legt de resultaten vast in een EPK-keuringsrapport. De kosten van de EPK-beoordelaar worden vergoed door het bedrijf dat de keuring ondergaat en de installateur die de maatregelen implementeert.

Het keuringsrapport dat in dit pilotproject is ontwikkeld, wordt opgesteld op basis van een energiebalans van een bedrijf en de (nu beschikbare) erkende maatregelenlijsten. Er zijn twee opties onderzocht, een lichte variant, gebaseerd op een webapplicatie en een zwaardere variant, gebaseerd op een energiescan uitgevoerd door een energieadviseur. In het pilotproject is geconstateerd dat de meer complexe procesindustrie een separate aanpak vraagt.

Het EPK-pilotproject kent een 'sterrenaanpak', waarbij het ambitieniveau van de eerste 'ster' ligt in het voldoen aan de wettelijke besparingseisen. Meer sterren kunnen behaald worden door aanvullende besparingen en/of duurzame energie- en ketenmaatregelen. De methodiek daarvoor vraagt nog om verdere uitwerking. Het merendeel van de bedrijven geeft aan dat het voldoen aan de eerste EPK-ster geen of beperkte inspanning zal vragen.

Binnen de eerste 'ster' wordt nog gezocht naar de mogelijkheid om op basis van een besparingsdoel in plaats van verplichte maatregelen te sturen, om daarmee de handelingsvrijheid te vergroten.

In dit EPK-idee worden meerdere hulpbronnen gemobiliseerd: kennis opgedaan via een energie-adviseur, het parkmanagement als intermediair en stimulator en een financiële bijdrage in de EPK-kosten door installateurs.

De reikwijdte van het EPK-idee richt zich in de eerste 'ster' op wettelijke besparingseisen. Die reikwijdte kan ook duurzame energieopwekking omvatten bij daarop volgende sterren (zie boven).

Bedrijven en adviseurs geven aan dat i) de ontwikkelde rapportagetool hanteerbaar is, ii) meer illustratieve toelichting nodig is bij de nu beschikbare erkende maatregelenlijsten (mogelijk zelfs een helpdesk), iii) deze lijsten vooralsnog een matige dekking van de werkelijke besparingsmogelijkheden geven. Bijna alle bedrijven willen dat er vertrouwelijk wordt omgegaan met de gegevens en dat deze niet gedeeld worden met concurrenten. Ze mogen wel ter beschikking worden gesteld aan de toezichthouder.

De toezichthouder geeft aan behoefte te hebben aan een pragmatische aanpak waarin ‘zelfcontrole’ en administratief toezicht een belangrijke rol spelen. Het keuringsrapport verhoogt de handhaafbaarheid voor de toezichthouder ten opzichte van de huidige situatie. Echter, de rapportagetool zal daarvoor nog wel verbeterd moeten worden (zie boven).

Invloed EPK-idee op drijfveren

Deelnemers geven een duidelijke voorkeur aan voor de zwaardere EPK-variant met daarin ondersteuning door een energieadviseur. De helft geeft aan dat na deelname aan de EPK-test hun kennis van energie is vergroot.

De EPK-kosten worden geschat op € 300 tot € 400 voor kleine bedrijven, € 400 tot € 1.000 voor middelgrote bedrijven en € 5.000 voor grote bedrijven. Onder dit pilotproject ligt een verdienmodel waarin de onafhankelijke EPK-beoordelaar 50 procent door het bedrijf wordt betaald en 50 procent uit een financiële afdracht uit een selectiepool van installateurs. Op deze wijze wordt de kostendrempel om een EPK uit te laten voeren verlaagd. Dit concept is concreet uitgewerkt en geaccordeerd door de bij het pilotproject betrokken partijen SIM, RUD en Uneto-VNI. BTM en de pilotbedrijven zijn op de hoogte van deze opzet, maar hebben zich hierover nog niet uitgesproken. Cruciale vervolgstap voor dit EPK-idee is het concretiseren van het voorgestelde verdienmodel, dat wil zeggen het vinden van EPK-beoordelaars en regionale installateurs die in de pool gaan deelnemen.

Dit EPK-pilotproject is gestart in een context van beperkte aandacht voor energiebesparing bij bedrijven én toezichthouder. De beleidsdruk op energiebesparing door de toezichthouder is in deze regio laag. Betrokkenen zoeken in dit EPK-pilotproject daarom naar een pragmatische aanpak met lokaal draagvlak. De grootste prikkel voor bedrijven om meer dan voorheen te gaan investeren in energiebesparing moet komen uit ontzorgen, door deskundige en onafhankelijke advisering en door een concreet aanbod voor uitvoering van maatregelen vanuit de installateurspool.

3.4 Energiewinst in de regio

Sectorkarakteristiek¹³

Bij vijf regionaal georganiseerde pilotprojecten, gecoördineerd door MKB Nederland, is een grote diversiteit aan bedrijven betrokken geweest, van bakker tot bedrijfsverzamelgebouw, van ondernemer op een bedrijventerrein tot detailhandel. De pilotprojecten werden uitgevoerd in de regio's Noord-Limburg, Utrecht, Goeree-Overflakkee en Zeeland, Rivierenland en Overijssel.

Karakteristiek pilotdeelnemers

De selectie van bedrijven was als volgt:

- **Regio Noord-Limburg:** twaalf bedrijven. Oorspronkelijk doel was om deze groep te verdelen in koplopers en achterblijvers. In de uitvoering bleek het niet mogelijk bedrijven hierop vooraf te selecteren.
- **Regio Utrecht:** acht bedrijven verdeeld over twee sectoren, de voedings- en genotmiddelen en de rubber en kunststof. De eerste sector werd verondersteld minder actief te zijn op energiebesparingsgebied.
- **Regio Goeree-Overflakkee & Zeeland:** respectievelijk acht en vier bedrijven (oorspronkelijk 2 x 10 voorzien) van zeer verschillende aard. Deelnemers zijn waarschijnlijk bovengemiddeld geïnteresseerd in energiebesparing.

¹³ De kwantitatieve gegevens in de hoofdtekst over de regiopilots zijn afkomstig uit een enquête die door de evaluatoren onder pilotbedrijven is uitgezet. De respons onder de regiopilotbedrijven was 73 procent.

- **Rivierenland:** zestien zeer diverse bedrijven, verdeeld over twee groepen: bedrijven die aan een regionaal energieconvenant meedoen en niet-convenantbedrijven. De eerste groep bleek verder te zijn met implementeren van maatregelen en sterker geïnteresseerd in bovenwettelijke maatregelen.
- **Overijssel:** in de periode 2011-2014 is bij circa 1.450 bedrijven, waarvan er 450 onder de Wm vallen, een energiescan met de ESA-tool gedaan (de uitleg over de tool volgt later). De scan was, meer dan in bovengenoemde pilotprojecten, onderdeel van een pakket van acties en instrumenten (zie box 1).

Bedrijfspannen van de bedrijven zijn voor $\frac{3}{4}$ eigendom en voor $\frac{1}{4}$ huur. Meer dan 80 procent van de pilotbedrijven heeft het vooruitzicht nog > 10 jaar in hun pand te blijven. De verdeling van zelfstandige ondernemingen enerzijds en locaties die onderdeel zijn van een grotere onderneming anderzijds is 60-40 procent.

Box 1: Evaluatie regiopilotproject Overijssel

Het 'Overijssel-pilotproject' betrof een evaluatie van een omvangrijk project dat in de periode 2011-2014 liep. Vanwege de omvang van dit project en de inzet van een mix van flankerende instrumenten geven we een korte separate samenvatting van dit project.

In de periode 2011-2014 is bij circa 1.450 bedrijven, waarvan er 450 onder de Wm vallen, door een energieadviseur een energiescan met de ESA-tool gedaan. Dit gebeurde in het kader van het project Nieuwe Energie in Bedrijf (NEiB). De scan werd gepromoot via kanalen van gemeenten en bedrijfsleven. Bedrijven die aan een energiescan deelnamen, ontvingen 55 procent subsidie op de kosten daarvan. Parallel werden diverse financiële regelingen beschikbaar gesteld door de provincie om de daadwerkelijke implementatie van maatregelen te versnellen. In het kader van de EPK-pilotprojecten is teruggeblikt op het NEiB-project.

In het algemeen zijn de ondernemers tevreden met de kwaliteit van het adviesrapport (MKB NL, 2012; EPK-pilotproject Overijssel)¹⁴. Deelnemers (op basis van 6 procent respons in enquête) geven aan dat de rapportage heeft aangezet tot planvorming en uitvoering van maatregelen. Een kwart van de deelnemende Wm-bedrijven heeft daarbij gebruikgemaakt van de mogelijkheid om 25 procent subsidie op de besparingsinvestering te krijgen.

Uit de evaluaties (MKB NL, 2012; Harmelink, 2014; EPK-rapportage Overijssel) blijkt dat de volgende combinatie van prikkels belangrijk is:

- een transparante rapportagetool;
- een betrouwbare afzender die de tool promoot, in dit project MKB Nederland of lokale ondernemersverenigingen;
- een vaardige, onafhankelijke adviseur die een relatie met het bedrijf opbouwt en kan enthousiasmeren en adviseren tot concrete implementatie;
- flankerende financiële instrumenten, waaronder investeringssubsidies, subsidie op haalbaarheidsonderzoeken en goedkope leningen voor energie investeringen.

Kwantitatieve informatie over de effectiviteit van dit pakket ontbreekt echter grotendeels en de mate waarin dit pakket heeft geleid tot het behalen van de eerste stap in de beoogde EPK-systematiek, de voorlopige toekenning van een basis-EPK, kan niet worden vastgesteld. Het Overijsselse project is sterk gericht op 'positieve prikkels'. Toezicht op de energieparagraaf in de Wm speelt een (zeer) beperkte rol.

Als slotadvies pleit dit pilotproject voor het in de markt zetten van een EPK-certificaat met een duurzame uitstraling, waardoor het imago van een bedrijf of instelling wordt versterkt. Dat is belangrijk om de acceptatie van de EPK in de markt te garanderen en directies te interesseren.

Startsituatie voor pilotdeelnemers (exclusief Overijssel)

- **Kennis:** kennis over energiebesparing doen bedrijven op via brancheverenigingen, sectorgenoten en vakbladen. Energieadviseurs omschrijven de kennis in de verschillende regio's als relatief oppervlakkig: "ze weten allemaal dat LED-verlichting energiezuinig is, maar niet welke LED-verlichting je dan aan zou kunnen schaffen". Kennis wordt actief aangeleverd door installateurs, leveranciers van apparatuur en adviseurs. In het Rivierenland-pilotproject is de onderlinge kennisdeling in de 'convenantgroep' duidelijk hoger.
- **Financieel-economische situatie:** de meeste pilotbedrijven geven aan een gezonde winstmarge te kunnen realiseren. Veel bedrijven hebben in het verleden besparingsmaatregelen genomen, met name vanuit het oogpunt van kostenbesparing. Investeringsmiddelen daarvoor komen uit eigen middelen. 40 procent van de pilotbedrijven hanteert terugverdientijden van < 3 jaar, 40 procent < 5 jaar en 15 procent > 5 jaar.

¹⁴ MKB NL (2012) Enquête Energiescan Overijssel

Meer dan de helft (55 procent) van de pilotbedrijven heeft in het verleden gebruikgemaakt van subsidies of fiscale instrumenten.

- *Beleidsdruk*: een kwart van de bedrijven geeft aan contact te hebben gehad met de toezichthouder over energiebesparing. De energieadviseurs in de pilotprojecten schatten het handhavingsniveau in de regio's als geheel lager in.
- *Imago en markt*: klanten vragen niet of nauwelijks om inzicht in de energieprestaties van de bedrijven.
- *Commitment*: een derde van de bedrijven hanteert een milieuzorg- of energiemanagementsysteem, 40 procent neemt deel aan een, veelal regionaal, energieconvenant.

Kenmerken van dit EPK-idee

Centraal in de pilotprojecten stond de ESA-rapportagetool. Deze tool is in vijf verschillende regio's toegepast. De ESA-rapportagetool is toegepast door een adviseur in samenspraak met bedrijven. De ESA-tool is primair een onderzoekstool met daaraan gekoppeld een rapportagetool die inzicht en overzicht geeft in het energiegebruik, de verdeling daarvan over bedrijfsprocessen en de erkende en overige maatregelen die uitgevoerd kunnen worden op basis van terugverdiertijden. Waar erkende maatregelen nog niet zijn vastgesteld of waar meer maatregelen mogelijk zijn, moeten deze, ondersteund door een adviseur, in de tool worden ingevoerd. In het project is een 'beslisboom' opgesteld voor toekenning van een voorlopige EPK, een definitieve EPK en 'plus'-varianten.

Het minimale ambitieniveau van het EPK-idee is te voldoen aan de Wm. In de voorgestelde aanpak is er daarboven ruimte voor een EPK+- of EPK++-certificaat. In de uitvoering van de pilotprojecten is door de korte doorlooptijd beperkt aandacht aan deze +-varianten gegeven. Circa twee derde van de pilotbedrijven geeft aan dat het eerste EPK-niveau met geen of beperkte inspanningen gerealiseerd kan worden. Uit de energiescans die in de regiopilotprojecten zijn uitgevoerd, blijkt echter dat bedrijven gemiddeld gezien een 'voorlopige' EPK scoren, dat wil zeggen minimaal 50 procent van de maatregelen met een terugverdiertijd van vijf jaar is uitgevoerd.¹⁵

De voorgestelde stapsgewijze route van een voorlopige EPK, naar definitieve en EPK-plus-varianten biedt bedrijven handelingsvrijheid.

De centrale hulpbron voor de ondernemer in dit EPK-idee is de onafhankelijke adviseur die met behulp van de ESA-tool een maatwerkadvies opstelt voor bedrijven en daarmee de ondernemer 'ontzorgt'.

De reikwijdte van dit EPK-idee richt zich primair op de wettelijke besparingseisen, maar neemt in de 'plus'-varianten ook duurzame energieopwekking mee. In het Goeree-Overflakkee-pilotproject is het EPK-idee ingebed in een breder advies dat altijd duurzame energieopwekking meeneemt.

Wat betreft vertrouwelijkheid van gegevens is er sterke voorkeur van pilotbedrijven voor het publiceren van alleen het EPK-certificaat.

De toezichthouders in de pilotprojecten geven aan dat voor effectief en efficiënt toezicht, op afstand, een goede borging van het EPK-proces voorwaarde is. Zodat er vertrouwen is dat een EPK-certificaat handhaafbaar is en aan de wettelijke verplichting voldoet. Die borging is in de pilotprojecten beperkt uitgewerkt.

Invloed EPK-idee op drijfveren

Bijna alle pilotbedrijven geven aan dat deze EPK-aanpak hun kennis heeft vergroot.¹⁶ In alle pilotprojecten wordt geconstateerd dat een maatwerkadvies daarbij noodzakelijk is. Het *maatwerkadvies* door een energiedeskundige met de ESA-rapportagetool als hulpmiddel wordt door bedrijven én toezichthouders gezien als een goede aanpak om een beeld te krijgen van de actuele en de gewenste energiesituatie. De tool, zoals in deze EPK toegepast, stuurt daarmee primair op kennis en transparantie in de communicatie.

¹⁵ Op basis van informatie uit regiorapporten van Rivierenland, Goeree-Overflakkee, Noord-Limburg en Utrecht.

¹⁶ 56 procent 'ja', 44 procent 'enigszins', 3 procent 'nee'

In de pilotprojecten is geen specifiek verdienmodel ontwikkeld voor de uitvoering van het onderzoeks- en certificeringstraject. Kosten van de doorlichting bedragen één tot enkele dagen, afhankelijk van de complexiteit van de bedrijfssituatie. In het regiopilotproject 'Rivierenland' geven deelnemers aan dat ze gemiddeld € 500 over hebben voor een EPK-traject.

De belangrijkste feedback die deelnemende toezichthouders geven, is dat de borging van deze EPK-aanpak, onder andere de monitoring van de uitvoering van de in kaart gebracht besparingsmaatregelen, nog verder moet worden uitgewerkt. Dusdanig, dat de toezichthouder op afstand kan blijven en de handhaving efficiënter wordt. Dat kan bijvoorbeeld door de toezichthouder zicht te geven op het proces via een online ondernemersdossier of centraal register waarop de ondernemer en de toezichthouder toegang krijgen.

De rapportage van het regiopilotproject Overijssel benoemt dat een actief toezicht (beleidsdruk) een direct positieve doorwerking zal hebben in meer energiebesparing. De rapportage van regiopilotproject Rivierenland benoemt dat voor een stimulerende EPK-aanpak consistent beleid van de toezichthouder over de wettelijke besparingsverplichting van bedrijven belangrijk is. De rapportage van het regiopilotproject Goeree-Overflakkee benadrukt het belang van een vrijwillig certificaat, en geen verplichte keuring, om te sturen op (vrijwillige) bewustwording bij bedrijven dat duurzaamheid geld oplevert.

Box 2: Doe-het-zelf-scan

In twee regiopilotprojecten is naast de ESA-tool ook een *zelfanalysetool* door pilotbedrijven getest. De focus van de doe-het-zelf-scan (DHZ-scan) ligt op gebouwgebonden energiegebruik in de horeca, detailhandel, hotels en kantoren. Door zowel de betrokken milieudiensten als de ondernemers wordt de DHZ-scan (nog) niet gezien als voldoende betrouwbaar om op de uitkomst daarvan een EPK-certificaat te kunnen baseren. Dit omdat bij beide partijen, maar zeker bij ondernemers, onvoldoende (technische) kennis aanwezig is om de resultaten en adviezen op waarde te schatten. De DHZ-scan zou eventueel doorontwikkeld en ingezet kunnen worden tot een instrument waarmee een ondernemer zelf kan nagaan of en op welke hoofdcategorieën hij (nog) kansen heeft om energie te besparen.

3.5 Grafische industrie

Sectorkarakteristiek

De sector bestaat in 2015 uit circa 1.600 bedrijven. De sector kenmerkt zich door veel kleine zelfstandige bedrijven en een aantal grotere concerns. De sector bestaat uit prepressbedrijven, drukkerijen (met verschillende druktechnieken) en nabewerkingsbedrijven, zoals binderijen. De sector verkeert in zwaar weer onder andere door concurrentie met Azië, internet en de digitalisering. Verder vindt in de sector een voortdurende productiviteitsstijging plaats onder andere door nieuwe machines en verdergaande automatisering. In de afgelopen twaalf jaar is het aantal werknemers in de sector gehalveerd tot circa 20.000. Het aantal werknemers en het aantal bedrijven daalt naar verwachting nog verder, waarbij de marges van de bedrijven onder druk blijven staan.

Karakteristiek pilotdeelnemers

In totaal hebben twintig bedrijven deelgenomen aan het testen van de EPK-module; door deelname aan een workshop of een bedrijfsbezoek waarin de ingevulde EPK-module werd nagelopen en aanvullende opties in het bedrijf werden geïnventariseerd. Het ging om zowel kleine, middelgrote als grote bedrijven. Door sterke betrokkenheid van de branche en werving via de brancheorganisatie KVGGO, het (commerciële) Diensten-centrum voor de grafische sector, de Stichting Certificatie Grafische Media en de Stichting Certificatie Creatieve Industrie lag het aantal twee maal zo hoog als voorzien bij aanvang van het pilotproject. Deelnemers waren bijna allemaal zelfstandig ondernemers en eigenaar van hun bedrijfspand. Voordat ze aan het pilotproject meededen, hadden alle bedrijven al energiebesparende maatregelen getroffen, primair ingegeven door kostenbesparingen.

Startsituatie pilotdeelnemers

- **Kennis:** de grafische branche heeft in vergelijking met andere branches een bovengemiddeld kennisniveau over energiebesparing. De kennis over energie komt vanuit verschillende bronnen, kennisinstituten, vakbladen, leveranciers en installateurs. De mate van energiekennis is niet zozeer afhankelijk van de bedrijfsomvang, maar wordt meer bepaald door persoonlijke interesse en de wijze waarop ener-

gie(techniek) is georganiseerd in het bedrijf. Onderlinge kennisdeling vindt binnen de sector nauwelijks plaats: 60 procent van de pilotbedrijven geeft aan dat in principe wel te willen.

- *Financieel-economische situatie*: 60 procent van de pilotbedrijven geeft aan grote moeite te hebben om winstgevend te blijven, 40 procent heeft een gezonde winstmarge. Investering gebeurt uit eigen middelen; hiervoor is de terugverdientijd een belangrijk criterium naast de absolute hoogte van het investeringsbedrag. Pilotdeelnemers geven aan terugverdientijden van < 3 jaar of < 5 jaar te hanteren, of dat investeringen door andere criteria worden bepaald.
- *Beleidsdruk*: 50 procent van de pilotbedrijven heeft contact gehad met de toezichthouder over energie.
- *Imago en markt*: er is weinig tot geen druk vanuit toeleveranciers, afnemers of concurrenten om aandacht te geven aan energie(besparing). Incidenteel is MVO (Maatschappelijke Verantwoord Ondernemen) een aspect waar afnemers naar vragen.
- *Commitment*: de ondernemers staan in principe positief tegenover energiebesparing. Er is een motivatie vanuit de brancheorganisatie om aan energiebesparing te doen om zo een kostenreductie voor haar leden te realiseren. De sector is al lang bezig met energiebesparing, in 1992 werd een Milieubeleids-overeenkomst Grafische industrie en Verpakkingsdrukkerijen gesloten. In 1996 werd daar de factsheet Energie, met daarin een uitgebreide maatregelenlijst, aan toegevoegd. Daarnaast nemen nog achttien bedrijven deel aan het MJA3-convenant.

Kenmerken van dit EPK-idee

In deze EPK is een betaversie ontwikkeld van een maatregelenlijst voor energiebesparing die op termijn geïntegreerd kan worden in een bestaande tool op het gebied van arbo (arbo-RI&E-Grafimedia). Dit is een internetapplicatie, die in opdracht van de werkgevers en werknemers in de branche is ontwikkeld en nu op commerciële basis beheerd wordt door het Dienstencentrum. Vanaf de introductie medio 2013 wordt de tool gebruikt door zo'n 450 bedrijven. Dit aantal blijft groeien.

Het primaire ambitieniveau van deze EPK is te voldoen aan de vereisten van de Wm. Het EPK-idee onderscheidt daarom ook in deze betaversie geen verschillende EPK-niveaus. Alle pilotbedrijven geven aan dat ze met beperkte inspanning deze Wm-ambitie kunnen halen.

Er zijn geen kenmerken in deze EPK die specifiek de handelingsvrijheid van bedrijven vergroot.

De centrale hulpbron in deze EPK is de ontwikkelde tool die stuurt op kennis en het planmatig uitvoeren van verbeteracties. De toezichthouder over deze EPK: "Een instrument zoals nu wordt ontwikkeld, faciliteert het gesprek. De ondernemer weet duidelijk wat wel en niet van toepassing is." Deelnemers en bevoegd gezag geven aan dat een bedrijfsbezoek, voor advies en audit, door een erkend en kundig energieadviseur altijd noodzakelijk is om het EPK-certificaat af te kunnen geven.

Door aan te sluiten op de arbo-tool wordt de reikwijdte van de EPK vergroot, omdat gebruik kan worden gemaakt van reeds aanwezige infrastructuur, inclusief helpdesk. De gebruikte maatregelenlijst, uit de factsheet Energie, is zeer uitgebreid, maar moet wel geactualiseerd worden in samenhang met de nog op te stellen lijst van 'erkende maatregelen'.

Over het algemeen zijn bedrijven van mening dat de gegevens die worden verzameld voor het opstellen van de EPK vertrouwelijk moeten worden behandeld. Bedrijven zijn ook geïnteresseerd in een benchmark. Die is ook voorgenomen, maar maakt nog geen onderdeel uit van de huidige betaversie van de tool.

De handhaafbaarheid van de EPK is het centrale aandachtspunt van het bevoegd gezag in dit pilotproject. Ongeveer 35 procent van de sector beschikt over een of meer certificaten, uiteenlopend van het relatief eenvoudige FSC tot de complexe Code voor Informatiebeveiliging (ISO 27001+2). In dit pilotproject is globaal verkend hoe de EPK-aanpak kan worden onderbracht bij deze systemen, waarbij is aangegeven dat de borging moet bestaan uit: bedrijfsbezoek van een energieadviseur, controle door een erkende auditor, driejaarlijkse controle na het behalen van het certificaat en tussentijdse controle op basis van documentenonderzoeken. Achterliggende bedrijfsgegevens over energie moeten, indien nodig, inzichtelijk zijn voor de toezichthouder.

Invloed EPK-idee op drijfveren

De meeste pilotbedrijven geven aan dat de EPK hun kennis over energiebesparing heeft vergroot. Deelnemers geven aan dat een verdiepingsslag naar meer actuele en toegankelijke kennis nog nodig is. De maatregelenlijst moet daarvoor actueel zijn en veel informatie bevatten, waaronder best practices (van sectorgenoten). Het pilotproject heeft hiervoor een basis gelegd.

De kosten voor bedrijven voor gebruik van de tool, de audit en certificering worden geschat op gemiddeld circa € 600 per jaar. Pilotbedrijven geven aan een bedrag tussen € 150 en € 1.000 acceptabel te vinden. Voor het operationeel maken van de energiemodule is éénmalig € 120.000 nodig. Daarnaast is nog éénmalig € 30.000 benodigd voor het inrichten van het certificeringsproces en het opleiden/certificeren van consultants.

De borging van deze EPK-aanpak, dusdanig dat de toezichthouder op afstand kan blijven en de handhaving efficiënter wordt (beleidsdruk), is globaal verkend en moet verder worden uitgewerkt. Door het EPK-idee onderdeel te maken van bestaande certificeringssystemen in de sector, waaronder het Groepscertificatiesysteem (waar reeds 150 bedrijven met minder dan 25 medewerkers klant van zijn), kan minimaal 35 procent van de sector bereikt worden.

3.6 Industriële bakkerijen

Sectorkarakteristiek

De sector bestaat uit circa 60 industriële bakkerij locaties met vergelijkbare productieprocessen, die bijna volcontinu produceren. Voor een deel vallen de locaties onder grotere concerns met meerdere vestigingen. Daarnaast zijn er individuele bedrijven met slechts één of enkele vestigingen, die soms samen onder één naam werken. Het bakken van dagverse producten (zoals brood) is nog een nationale aangelegenheid, terwijl de overige langer houdbare bakproducten een Europese markt is geworden. Bedrijven werken op basis van meerjarencontracten met grote afnemers, zoals supermarkten. De concurrentie is scherp door aanbesteding via tenders. Productkwaliteit, veiligheid en tijdigheid staat centraal in het bakkersproces. De afnemers stellen aan de industriële bakkers strenge eisen op het gebied van kwaliteit, veiligheid, leveringstijden en leveringszekerheid. Energiekosten bedragen gemiddeld circa 2-2,5 procent van de omzet.

Karakteristiek pilotdeelnemers

Circa de helft van de bedrijven in de branche was met een vertegenwoordiger op een of andere wijze betrokken bij het project (in klankbordgroep, workshops of bedrijfsbezoeken). De tool die in dit pilotproject is ontwikkeld werd door vijf bedrijven getest. Bij twee bedrijven is een uitgebreid energieonderzoek gedaan. Drie van de vijf pilotbedrijven zijn zelfstandig, twee bedrijven zijn onderdeel van een groter concern.

Startsituatie voor pilotdeelnemers

- **Kennis:** productkwaliteit en tijdigheid staan centraal in het bakkersproces. Iedere bakkerij locatie heeft daarom zijn eigen technische dienst om het productieproces draaiende te houden. Energiebesparing als zodanig staat beperkt op de agenda, vaak is binnen het bedrijf niemand verantwoordelijk voor energie. Verbetering van energieperformance lift met name mee op vervanging van apparatuur. Leveranciers van bakkerijmachines worden op energiegebied als conservatief gezien ("Een nieuwe oven is in het energiegebruik in essentie niet anders die van dertig jaar geleden"). De vijf pilotbedrijven geven aan dat kennis over energiebesparing via vakbladen, sectorgenoten en adviseurs binnenkomt. Onderling zijn bakkers zeer open naar elkaar toe: ze komen bij elkaar over de vloer, zijn bereid kennis te delen en als de ene bakker een productieprobleem heeft neemt de ander het over.
- **Financieel-economische situatie:** in het algemeen lijkt beschikbaarheid van geld voor investeringen in energiebesparing niet de beperkende factor, wel de prioriteit die het krijgt ten opzichte van andere investeringen. De pilotbedrijven hanteren voor energiebesparende maatregelen een terugverdientijd van 3 jaar of minder, waarbij kostenbesparing de belangrijkste drijfveer is. Bedrijven financieren dit soort maatregelen uit eigen vermogen, soms aangevuld met subsidies. Het aantrekken van vreemd vermogen is niet gangbaar in deze sector.

- *Beleidsdruk*: voor de sector als geheel is de beleidsdruk vanuit de RUD's op het onderwerp energiebesparing beperkt. Drie van de vijf pilotdeelnemers geven overigens aan dat er vrij recent wel contact is geweest met de toezichthouder over energiebesparing.
- *Imago en markt*: toeleveranciers of afnemers vragen nooit om (inzicht in) energiebesparende maatregelen. De branchevereniging stimuleert energiebesparing niet en vindt dit een onderwerp dat bij de bakkerijen zelf ligt. De branchevereniging werkt wel mee aan het opstellen van de lijst met 'erkende maatregelen'.
- *Commitment*: milieu is bij industriële bakkers onderdeel van het QESH (Quality, Environment, Safety, Health) management. Quality, Safety en Health staan centraal staan als reactie op de eisen van de afnemers van bakkerijproducten. Deze vragen bakkers aan certificeringseisen te voldoen rond hygiëne en voedselveiligheid. Afnemers doen soms, onaangekondigde, inspecties bij toeleverende bakkers. Van de vijf pilotbedrijven heeft één bedrijf een energiemanagementsysteem en twee een MVO-prestatieladder systeem. De sector heeft niet aan MJA's meegedaan en de brancheorganisatie onthoudt zich van actieve deelname aan het EPK-pilotproject.

Kenmerken van dit EPK-idee

Het EPK-pilotproject bestaat in de kern uit een uitgebreide maatregelenscan. Maatregelen worden onderscheiden in brons (standaard maatregelen), zilver (maatregelen gericht op productieproces) en goud (innovatieve maatregelen en/of duurzame energie). De maatregelen zijn vastgelegd in een toegankelijke Excel tool en op basis van zelf ingevoerde energieprijzen en een standaard energie balans berekent de tool ook terugverdiëntijden. Een bedrijf kan ook besluiten een maatwerkscan uit te laten voeren. In die scan wordt een lijst met maatregelen concreet uitgewerkt naar een implementatieplan voor het bedrijf.

Naar verwachting zal het niveau brons van de EPK overeenkomen met de Wm-vereisten. De lijst van 'erkende maatregelen' moet voor deze sector echter nog vastgesteld worden. Het niveau goud van de EPK heeft een ambitieniveau dat aanmerkelijk hoger ligt. Drie van de vijf pilotbedrijven geeft aan met geen of geringe inspanning aan niveau brons te kunnen voldoen. De benodigde investeringen lopen, via brons naar goud, op van beperkt tot enkele tienduizenden euro's per locatie.

De brons-zilver-goud aanpak in deze EPK biedt bedrijven handelingsvrijheid. Voor het minimumniveau, brons, is het voldoen aan de wettelijke vereisten waarschijnlijk voorwaarde (zie ook vorige alinea).

De centrale hulpbron in deze EPK is externe adviseur die een energiescan uitvoert en de resultaten daarvan vastlegt in de ontwikkelde rapportage tool. De tool borgt de kennis en is een hulpmiddel bij het planmatig uitvoeren van verbeteracties.

De reikwijdte van deze EPK richt zich specifiek op energiebesparing.

De bedrijven geven aan dat zij wensen dat de monitoringsgegevens van de EPK vertrouwelijk blijven; het predicaat (brons, zilver of goud) mag publiek worden.

De EPK-tool bevat een aantal aspecten die handhaafbaar zijn voor de toezichthoudende RUD. Zo is per maatregel de terugverdiëntijd bekend. Naast de uitgebreide maatregelenlijst bestaat het EPK-pilotproject ook uit een spreadsheettool voor monitoring en energiezorg dat kan worden gebruikt om te rapporteren naar de toezichthouder.

Volgens de bij het pilotproject betrokken toezichthouder biedt de EPK-tool houvast en transparantie in de (toekomstige) communicatie met bedrijven, die er voorheen niet was. Aandachtspunt daarbij is dat voor deze sector de lijst van erkende maatregelen parallel aan dit EPK-pilotproject wordt ontwikkeld. Voor vereenvoudiging van de handhaving is het belangrijk dat deze (toekomstige) lijst goed wordt afgestemd op de hier ontwikkelde EPK-tool.

Invloed van EPK-idee op drijfveren

Met name het maatwerk dat uit de energiescan door een externe adviseur volgt, draagt bij aan extra kennis over energiebesparing bij de bedrijven die deelnemen.

Er is in dit pilotproject geen specifiek verdienmodel ontwikkeld voor de uitvoering van het energieonderzoek. Een bedrijf betaalt de kosten van een scan, circa 4 dagen werk, zelf.

De borging van deze EPK-aanpak, dusdanig dat de toezichthouder op afstand kan blijven en de handhaving efficiënter wordt (beleidsdruk), moet nog verder worden uitgewerkt. Uitgangspunt van de EPK is dat de toezichthouder alleen toetst op aanwezigheid van predicaat brons, zilver of goud. Bij voorkeur zou een daarvoor gecertificeerde energieadviseur dat predicaat moeten afgeven.

3.7 Koninklijke Metaalunie | FOCWA | FME

Sectorkarakteristiek

Dit pilotproject richt zich op de achterban van Koninklijke Metaalunie, FOCWA en FME. Metaalunie is met meer dan 13.000 leden de grootste ondernemersorganisatie voor het midden- en kleinbedrijf in de metaalsector. Ongeveer 40 procent van de metaalbedrijven valt qua energiegebruik onder het Activiteitenbesluit milieubeheer (Wm). De leden van de Metaalunie zijn actief in uiteenlopende sectoren, zoals elektronica, engineering, landbouwmechanisatie, las- en constructiewerk en machine- en apparatenbouw. De 2.400 bij FOCWA aangesloten bedrijven zijn caravan- en camperservicebedrijven, motorfietsschadeherstelbedrijven, autopoetsbedrijven, autorestauratiebedrijven, autoruitherstelbedrijven en bekleedbedrijven. Circa 1.500 FME-bedrijven vallen onder de potentiële doelgroep van dit pilotproject, uit sectoren als de automotive sector, verwarmingsketelfabrikanten, fietsenfabrieken, scheepsbouw et cetera. Het energiegebruik bij deze FME-leden is vaak hoger dan bij de Metaalunie- en Focwa-leden. De energiekosten in deze brede en zeer heterogene groep van bedrijven bedraagt gemiddeld ongeveer 1 tot 3 procent van de totale productiekosten.

Karakteristiek pilotdeelnemers

24 bedrijven hebben deelgenomen aan dit EPK-pilotproject. De omvang van de pilotbedrijven loopt uiteen van 11 tot 375 medewerkers. Van de deelnemers is circa 35 procent kleiner dan twintig medewerkers, 20 procent is groter dan honderd medewerkers. Het merendeel is zelfstandig en meer dan 60 procent heeft het bedrijfspand in eigendom. Bovengemiddeld veel pilotbedrijven hebben ISO (9000, 14001)-certificering, wat wijst op een actieve opstelling op het gebied van duurzaamheid en energie. Het merendeel van de pilotbedrijven beoordeelt zichzelf echter als ‘gemiddeld’ op het gebied van energiebesparing.

Startsituatie voor pilotdeelnemers

- **Kennis:** alle pilotbedrijven geven aan dat de brancheorganisatie de belangrijkste bron van kennis over energiebesparing is. Daarnaast worden de bedrijven benaderd door onder andere installateurs, leveranciers en adviseurs. Een meerderheid van de pilotbedrijven was reeds bekend met de maatregelen die in het pilotproject aan hen werden voorgelegd.
- **Financieel-economische situatie:** de meeste bedrijven hebben een gezonde winstgevendheid, enkele bedrijven geven aan moeite te hebben om winstgevend te blijven. Bedrijven hanteren wisselende terugverdientijden (<3, <5, >5 jaar) of een ander criterium dan terugverdientijd.
- **Beleidsdruk:** ongeveer 30 procent van de pilotbedrijven heeft contact gehad met de handhaver over het onderwerp energie.
- **Imago en markt:** een kleine groep van pilotbedrijven geeft aan soms tot regelmatig druk vanuit ngo's en/of (social) media te ervaren om inzicht te geven in de energieprestaties van hun bedrijf. Een andere kleine groep geeft aan dat klanten erom vragen.
- **Commitment:** een bovengemiddeld aantal pilotbedrijven heeft een ISO (9000 of 14001)-certificering. Dit lijkt te wijzen op een bovengemiddelde aandacht van deze pilotgroep voor milieu en energie. Vier van de twintig pilotbedrijven publiceren een milieujaarverslag, één bedrijf is MJA-deelnemer.

Kenmerken van dit EPK-idee

Kern van dit EPK-pilotproject is de ontwikkeling van een testversie van een self-assessment-tool. Daarmee kan een ondernemer een overzicht genereren van de ‘erkende maatregelen’ die voor hem of haar van toe-

passing zijn. Bedrijven vullen in welke maatregelen al getroffen zijn en maken een planning van de maatregelen die nog genomen moeten worden. De tool biedt de vrijwillige keuze om resultaten te registreren in een centraal register dat, indien het bedrijf daarin toestemt, toegankelijk is voor de toezichthouder en eventueel het algemeen publiek. Invullen van de tool kost de ondernemer 0,5 tot 1 uur tijd en is gratis.

Het ambitieniveau van dit EPK-idee is uitvoering van de erkende maatregelenlijst van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Zestig procent van de pilotbedrijven geeft aan dit met geen of geringe inspanning te kunnen halen, 40 procent geeft aan dat een grote inspanning nodig is. Bedrijven schatten de benodigde investeringsbedragen om te voldoen aan de maatregelenlijst in de orde van € 10.000 - € 50.000 per bedrijf. Meer dan de helft van de bedrijven geeft aan deze bedragen niet binnen drie jaar te kunnen investeren.

Handelingsvrijheid voor de ondernemer is een belangrijk aspect in dit EPK-idee. Dat uit zich in keuzevrijheid voor de ondernemer om zelf de digitale assessment te doen, en de keuzes om al dan niet de gegevens via een register te delen met het bevoegd gezag en een onafhankelijke auditor in te schakelen.

De belangrijkste hulpbron voor de ondernemer in deze EPK is de self-assessment-tool. De reikwijdte van de EPK richt zich op wettelijk verplichte energiebesparing.

Over vertrouwelijkheid geeft circa de helft van de deelnemers aan het EPK-register vrijwillig met het publiek te willen delen. Meer dan 60 procent van de pilotdeelnemers geeft aan bereid te zijn om het register op vrijwillige basis te delen met het bevoegd gezag.

Kritisch punt voor de toezichthouder is de handhaafbaarheid van maatregelen waarvoor de ondernemer 'niet van toepassing' invult. Gemiddeld gebeurde dat in dit pilotproject bij 60 procent van de invullingen. Dit hangt samen met de grote heterogeniteit van de bedrijven én van de maatregelen in dit pilotproject.

Invloed van EPK-idee op drijfveren

Veertig procent van de pilotdeelnemers geeft aan dat invullen van de tool hen nieuwe kennis over energiebesparing heeft gebracht. De meerderheid van de pilotbedrijven geeft aan al bekend te zijn met de erkende maatregelen.

De ten opzichte van andere EPK-ideeën, eenvoudige en relatief generieke opzet van dit EPK-idee beperkt de administratieve last voor de ondernemer zoveel mogelijk. Het bemoeilijkt echter ook de toetsing van de door een specifiek bedrijf ingevulde tool door de toezichthouder.

De borging van deze EPK-aanpak, zodat de toezichthouder op afstand kan blijven en de handhaving efficiënter wordt (beleidsdruk), moet nog verder worden uitgewerkt. Er zijn twee richtingen die verder onderzocht zouden kunnen worden: i) het optimaliseren van de tool om deze toetsing verder te verduidelijken door bijvoorbeeld een verplichte toelichting, indien een bedrijf aangeeft dat een maatregel niet van toepassing en ii) een onafhankelijke toetsing en onderbrenging in bestaande (sectoreigen) certificeringssystemen.

Het centrale register is een uniek aspect van dit EPK-idee. Deelname van bedrijven daarin, en eventueel publiek maken van gegevens, is op basis van vrijwilligheid. Dit stimuleert en waardeert de koplopers.

De helft van de pilotbedrijven geeft aan dat het voldoen aan een EPK of een daaraan gekoppeld branchekeurmerk relevant is voor het imago richting de klant en zou het EPK-register op vrijwillige basis ook publiek willen delen. Driekwart van de pilotdeelnemers zou deze EPK-doorlichting aanbevelen aan collega's. Eén derde ziet meerwaarde in een verplichte EPK.

3.8 Supermarkten

Sectorkarakteristiek

Nederland kent circa 4.300 supermarkten die werk bieden aan 300.000 mensen. In 2014 steeg de omzet met 1,5 procent naar 34,2 miljard euro. De sector bestaat uit een twintigtal concerns, waarbij de bedrijfsvoering voor 60 procent bestaat uit filialen en voor 40 procent uit zelfstandig ondernemers (franchise). De concerns zijn georganiseerd in het centraal bureau levensmiddelenhandel (CBL), de zelfstandig ondernemers in de brancheorganisatie Vakcentrum. Er is veel concurrentie en nieuwe (branchevreemde) spelers betreden de markt. Door het grote aanbod en de toenemende transparantie is er een scherpe focus op prijs. Bij filialen ligt de verantwoordelijkheid en besluitvorming over energie op concernniveau, zelfstandige winkels beslissen daar zelf over. De energie kosten bedragen 0,5-1 procent van de omzet. Meer dan 80 procent van het (finale) energiegebruik is elektriciteit voor koelen, vriezen en verlichting. Standaard wordt een cyclus van 7 jaar aangehouden voor renovatie van supermarkten, waarbij ook apparatuur vervangen wordt.

Karakteristiek pilotdeelnemers

Bij de verschillende werkvormen van dit pilotproject (enquêtes, workshops, winkelbezoeken) is een groot deel van de branche betrokken geweest. Deelname betrof zowel convenant als niet-convenant deelnemers (zie hierna). Pilotdeelnemers waren een mix van zelfstandigen bedrijven en filialen, met een gezonde winstgevendheid. De elf supermarktorganisaties die een startenquête invulden, geven zichzelf een rapportcijfer 8 of hoger voor hun inzet op energiebesparing.

Startsituatie pilotdeelnemers

- *Kennis:* filiaalhouders hebben niet of nauwelijks kennis over energiebesparing. Op holding niveau en bij zelfstandige ondernemers is de technische kennis wel aanwezig. Kennis komt binnen via energiebedrijven, leveranciers, installateurs en adviseurs. Kennisdeling met sectorgenoten vindt beperkt plaats.
- *Financieel-economische situatie:* energiebesparende maatregelen worden vaak uit eigen middelen gefinancierd; uit het beschikbare budget op een verbouwmoment. Indien nodig zijn bedrijven bereid om daarvoor extern geld aan te trekken. Waar mogelijk maken geënquêteerde bedrijven gebruik van de Energie Investeringsaftrek (EIA) regeling. Pilotdeelnemers geven aan dat ze een gezonde winstgevendheid hebben en terugverdientijden voor investeringen in energiebesparing van < 5 jaar hanteren.
- *Beleidsdruk:* de handhaving van het bevoegd gezag wordt heel wisselend ervaren. Handhavingsdruk is met name voelbaar op concernniveau (zie kopje 'commitment') en in minder mate op het niveau van een filiaal of zelfstandige vestiging.
- *Imago en markt:* een aantal (170) zelfstandig ondernemers voeren het SSK keurmerk van het Vakcentrum. Individueel publiceren supermarkten geen resultaten over hun prestatie op het gebied van energie en/of milieu, maar op supermarktorganisatie (holding) niveau worden via de website en jaarverslagen wel prestaties gerapporteerd. Soms ook in de vorm van een CO₂-footprint. Klanten, ngo's of sectorgenoten spreken supermarkten vrijwel nooit aan op het onderwerp energie.
- *Commitment:* tot 2005 hebben supermarktconcerns¹⁷ meegedaan aan de MJA energiebesparing. De overheid ervoer de ambitie van de supermarkten daarin als onvoldoende. Gerichte handhaving, inclusief jurisprudentie, van de gemeente Amsterdam en Rijnmond heeft geleid tot een nieuw convenant tussen circa de helft van de supermarktorganisaties en bevoegde gezagen. Dit convenant loopt dit jaar af. Binnen de brancheorganisatie CBL hebben de gezamenlijke supermarkten de ambitie uitgesproken om in 2020 20 procent energieverbetering te realiseren ten opzichte van 2010. 170 supermarkten zijn gecertificeerd onder het Super Supermarkt Keurmerk, met daarin een energieparagraaf. De pilotdeelnemers geven aan een of andere vorm van (energie)management systeem te hanteren.

¹⁷ Concerns namen deel en rapporteerden voor de hele holding, dus inclusief zelfstandigen. De zelfstandigen hadden vrije keus of ze wel of niet meededen.

Kenmerken van dit EPK-idee

In dit EPK-pilotproject is een online tool (applicatie) in samenwerking met een groot deel van de branche ontwikkeld en getest. De tool bevat besparingsmaatregelen in de supermarkt en daarnaast keten- en duurzame energie maatregelen. Na invulling resulteert een overzicht van energiegebruik en geïmplementeerde maatregelen en een plan voor nog te nemen maatregelen. De tool heeft een centraal register en biedt de mogelijkheid voor overzichten op winkel én concernniveau. De tool biedt de mogelijkheid te rapporteren over de score van de winkel ten opzichte van vorig jaar, ten opzichte van andere winkels in de database en ten opzichte van de eigen organisatie.

De aanpak voorziet in een brons-, zilver- en goud-ambitieniveau. De supermarkten die de tool getest hebben geven aan dat ze het bronzen niveau met geen of beperkte inspanning kunnen halen. Tegelijkertijd is echter nog onduidelijk hoe de maatregelen worden toegekend aan het brons, zilver of goud niveau. Een erkende maatregelenlijst is voor deze sector nog niet opgesteld en zal t.z.t. in de aanpak geïntegreerd moeten worden.

Uitgangspunt in deze EPK is dat supermarkten de handelingsvrijheid hebben om maatregelen in te passen in hun zevenjaarlijkse renovatiecyclus. Het is nog niet duidelijk of de wettelijke vereisten gekoppeld gaan worden aan het brons, zilver of goud certificaat en of dit de handelingsvrijheid verder vergroot.

De belangrijkste hulpbron voor de ondernemer in dit pilotproject is de ontwikkelde tool.

De reikwijdte van de EPK gaat verder dan alleen de (erkende) energiebesparingsmaatregelen en omvat ook de opwekking van duurzame energie en ketenmaatregelen gericht op CO₂-reductie.

De visies in de branche op vertrouwelijkheid van de gegevens zijn verschillend, variërend van volledige transparantie en openheid tot niet willen communiceren over energie zaken met externen en toezichthouder. De meeste organisaties willen echter wel over energie zaken met het bevoegd gezag communiceren. Interesse in een onderlinge benchmark is beperkt.

De tool verhoogt in potentie de transparantie tussen supermarkten en toezichthouders, en daarmee de handhaafbaarheid. Daartoe moet de nog op te stellen erkendemaatregelenlijst nog wel geïntegreerd worden. De handhaafbaarheid wordt beter en het toezicht eenvoudiger wanneer toezichthouders toegang krijgen tot het centrale register.

Invloed EPK-idee op drijfveren

Alle winkelmanagers die de tool testten geven aan dat hun kennis over energiebesparing door dit EPK-pilotproject is vergroot. Dit geldt niet voor de energie coördinatoren die op concernniveau tests hebben uitgevoerd. Bij hen is kennis over energiebesparing al in ruime mate aanwezig.

Voor het gebruik van een EPK-tool worden geen kosten in rekening gebracht. Certificeringskosten zullen jaarlijks circa € 100 per winkel bedragen. Dit is exclusief kosten voor uitontwikkeling van de tool en opzet van een certificeringsproces. De aansluiting van het EPK-idee op bestaande activiteiten, onder andere monitoring door het CBL en het SSK keurmerk kan kostenverlagend werken.

De ontwikkeling van dit EPK-idee, in nauwe samenwerking met de sector, is een logische vervolgstap op de lopende convenantafspraken. In het convenantentraject is gebleken dat beleidsdruk door de toezichthouder doorslaggevend is voor het nemen van maatregelen door de supermarkten. De bij deze EPK betrokken toezichthouders geven aan dat ze bereid zijn terug te treden bij de voorgestelde EPK-systematiek, mits deze voldoende geborgd is door certificering met een onafhankelijke audit. Deze borging is in het pilotproject globaal verkend, maar nog niet uitgewerkt.

3.9 Textielservice

Sectorkarakteristiek

De sector omvat wasserijen, linnenverhuurders en hun toeleveranciers waarin in totaal circa 10.000 mensen werkzaam zijn. De sector bestaat uit zowel grote concerns als kleine (familie-)bedrijven. In totaal omvat de sector 5 grote concerns met gemiddeld 10 locaties verspreid over het hele land. De kleine (familie-)bedrijven hebben één locatie, waarbij de directeur/eigenaar veelal meewerkend man/vrouw is.

De sector kent een homogene samenstelling: de primaire bedrijfsprocessen (textielreiniging, - verhuur en logistieke dienstverlening) zijn uniform. Speerpunten binnen de branche vormen duurzaamheid en het garanderen van een constant kwaliteitsniveau, met name gericht op hygiëne. Het Certex kwaliteitsmanagementsysteem (gebaseerd op ISO 9001 - en RABC/EN14065) wordt breed toegepast in de sector en is gericht op continue validatie, monitoring van de processen en metingen op eindproducten. Het gemiddelde aandeel van de energiekosten in de kostprijs bedraagt 10 tot 15 procent in deze sector. De Federatie van Textielbeheer Nederland (FTN) vertegenwoordigt zo'n 80 procent van de totale textielservicemarkt.

De doelgroep voor de EPK vormen FTN-leden die niet deelnemen aan het MEE- of MJA-convenant. Daarnaast is bekeken in hoeverre de EPK voor MEE en MJA-deelnemers interessant is voor bijvoorbeeld communicatie-doelinden.

Karakteristiek pilotdeelnemers

In totaal hebben zeven bedrijven deelgenomen aan het EPK-pilotproject. Alle deelnemers zijn zelfstandige ondernemers die eigenaar zijn van hun pand al lang geruime tijd in hetzelfde pand zitten (6 van de 7 bedrijven zitten al meer dan 10 jaar in hetzelfde pand). Alle bedrijven hadden voordat ze aan het pilotproject meededen al energiebesparende maatregelen getroffen. Dit werd door alle bedrijven ingegeven door kostenbesparingen, daarnaast speelden regulier bedrijfsbeleid en MVO een argument voor deze investeringen.

Startsituatie pilotdeelnemers

- **Kennis:** de kennis over energiebesparing is bij de deelnemende bedrijven groot. Van de 7 deelnemers waren vijf bedrijven al bekend met de maatregelen die werden geadviseerd in het kader van de EPK en één bedrijf was gedeeltelijk bekend met de maatregelen. De branchevereniging en sectorgenoten zijn belangrijke bronnen van kennis, waarbij deelnemende bedrijven aangeven dat sectorgenoten bereid zijn om kennis te delen. FTN en het Technologisch Kenniscentrum Textielverzorging (TKT) spelen hierin gezamenlijk een rol door het uitvoeren van diverse projecten in het kader van MJA, Green Deals en Routekaart Textielservice 2030, waarin kennisopbouw en disseminatie van kennis een belangrijk onderdeel vormen. Verder zijn bedrijven in het verleden benaderd door met name installateurs en leveranciers over de mogelijkheden voor energiebesparing.
- **Financiën:** over het algemeen lijkt de beschikbaarheid van geld voor investeringen in energiebesparing niet de beperkende factor. Bedrijven geven aan dat zij investeringen in energiebesparing uit eigen middelen financieren. Enkele bedrijven (3 van de 7) zijn bereid om vreemd vermogen aan te trekken voor investeringen. Het merendeel van de bedrijven geeft aan dat zij kosten voor energiebesparing niet kan doorberekenen aan haar afnemers. Eén bedrijf geeft aan een terugverdientijd van minder < 2 jaar te hanteren, twee bedrijven hanteren een terugverdientijd van 3 jaar en vier bedrijven een terugverdientijd van < 5 jaar.
- **Beleidsdruk:** de toezichthouder heeft met geen enkel bedrijf, dat niet deelneemt aan een MJA, contact opgenomen over energiebesparing.
- **Imago en markt:** afnemers vragen van de bedrijven een constant kwaliteitsniveau op het gebied van hygiëne. Bedrijven laten door certificering middels het Certex kwaliteitsmanagementsysteem aan hun afnemers zien dat zij dit kwaliteitsniveau kunnen realiseren. Afnemers vragen echter nooit of zeer zelden om (inzicht in) energiebesparende maatregelen. Bedrijven ervaren ook geen of weinig druk vanuit ngo's, (social) media en sectorgenoten om dit inzicht te geven. Drie pilotbedrijven publiceren jaarlijks over hun prestaties op het gebied van energiebesparing middels een jaarverslag of een MJA rapportage.

- *Commitment*: door het relatieve hoge aandeel van energie in de totale kosten is energiebesparingen wel een aandachtspunt in de sector. De textielbranche heeft een Meerjarenafspraak Energiebesparing afgesloten met de overheid. In 2014 namen 49 locaties deel aan de MJA (RVO, 2015)¹⁸. Twee MJA bedrijven hebben ook deelgenomen aan het pilotproject; de andere vijf bedrijven zijn geen deelnemer aan het MJA convenant.

Kenmerken van dit EPK-idee

Het getoetste EPK-idee is in de kern een uitbreiding van het bestaande Certex kwaliteitsschema van FTN met een certificatietraject onder de naam “Energie Prestatie Certificaat Textielverzorging”. Dit betekent een certificatie op basis van ISO 50001 Energiemanagementsystemen waarbij gebruik wordt gemaakt van tools die afgeleid zijn van het EEP, het elektronisch Milieujaarverslag en de maatregelenlijst die binnen MJA3 wordt gebruikt. Dit betekent dat bedrijven een nulmeting uitvoeren en een plan opstellen gericht op implementatie van maatregelen met een terugverdientijd van maximaal 5 jaar. De nulmeting en het plan worden vervolgens vastgelegd in een tool waarmee de uitvoering gemonitord en geëvalueerd kan worden. Een onafhankelijke organisatie voert vervolgens een audit uit om vast te stellen of het bedrijf voldoet aan de te stellen eisen van ISO 50001 en de Wet milieubeheer. Dit wordt bij een positieve conclusie bevestigd middels een certificaat, waarmee bedrijven kunnen aantonen te voldoen aan eisen en wettelijke verplichtingen.

Het ambitieniveau van de EPK is gericht op het voldoen aan de eisen uit de Wet milieubeheer. Vijf bedrijven aan dat zijn geen (2) of geringe (3) inspanningen moeten plegen om aan die eis te voldoen, 2 bedrijven geven aan dat zij grote inspanningen moeten doen.

De FTN en de pilotbedrijven hechten veel waarde aan het creëren van handelingsvrijheid voor bedrijven over het voldoen aan de Wet milieubeheer. Zij geven aan dat goed naar de specifieke situatie binnen bedrijven gekeken moet worden: welke maatregelen zijn geschikt voor welk bedrijf? Waarbij naar hun mening niet (te) strikt moet worden vastgehouden aan sectorspecifieke maatregelenlijsten. De toezichthouder geeft aan dat het loslaten van maatregelenlijsten en uitgaan van maatwerk vraagt om goede formulering van welke doelstelling wordt nagestreefd. Voorkomen moet worden dat bedrijven de maatregelenlijst niet hoeven te volgen en vervolgens geen enkele maatregel nemen terwijl ze dat wel hadden kunnen doen.

De belangrijkste hulpbron in dit pilotproject is de rol van de energieadviseur. Deze werd door de pilotdeelnemers als erg positief ervaren. De bij dit pilotproject ingezette ondersteunende middelen (tools) worden door de bedrijven als te complex ervaren.

De reikwijdte van dit pilotproject beperkt zich tot de wettelijke vereiste energiebesparing.

Over het algemeen zijn bedrijven van mening dat de gegevens die worden verzameld in het kader van het opstellen van de EPK vertrouwelijk moeten worden behandeld: Twee bedrijven willen dat alle gegevens vertrouwelijk blijven, 5 bedrijven geven aan wel het EPK-certificaat te willen publiceren en 3 zouden ook akkoord gaan met publicatie van een benchmark.

De toezichthouders geven aan dat zij certificatie zien als een goed middel om de handhaafbaarheid te vergemakkelijken en in principe bereid te zijn om het certificaat als bewijs van goed gedrag te accepteren. Toezichthouders stellen echter wel een aantal voorwaarden: i) de kwaliteit van het certificaat en het onderliggende proces en ii) de onafhankelijkheid van de auditerende organisatie moeten geborgd zijn. Alleen op deze manier kan worden volstaan met steekproefsgewijs bezoeken en controles.

Invloed EPK-idee op drijfveren

Vijf van de zeven bedrijven geven aan dat deelname aan de EPK hun kennis op het gebied van energiebesparing (enigszins) heeft vergroot.

¹⁸ http://www.rvo.nl/sites/default/files/2015/07/MJA3-Sectorrapport_Textielindustrie_2014.pdf

Bedrijven geven aan bereid te zijn (extra) kosten te willen maken voor een EPK-certificaat, maar pleiten ook voor financiële ondersteuning door de overheid. Voorgesteld wordt om het Technologisch Kenniscentrum Textielverzorging (TKT) de audits en certificering te laten verzorgen.

De borging van deze EPK-aanpak, dusdanig dat de toezichthouder op afstand kan blijven en de handhaving efficiënter wordt (beleidsdruk), moet nog verder worden uitgewerkt. Over het kernidee van dit pilotproject, het onderbrengen van de EPK in een certificeringssysteem, concluderen alle betrokkenen namelijk dat het onderbrengen in Certex¹⁹ of een ISO 50001 Energiemanagementsysteem *niet* mogelijk of wenselijk is. Desalniettemin wordt een EPK en certificering daarvan als een waardevolle aanpak gezien, waarbij deze juist onderscheidend gepositioneerd moet worden ten opzicht van de eerder genoemd systemen.

In deze sector is er draagvlak (commitment) voor de ontwikkeling van een EPK-aanpak en een certificatiesysteem. Tegelijkertijd moet er nog veel gebeuren om deze EPK effectief te laten werken, dat wil zeggen tot concrete implementatie in veel bedrijven te komen. Daarvoor moet een heldere, transparante en goed onderbouwde systematiek worden ontwikkeld. De EPK-testfase heeft laten zien dat de gebruikte hulpmiddelen in de huidige vorm te complex zijn voor de bedrijven. Het EPK-programma moet helder gepositioneerd worden ten opzichte van MJA en ondersteund met toegankelijke tools. Het EPK-certificaat moet duidelijk herkenbaar en onderscheidend zijn.

3.10 Zorginstellingen

Sectorkarakteristiek

De zorgsector omvat ruim 2000 zorginstellingen zoals ziekenhuizen, verpleeg- en verzorgingshuizen, gehandicaptenzorg en GGZ instellingen. Naar verwachting zal 40 procent van de verpleeg- en verzorgingshuizen de komende jaren (deels) worden herbestemd. De zorginstellingen hebben vaak meerdere locaties en kunnen zowel eigenaar-gebruikers, verhuurders (soms wordt een deel verhuurd) als huurders zijn. Afwijkend van de andere EPK-pilotprojecten gaat het bij de zorg niet om commerciële productiebedrijven. Het product is hier zorg leveren vanuit een budget dat volgt uit een onderhandeling tussen het zorgaanbieder en de zorgverzekeraar. De energiekosten in deze sector bedragen circa 1 procent van de totale jaarlijkse kosten.

Karakteristiek pilotdeelnemers

Dit EPK-idee is uitgewerkt en getest onder leiding van de brancheorganisatie 'Milieuplatform Zorgsector' (MPZ) in samenwerking met een twintigtal instellingen, verdeeld over ziekenhuizen en overige zorginstellingen. De meeste pilotdeelnemers zijn goed bekend met het MPZ en kunnen gezien worden als bovengemiddeld betrokken bij milieuonderwerpen.

Startsituatie voor EPK

- *Kennis*: ziekenhuizen hebben een milieucoördinator en een eigen technische dienst met veel kennis. De technische diensten in ziekenhuizen worden primair afgerekend op het borgen van de voorzieningszekerheid; de stroom en de klimaatinstallaties in een ziekenhuis mogen nooit uitvallen. Bij andere zorginstellingen is de energiekennis beduidend minder en vaak versnipperd, door de grote verscheidenheid aan panden (verschil in gebruik, omvang en eigenaarschap) en uitbesteding van onderhoud aan derden. Deze pilotdeelnemers kennen hun eigen energiegebruik vaak niet. Er is een hoge bereidheid in de sector om ervaringen te delen, zowel bij ziekenhuizen als bij andere zorginstellingen. Contacten onderling zijn er via vakverenigingen. Voor energie(besparing) is geen specifieke vakvereniging. Energieadviseurs geven aan dat het soms wel lukt om instellingen te interesseren voor een nulmeting en een maatregeleninventarisatie, maar dat het vervolgens stopt op de uitvoering.
- *Financieel-economische situatie*: zorginstellingen sturen primair op de omvang van hun beschikbaar zorgbudget. Investerings in energiebesparing worden primair bepaald vanuit jaarlijkse budgets/reserveringen voor energie en onderhoud, opgenomen in meer-jaren onderhoudsplannen.

¹⁹ Aanbieder TÜV: "EPK sluit niet aan bij ISO 9001 basis van Certex"

Energiebesparing is vaak het automatisch gevolg van noodzakelijke vervangingsinvesteringen, renovaties en nieuwbouw. Voor nieuwe (grote) energiebesparingsinvesteringen is de concurrentie met andere investeringen het knelpunt.

- *Beleidsdruk*: beleidsdruk vanuit de toezichthouder op het onderwerp energiebesparing richting verzorg- en verplegingshuizen is over het algemeen laag en wisselt sterk per gemeente. Enkele gemeenten hebben convenanten met instellingen afgesloten of een speciaal op de zorg gericht handhavingsprogramma. Ziekenhuizen hebben op niet-energie onderwerpen vaker te maken met de toezichthouder. Energiebesparing wordt meestal wel meegenomen, maar voor de kwaliteit en uitvoering van de energiebesparingsplannen is relatief weinig aandacht.
- *Imago en markt*: toeleveranciers, zorgafnemers of zorgverzekeraars vragen nooit om (inzicht in) energiebesparende maatregelen in zorginstellingen. De Milieuthermometer Zorg²⁰ van het Milieu Platform Zorgsector (MPZ), is het belangrijkste middel van de sector om haar duurzaamheid van de bedrijfsvoering zichtbaar te maken. Bij een groeiend aantal deelnemers met certificaat Milieuthermometer kan ‘peer pressure’ in de toekomst een rol gaan spelen.
- *Commitment*: door het lage aandeel van energie in de totale zorgkosten staat energie niet op de bestuursagenda. Twee mechanismen zorgen toch voor commitment op de bestuursagenda. De 8 UMC’s doen mee aan de MJA3 en 49 zorginstellingen gebruiken de Milieuthermometer Zorg met certificaat om hun duurzame bedrijfsvoering praktisch vorm te geven en te communiceren. Tientallen zorginstellingen gebruiken verder de Milieuthermometer als richtlijn om hun duurzame bedrijfsvoering vorm te geven. De update Milieuthermometer Zorg bevat thans een energieparagraaf die in het kader van deze EPK is uitgewerkt en naar verwachting in oktober 2015 in werking treedt.

Kenmerken van het EPK-pilotproject

Uitgangspunt voor dit EPK-idee is de Milieuthermometer Zorg te benutten. In het pilotproject is het hoofdstuk Energie in de Milieuthermometer Zorg ‘EPK-proof’ gemaakt, door onder meer het opnemen van de erkende maatregelenlijst voor de zorgsector. Er zijn twee versies van de Milieuthermometer ontwikkeld, voor grote intramurale instellingen en een specifiek voor kleinere zorginstellingen. De Milieuthermometer onderscheidt drie prestatieniveaus brons, zilver en goud.

Het ambitieniveau van startniveau ‘brons’ is het nemen van de ‘erkende maatregelen’ plus een aantal extra maatregelen. Daarnaast is energiemonitoring en -management verplicht. Zilver en goud gaan verder in hun ambitie. Circa twee derde van de bij het pilotproject betrokken ziekenhuizen geeft aan dat de bronzen ambitie met geringe inspanning kan worden gehaald. Bij de deelnemende verzorgingsinstellingen geeft ruwweg 50 procent aan dat de bronzen ambitie met een geringe inspanning kan worden gehaald. Naar verwachting ligt dat percentage met name bij de verzorgingsinstellingen in den lande lager en is daar dus de afstand tot ‘brons’ hoger.

De handelingsvrijheid van instellingen over behalen van brons is beperkt, omdat dit de wettelijke minimum erkende maatregelen betreft. Het pilotproject adviseert om instellingen 2-5 jaar flexibiliteit te geven in het implementeren van maatregelen en te zorgen voor een optimale afstemming op hun lange termijn onderhoudsplannen.

De EPK biedt geen nieuwe hulpbronnen aan zorginstellingen in de vorm van kennis/advies of financiën.

Deze EPK wordt ingebed in de Milieuzorgthermometer met een (veel) grotere reikwijdte dan alleen energiebesparing.

De toezichthouder krijgt in principe geen toegang tot gedetailleerde voortgangsrapportages m.b.t de Milieuthermometer, die blijven vertrouwelijk.

²⁰ De Milieuthermometer Zorg is een milieuzorgsysteem voor intramurale zorginstellingen. De Milieuthermometer bestaat uit een set van criteria om aan een duurzame bedrijfsvoering te voldoen op grond waarvan een ziekenhuis, GGZ, verpleeginstelling of zorginstelling een bronzen, zilveren of gouden certificaat kan halen. Het gouden niveau staat gelijk aan het keurmerk Milieukeur. Op dit moment hebben 46 zorginstellingen een certificaat.

De handhaafbaarheid van de Milieuthermometer is als volgt uitgewerkt. Onder de Milieuthermometer is een maatregelenlijst opgenomen waarvan de implementatie gemonitord wordt. Dat gebeurt jaarlijks door een auditor. Driejaarlijks is er een keuring voor het Milieuthermometer certificaat. Voor brons en zilver vervult het MPZ de rol van auditor, voor goud, gekoppeld aan Milieukeur, is dat het Keurmerk Instituut.

Invloed EPK-idee op drijfveren

De Milieuthermometer in zichzelf biedt beperkte nieuwe kennis aan de deelnemende instellingen, maar maakt ze wel bewust van eventuele kennislacune op het gebied van energiebesparing. Die kennis moet de instelling zelf verwerven (of inkopen) door met concrete maatregelen aan de slag te gaan, onder invloed van het bestuurlijk commitment dat in de organisatie ontstaat door deelname aan de Milieuthermometer. Het creëren van commitment op het hoogste niveau in de organisatie is de belangrijkste werking van deze EPK.

Eén van de bij het pilotproject betrokken toezichthouders geeft aan dat inzicht in detailrapportage niet noodzakelijk is en heeft vertrouwen in de Milieuthermometer aanpak. Om dat vertrouwen te toetsen zullen gecertificeerde instellingen hooguit steekproefsgewijs bezocht en gecontroleerd worden. Een tweede toezichthouder moet het vertrouwen in de Milieuthermometer nog opbouwen.

Om deze EPK effectief te laten werken, dat wil zeggen tot concrete implementatie van energiebesparingsmaatregelen in veel instellingen te komen, is met name de verdere uitrol van de Milieuthermometer nodig. Convenanten met lokale of regionale overheden kunnen de beleidsdruk vergroten en die uitrol versnellen²¹. In die convenanten kan ook de rol van de toezichthouder vastgelegd worden. Ook andere stakeholders, zoals verzekeraars, kunnen externe druk uitoefenen of besturen van zorginstellingen voor deelname aan de Milieuthermometer.

²¹ Op 27 oktober 2015 is de Green Deal *Nederland op weg naar duurzame zorg* afgesloten op initiatief van MPZ met onder andere brancheverenigingen uit de zorg en drie ministeries (zie <http://www.rvo.nl/actueel/nieuws/green-deal-voor-verduurzamen-bedrijfsvoering-de-zorg>). Daarmee krijgt de Milieuthermometer Zorg, ofwel de potentiële EPK, voor de zorg landelijk aandacht.

4 Gezamenlijke leerervaring van de pilotprojecten

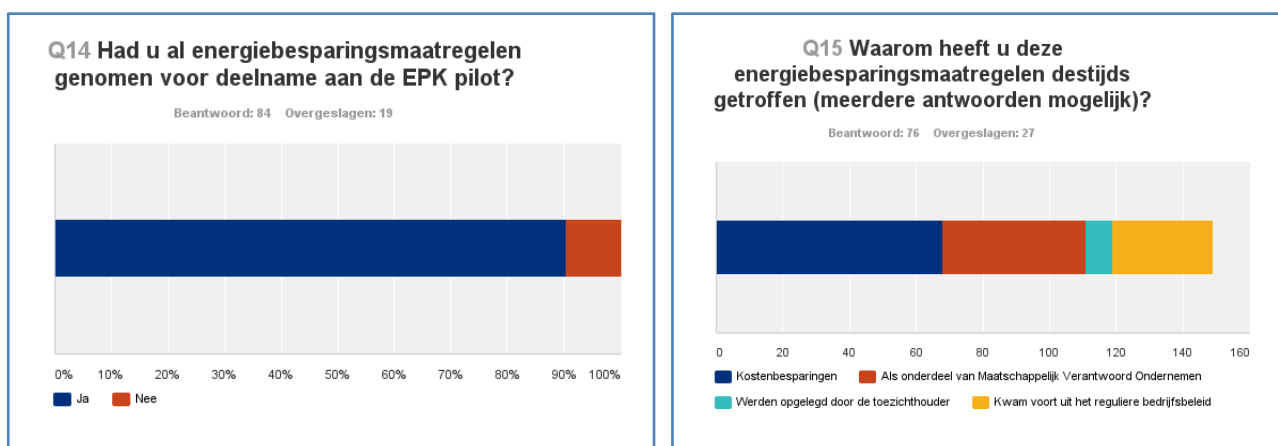
4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de gezamenlijke leerervaringen uit de negen pilotprojecten. Hiervoor wordt het effect van de verschillende EPK-pilotprojecten op de vijf drijfveren van het directiekamermodel geanalyseerd. Aan de hand van deze leerervaring beantwoorden we daarna de vier hoofdvragen voor deze evaluatie (zie paragraaf 1.2). De figuren in dit hoofdstuk bevatten de resultaten van de enquête die is afgenomen onder de deelnemende pilotbedrijven. In totaal hebben 103 bedrijven de enquête geheel of gedeeltelijk ingevuld, dit betekent dat 77 procent²² van de deelnemende bedrijven de enquête hebben ingevuld.

4.2 Karakteristiek van sectoren en deelnemende bedrijven

De sectoren die deelnemen aan de EPK-pilotprojecten zijn over het algemeen energie-extensief. De energiekosten voor bedrijven en instellingen die deelnemen aan de EPK-pilotprojecten ligt tussen de 1 en 2 procent van hun totale kosten (met uitzondering van de textielverzorging).

Van de bedrijven die de enquête hebben ingevuld blijkt dat meer dan 90 procent al besparingsmaatregelen hebben geïmplementeerd. Bijna 90 procent van de bedrijven heeft dit gedaan uit het oogpunt van kostenbesparingen, 56 procent geeft aan dat maatschappelijk verantwoord ondernemen hierbij ook een rol speelde. De deelnemers lijken daarmee bovengemiddeld actief op het gebied van energiebesparing. Immers, diverse studies tonen aan dat bedrijven en instellingen nog veel moeten doen om alle wettelijke verplichte maatregelen te implementeren (zie paragraaf 1.1).

²² Exclusief het EPK-pilotproject van de zorginstelling. Voor dit pilotproject is een eigen enquête gehouden.

4.3 Effect van de EPK-ideeën op de vijf drijfveren

Illustratie van de vijf drijfveren voor investeringsbeslissingen in de directiekamer. Ter wille van de illustratie zijn de vijf drijfveren toegekend aan vijf verschillende personen en functies. Bij kleinere directies spelen echter dezelfde drijfveren een rol in beslissingen.

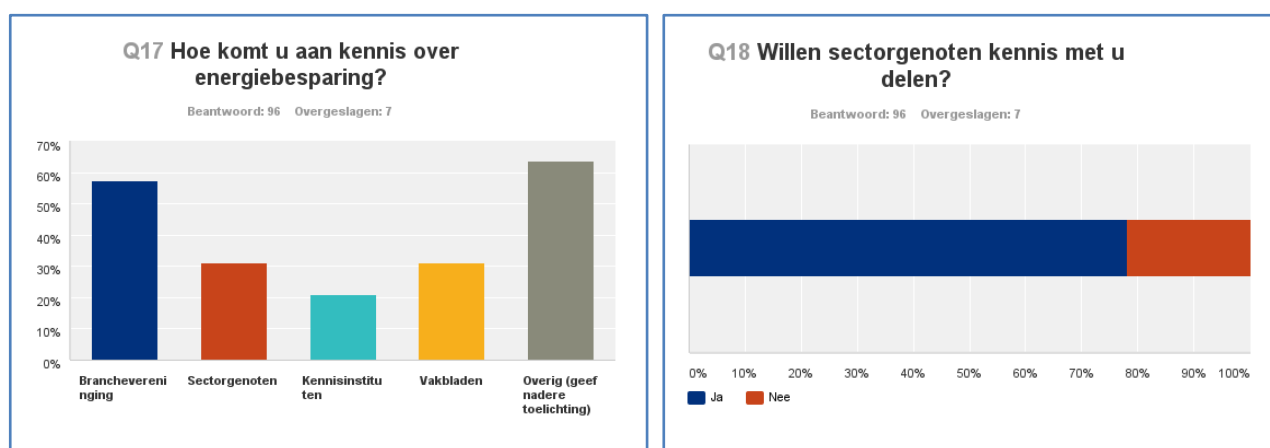
Figuur 2. Beslissen over energiebesparing in de directiekamer

In de navolgende paragrafen gaan we na hoe de EPK-ideeën de in figuur 2 getoonde drijfveren beïnvloeden. We doen dat aan de hand van onder andere de instrumentkenmerken zoals beschreven in paragraaf 0.

Effect van EPK-idee op drijfveer Kennis

Startsituatie

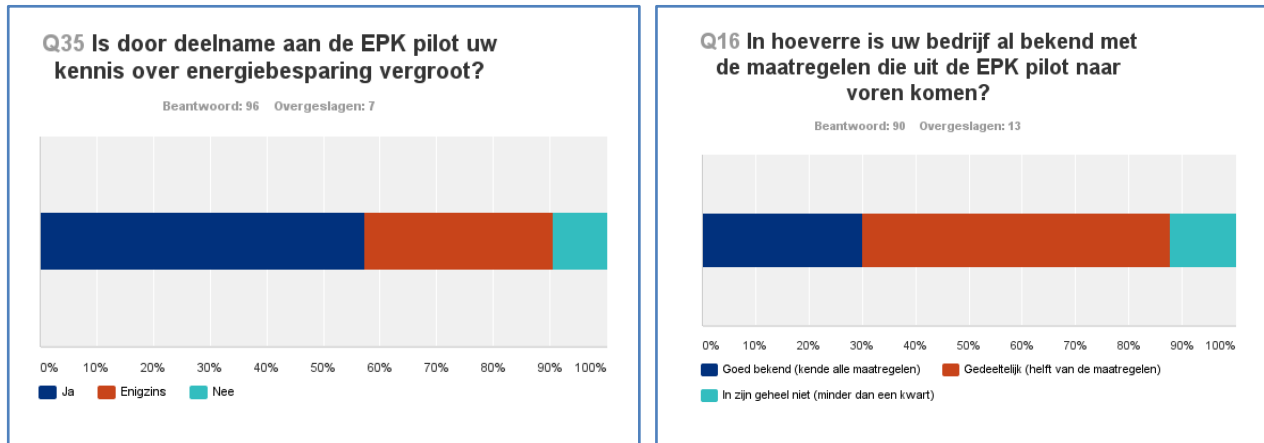
Deelnemende bedrijven geven aan dat kennis over energiebesparing met name binnen komt via vakbladen, installateurs, adviseurs en de brancheorganisatie. De belangrijkste bronnen van kennis zijn installateurs en leveranciers. Een ruime meerderheid van de bedrijven geeft aan dat sectorgenoten bereid zijn om kennis te delen. Kennis over energiebesparing wordt maar zeer beperkt gedeeld vanuit de toezichthouder.

Effect van EPK-ideeën

De ontwikkeling van kennis 'tools' (online, Excel-applicaties of op papier) was een belangrijk onderdeel van de meeste EPK-pilotprojecten. 30 procent van de deelnemende bedrijven geeft in de enquête aan dat ze al bekend waren met alle maatregelen die uit het EPK-pilotproject naar voren kwamen en bijna 60 procent was bekend met de helft van de maatregelen. De deelnemers geven aan dat het EPK-pilotproject hun kennis over energiebesparingsmogelijkheden in hun bedrijf sterk (58 procent) of enigszins (33 procent) heeft ver-

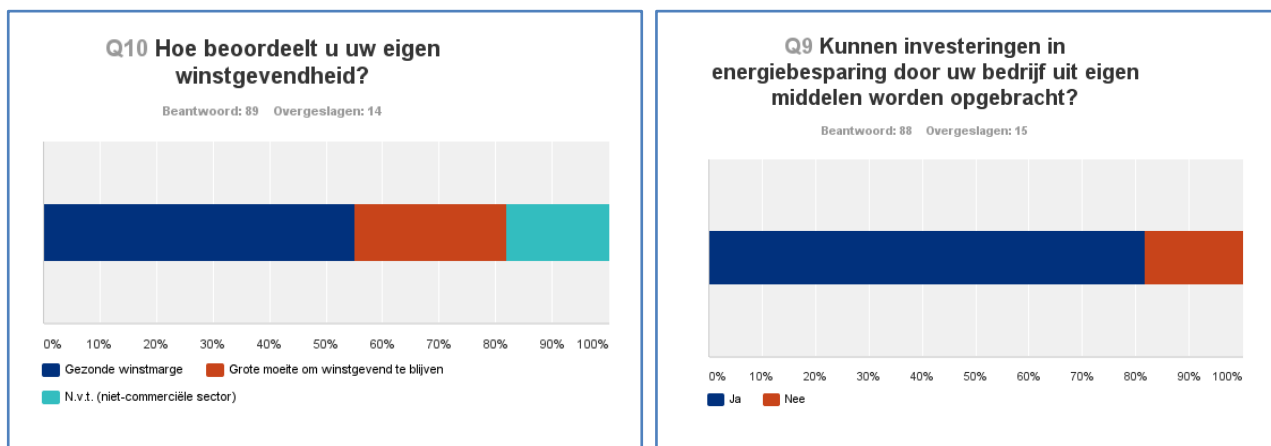
groot. In de meeste pilotprojecten, met uitzondering van zorginstellingen en Metaalunie | Focwa | FME, had een energieadviseur een centrale rol. In de EPK-pilotprojecten waarin gewerkt werd met een energieadviseur gaven de meeste deelnemende bedrijven aan dat een adviseur ter plekke nuttig en vaak nodig was om besparingskennis, veelal vastgelegd in maatregellijsten, concreet en op maat te vertalen naar de bedrijfssituatie.

Effect van EPK-idee op drijfveer Financieel-economische situatie

Startsituatie

Iets meer dan de helft van de deelnemende bedrijven beoordeelt de eigen winstgevendheid als gezond en 80 procent geeft aan dat investeringen in energiebesparing in principe uit eigen middelen kan worden opgebracht, of gefinancierd kan worden. Het is veelal geen bedrijfsbeleid om voor investeringen in energiebesparing vreemd vermogen aan te trekken. Twee derde van de bedrijven heeft in het verleden gebruikgemaakt van subsidies of fiscale instrumenten bij het implementeren van energiebesparingsmaatregelen.

Effect van EPK-ideeën

Aanvullende financiële hulpbronnen voor investeringen in energiebesparing maakten alleen onderdeel uit van het regiopilotproject van Overijssel. Dit pilotproject werd uitgevoerd in de periode 2011-2014. Financiële hulpbronnen waren onder andere een (40 procent) gesubsidieerde energie-scan voor alle deelnemers en een subsidie van 25 procent op energiebesparingsinvesteringen. Vijfentwintig procent van de deelnemers die onder de Wm vallen maakten daarvan gebruik. De kwantitatieve informatie ontbreekt om te toetsen of dit beleidspakket heeft geleid tot het bereiken van een 'voorlopige' of definitieve EPK-status van de betrokken bedrijven (volgens de in dit regiopilotproject ontwikkelde beslisboom, zie paragraaf 3.4.).

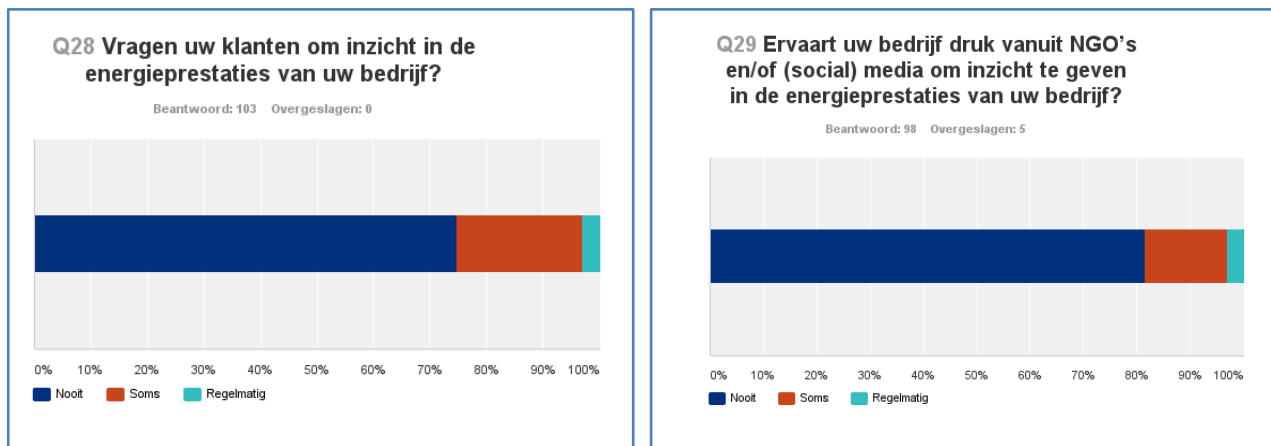
Naast de kosten en baten van de energiebesparingsinvesteringen zijn er kosten voor het afnemen van de EPK, zoals bijvoorbeeld het doen van een nulmeting, het opstellen van een besparingsplan, een audit of certificering. Ook deze kosten wegen mee in de financieel-economische afwegingen van een bedrijf. Het

bedrijventerreinenpilotproject in Zuid-Limburg ontwikkelde een aanpak waarin de kosten van het EPK-advies (deels) vergoed wordt door installateurs die de installatietechnische maatregelen implementeren. In de meeste pilotprojecten moet het afnemende bedrijf betalen voor het energieadvies, het gebruik van de ontwikkelde tools en de eventuele certificering. De ingeschatte kosten voor een EPK liggen tussen de € 500 - € 1.000, maar kunnen ook hoger worden wanneer het om grotere bedrijven met een uitgebreider energie-onderzoek gaat. In een aantal pilotprojecten (Axalta, regio Rivierenland, grafische sector, textielverzorging) geven bedrijven aan dat ze bereid zijn kosten in deze range te betalen.

Effect van EPK-idee op drijfveer Imago en Markt

Startsituatie

De meerderheid van deelnemende bedrijven en instellingen wordt nauwelijks tot niet aangesproken op haar energieprestaties door toeleveranciers, afnemers (klanten), sectorgenoten of ngo's.

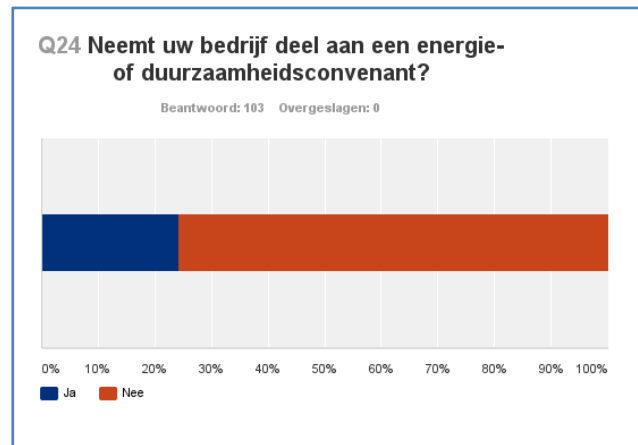
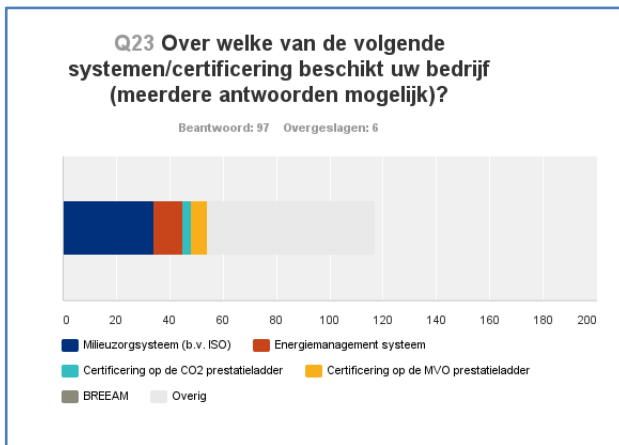
Effect van EPK-ideeën

Uit de pilotprojecten in Zeeland/Goeree en Overijssel komt naar voren dat een EPK-keurmerk het imago van de koplopers kan versterken. In andere pilotprojecten wordt een EPK-keuring eerder gezien als een 'bewijs van goed gedrag' naar de toezichthouder. In TNS NIPO-enquête geeft ruim 40 procent van de bedrijven aan dat zij denkt dat voorgestelde EPK draagt bij aan een sterker imago van een organisatie.

Effect van EPK-idee op drijfveer Commitment

Startsituatie

Commitment wordt gemeten in de mate waarin bedrijven energie- en milieuvraagstukken geïnstitutionaliseerd hebben in de vorm van zorg- of managementsystemen, deelname aan convenanten of publicatie van milieugegevens. Van de bedrijven die de enquête hebben ingevuld geeft 55 procent aan dat zij een milieuzorgsysteem, energiemanagementsysteem of andere wijze van certificering hebben. Verder neemt 24 procent deel aan een energieconvenant (onder andere het convenant Rivierenland, supermarkten en MJA's). Minder dan 25 procent van de bedrijven publiceert gegevens over hun milieuprestaties.

Effect van EPK-ideeën

Twee pilotprojecten maken slim gebruik van een bestaand commitment van bedrijven of instellingen. In het Axalta-pilotproject is sprake van bedrijven die al deelnemen aan het certificaat Five Star of Repanet. Als Axalta kiest voor het toevoegen van energie aan de beide certificaten dan zal het commitment voor energiebesparing bij de bij het certificaat aangesloten bedrijven vergroten omdat zij een prikkel zullen hebben om het certificaat te behouden.

De Milieuthermometer Zorg maakt gebruik van het bestaande commitment van de besturen van zorginstelling. De Milieuthermometer Zorg is een praktisch milieuzorgsysteem en bestaat uit een set van criteria om aan een duurzame bedrijfsvoering te voldoen. Daar is de erkende maatregelenlijst voor energiebesparing nu aan toegevoegd.

Drie instrumentkenmerken werken door op de drijfveer Commitment: handelingsvrijheid, vertrouwelijkheid en reikwijdte.

Handelingsvrijheid

De handelingsvrijheid die een instrument biedt is voor de ondernemer is een belangrijk aspect in verschillende EPK-pilotprojecten. Een instrument is dwingender in het opleggen van de gedragsnorm wanneer het aantal gedragsopties waaruit de doelgroep kan kiezen door de inzet van het instrument kleiner wordt. Anderzijds creëert handelingsvrijheid in het behalen van een doelstelling juist draagvlak bij bedrijven. Handelingsvrijheid uit zich in de pilotprojecten in de wens van bedrijven over:

- flexibiliteit in de planning van uitvoer van maatregelen, om een optimale afstemming op lange termijn onderhoudsplannen mogelijk te maken;
- flexibiliteit over de invulling van de eisen van de Wet milieubeheer. Bedrijven binnen het textielpilotproject geven aan dat goed bekeken moet worden welke maatregel geschikt is voor welk bedrijf waarbij naar hun mening niet (te) strikt moet worden vastgehouden aan sectorspecifieke maatregelenlijsten. Toezichthouders geven aan dat dit de handhaafbaarheid beperkt;
- zelf uitvoeren van een EPK door middel van digitale assessment. Zo is in vijf pilotprojecten (twee regio-pilotprojecten, metaal, supermarkten en de grafische sector) gewerkt met rapportage tools waarbij de bedrijven zelf op basis van (erkende) maatregelenlijsten kunnen nagaan of ze voldoen aan de eisen uit de Wet milieubeheer. Deze tools beperken de kosten voor de ondernemer zoveel mogelijk;
- eigen keuze voor het al dan niet delen van gegevens via een register met het bevoegd gezag en een onafhankelijke auditor in te schakelen.

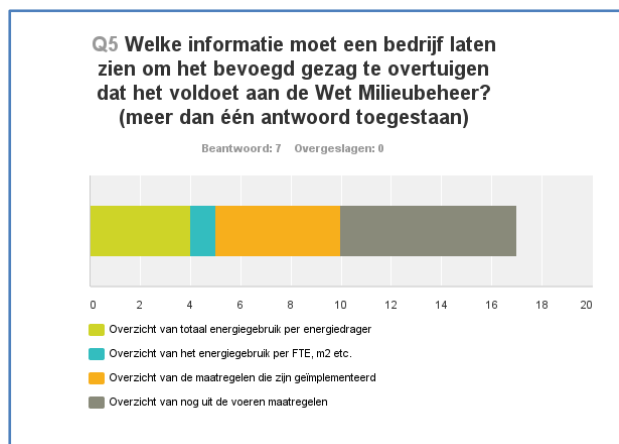
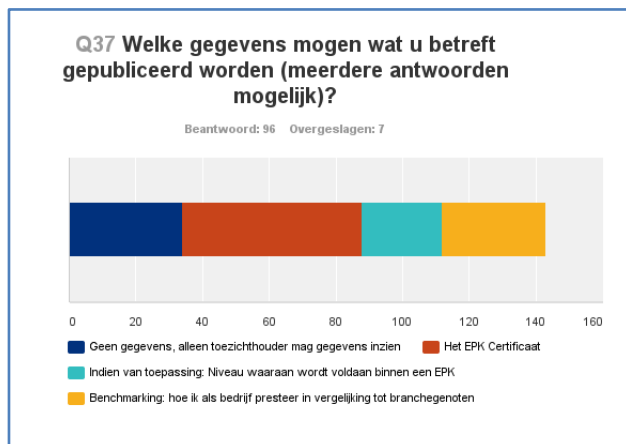
Conclusie: handelingsvrijheid creëert enerzijds commitment bij bedrijven, anderzijds maakt dit handhaving complexer wat tot minder draagvlak bij de toezichthouder kan leiden.

Vertrouwelijkheid

Koplopers zijn vaak proactief in het publiek maken van hun duurzaamheidsprestaties, het peloton en de achterblijvers zitten daar vaak niet op te wachten. Bij hen wordt het draagvlak voor een overheidsinstru-

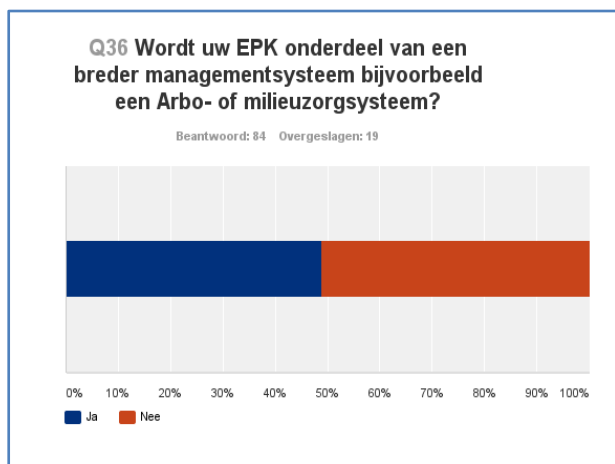
ment groter wanneer bedrijfsprestaties niet publiek worden gemaakt, ook niet tussen bedrijven onderling. De visies bij bedrijven op vertrouwelijkheid van de gegevens zijn zeer divers: variërend van volledige transparantie en openheid tot niet willen communiceren over energie zaken met externen en toezichthouder. De meeste bedrijven/instellingen willen echter wel over energie zaken met het bevoegd gezag communiceren. Interesse in een onderlinge benchmark is beperkt. De toezichthouders geven aan dat zij in ieder geval inzicht moeten hebben in reeds geïmplementeerde en nog te implementeren maatregelen.

Conclusie: visie van bedrijven op vertrouwelijkheid van de gegevens is zeer divers, *vrijheid* in keuze welke gegevens wel en niet openbaar gemaakt moeten worden kan commitment bij bedrijven vergroten.

Reikwijdte

In alle pilotprojecten, met uitzondering van het Koninklijke Metaalunie|Focwa|FME-pilotproject, is de reikwijdte van de gebruikte EPK-tools vergroot tot i) bovenwettelijke besparingsmaatregelen, ii) duurzame energieopwekking of iii) inbedding in een arbo-tool of Milieuzorgthermometer. Veelal is de vergrote reikwijdte in de EPK's opgenomen met een brons-zilver-goud-, sterren- of '+'-systematiek, waarbij de eerste trede gericht is op het voldoen aan de wettelijke besparingsverplichting.

De onder i) en ii) genoemde verruimingen van de reikwijdte kunnen vanwege imago voordelen (zie paragraaf 4.3) het commitment voor energiebesparing verbeteren. De aansluiting bij bestaande tools en systemen (iii) vereenvoudigt de deelname aan de EPK en verbetert daardoor het commitment bij bedrijven voor energiebesparing.

Conclusie: de keuze van de reikwijdte kan op verschillende manieren het commitment van bedrijven voor energiebesparing verbeteren.

Algemene conclusie over de drie instrumentkenmerken: door slim om te gaan met handelingsvrijheid, vertrouwelijkheid en reikwijdte van EPK-ideeën kan de EPK het commitment bij bedrijven verbeteren.

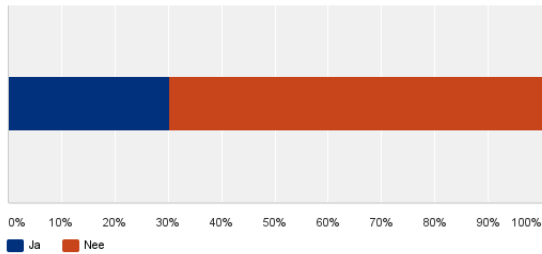
Effect van EPK-idee op drijfveer Beleidsdruk

Startsituatie

Beleidsdruk gaat bij de onderzochte EPK-ideeën primair over de handhaving van de energieparagraaf uit de Wm. Ruim 30 procent van de bedrijven geeft aan hierover met de toezichthouder in het verleden contact te hebben gehad, waarbij het in de meerderheid van deze gevallen ging om een fysiek bezoek aan het bedrijf. Ruim de helft van de deelnemende bedrijven heeft regelmatig contact met de toezichthouder rond andere milieuvergunningaspecten.

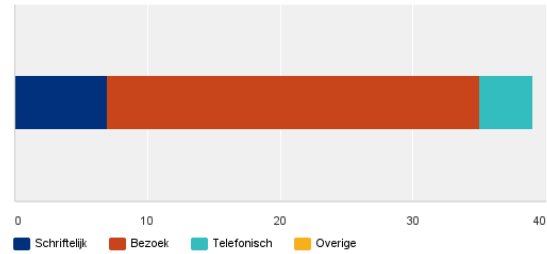
Q38 Heeft de toezichthouder (milieu-inspectie) in het verleden contact met uw bedrijf opgenomen rond energiebesparing?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

Q39 Op welke manier heeft de toezichthouder contact opgenomen (meerdere antwoorden mogelijk)?

Beantwoord: 29 Overgeslagen: 74

Effect van EPK-ideeën

De beleidsdruk wordt onder andere bepaald door de intensiteit van het toezicht en de wettelijke kracht daarvan. Deze kenmerken zijn in deze evaluatie buiten beschouwing gebleven (zie toelichting in paragraaf 0). Twee instrumentkenmerken die doorwerken op de beleidsdruk en wel konden worden geëvalueerd zijn het ambitieniveau en de handhaafbaarheid

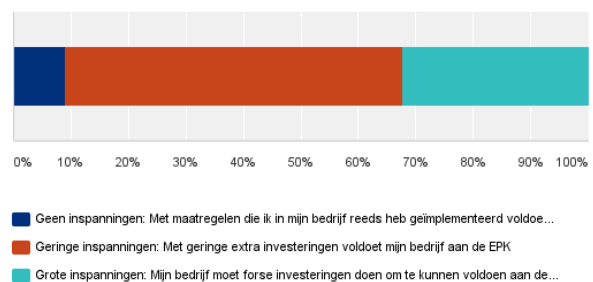
Q32 Hoeveel inspanningen moet u verrichten om het eerste certificatie-niveau (b.v. brons) uit de EPK te behalen?

Beantwoord: 57 Overgeslagen: 46

Q33 Hoeveel inspanningen moet u verrichten om alle geadviseerde maatregelen uit de EPK te implementeren?

Beantwoord: 99 Overgeslagen: 4

Ambitieniveau

Hoe hoger het ambitieniveau van een instrument des te hoger de gevoelde beleidsdruk. Het ambitieniveau van een EPK-idee is hoger naarmate het bestaande gedragten aanzien van de investeringen in energiebesparing binnen een bedrijf sterker beïnvloed wordt (= meer besparing oplevert). Het ambitieniveau is geanalyseerd door enerzijds te kijken naar de mogelijke gedragsverandering die het teweeg brengt bij de deelnemers aan de pilotprojecten en anderzijds naar de feitelijk geformuleerde doelen te kijken van de EPK.

Gedragsverandering bij pilotbedrijven - Van de bedrijven die de enquête bedrijven hebben ingevuld geeft 32 procent aan geen inspanningen te hoeven doen en 65 procent zegt geringe inspanningen te moeten doen om een eerste certificatie-niveau uit de EPK te behalen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de 'perceptie' van een bedrijf soms afwijkt van de resultaten van uitgevoerde energiescans. Uit de energiescans die in de EPK-pilotproject 'Energiewinst in de regio' zijn uitgevoerd blijkt bijvoorbeeld dat bedrijven gemiddeld gezien een 'voorlopig' EPK scoren, dat wil zeggen minimaal 50 procent van de maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar is uitgevoerd. Terwijl circa 65 procent van de pilotbedrijven aangeeft dat een eerste EPK-certificatie-niveau met geen of beperkte inspanningen gerealiseerd kan worden. In de TNS NIPO-enquête geeft 59 procent van de bedrijven aan dat ze al meer doen aan energiebesparing dan wettelijk verplicht. Merk op, dat een EPK-idee bij een pilotbedrijf mogelijk niet direct tot (extra) besparing leidt, maar door de inherente methode van herhaling op langere termijn mogelijk wel. 60 procent van de toezichthouders geeft aan dat een EPK-certificaat na drie jaar vernieuwd zou moeten worden.

Feitelijke doelen in EPK-pilotprojecten - De ambitieniveaus getest binnen de verschillende pilotprojecten variëren van voldoen aan de wettelijke minimum eisen uit de Wet milieubeheer (onder andere Metaalunie, grafische industrie, textielservice) tot systemen waarbij gewerkt wordt met verschillende ambitieniveaus. De zorginstellingen, Axalta, industriële bakkerijen en supermarkten hebben systeem met brons-, zilver-, goud-niveaus getest. MBK in de regio en de bedrijventerreinen hebben respectievelijk een sterren- en plus-systeem getest. Bij het bereiken van het laagste niveau (brons, 1 ster) wordt voldaan aan de Wet milieubeheer. Bedrijven geven aan dat de hogere niveaus grotere investeringen vergen in energiebesparing.

Handhaafbaarheid

De handhaafbaarheid van de Wm wordt voor toezichthouders verhoogd door introductie van elektronische tools en standaardrapportages. Dit is van toepassing in sectoren die uniform zijn qua processen, gebouwen en maatregelen, zoals industriële bakkerijen, supermarkten, autoschadeherstelbedrijven (Axalta), zorginstellingen en textielverzorging. De ontwikkelde elektronische tools en standaardrapportages bieden de mogelijkheid voor een efficiënte en transparante communicatie tussen de toezichthouder en bedrijven over welke maatregelen uitgevoerd dienen te worden, alsmede de status van de uitgevoerde energiebesparende maatregelen. Die transparantie vereenvoudigt de handhavingstaken voor de toezichthouder. In uniforme sectoren is de toezichthouder beter in staat om het complete product te beoordelen en kunnen rapportagetools effectiever worden ingezet.

De meeste bij de EPK-pilotprojecten betrokken toezichthouders geven aan dat voor een efficiëntere inzet van toezicht een transparante en goed geborgde informatievoorziening (de nulmeting, opstellen besparingsplan, voortgang auditen en certificaat verlenen) tussen bedrijf en toezichthouder noodzakelijk is. Toezichthouders geven aan dat certificering van de EPK binnen een erkend certificeringssysteem één van de mogelijkheden is om dit te realiseren. In het pilotproject textielverzorging is dat het meest verregaand onderzocht maar werd geconstateerd dat onderbrengen in ISO 9001 of ISO 50001 niet wenselijk of mogelijk is. In andere pilotprojecten (grafisch, supermarkten, autospuiterijen) wordt het onderbrengen van het EPK-idee in gangbare certificeringssystemen wel benoemd, maar niet concreet uitgewerkt.

Conclusie: zowel bij het ambitieniveau als bij de handhaafbaarheid zien wij een gemengd beeld wat betreft beleidsdruk. De introductie van de EPK-ideeën alleen zal waarschijnlijk de beleidsdruk niet vergroten.

4.4 Beantwoording van de vier onderzoeksvragen

1. Hoe beoordelen de afnemers de EPK-ideeën? (= Aantrekkelijk)

Is een EPK aantrekkelijk voor de afnemers? Anders geformuleerd wat vinden de afnemers van de onderzochte varianten voor een EPK-instrument en zouden zij het willen afnemen of gebruiken?²³

De deelnemende bedrijven beoordelen de ontwikkelde EPK-ideeën grotendeels als positief. Voor hen is een EPK aantrekkelijk wanneer deze inzichtelijk maakt welke maatregelen ze worden geacht uit te voeren, dit de communicatie met de toezichthouder vereenvoudigt (via een tool, rapportage of certificaat) en de kosten beperkt blijven.

In de meeste pilotprojecten moeten afnemende bedrijven betalen voor een energieadvies, het gebruik van de ontwikkelde tools en de eventuele certificering. Afhankelijk van de bedrijfssituatie varieert de geschatte tijdsinspanning voor een EPK van één tot enkele dagen. In een aantal pilotprojecten (Axalta, regio Rivieren-

²³ Bron: programma van eisen EPK-evaluatie.

land, grafische sector, textielverzorging) geven bedrijven aan dat ze bereid zijn kosten in de range van € 500 - € 1.000 te maken.

TNS NIPO heeft een marktonderzoek uitgevoerd naar de aantrekkelijkheid van de verschillende EPK-ideeën (zie box 3). Waarnemingen uit het marktonderzoek relateren als volgt aan de pilotprojectresultaten:

- De aantrekkelijkheid van de EPK in het TNS NIPO-onderzoek is vergelijkbaar met de resultaten uit de pilotprojecten.
- De betalingsbereidheid blijkt in het marktonderzoek lager dan in de pilotprojecten.
- In bijna alle pilotprojecten wordt de externe adviseur als belangrijk gezien voor een energieadvies dat is toegesneden op de specifieke bedrijfssituatie. In de TNS NIPO-enquête overweegt een minderheid een extern advies in te winnen.
- Zowel bij de bedrijven in pilotprojecten (twee regiopilotprojecten) als in het marktonderzoek is een relatief kleine groep die een direct imago effect ziet.
- In zowel de pilotprojecten als de TNS NIPO-enquête scoren bedrijven zichzelf positief ten aanzien van de wettelijke besparingsverplichtingen; meer dan de helft van de respondenten in de TNS NIPO-enquête geeft aan dat zij denken meer te doen dan wettelijk is verplicht. Tegelijkertijd heeft slechts 30 procent een energiebesparingsplan of managementsysteem. Net als in de EPK-pilotprojecten lijken bedrijven in het marktonderzoek hun positie tot de wettelijke vereisten te gunstig in te schatten.

Box 3: Resultaten TNS NIPO-marktonderzoek naar aantrekkelijkheid

TNS NIPO heeft via een enquête een marktonderzoek gedaan naar de aantrekkelijkheid om het EPK-idee van de pilotprojecten toe te passen in de verschillende sectoren.²⁴ De pilotprojectideeën van de 'regio', de bedrijventerreinen en de zorginstellingen zijn niet meegenomen in het marktonderzoek, de overige pilotprojectideeën wel.

In totaal hebben 152 bedrijven in zeven sectoren meegewerkt aan het marktonderzoek. Alleen voor de relatief kleine textiel- en supermarktensector was het responspercentage voldoende om de resultaten te mogen generaliseren naar de sector.

De resultaten vallen als volgt samen te vatten:

- Het merendeel van de respondenten staat positief of neutraal tegenover het EPK-idee zoals dat in de pilotprojecten is uitgewerkt.
- De helft van de respondenten vindt de EPK een goed hulpmiddel om besparingsambities te realiseren. Op de vraag of het tot meer besparingsstimulans leidt dan nu het geval is, wordt verdeeld geantwoord.
- Een meerderheid van de respondenten is niet bereid om voor de voorgestelde EPK te betalen.
- De helft van de respondenten geeft aan een EPK liefst zelf uit te voeren, een kwart zou daarvoor een externe adviseur willen inzetten.
- Een minderheid van de respondenten ziet een EPK-certificaat als een mogelijkheid om het imago op het gebied van duurzaamheid voor het bedrijf te versterken.

Antwoord: Het merendeel van de (potentiële) afnemers staat positief of neutraal tegenover de EPK-ideeën zoals die in deze pilotprojecten zijn uitgewerkt. De betalingsbereidheid voor een EPK lijkt vooralsnog beperkt.

2. Hoe beoordeelt de toezichthouder de EPK-ideeën? (= Acceptabel)

Is een EPK een voor de toezichthouder *acceptabel* instrument om energiebesparing te stimuleren? Anders geformuleerd, geeft de EPK de toezichthouder voldoende vertrouwen om een gedeelte van zijn toezichthouderstaken over te dragen aan de markt?

De toezichthouders geven aan dat de ontwikkelde tools veelal de transparantie in de communicatie tussen toezichthouder en een bedrijf vergroten. De toezichthouders geven ook aan dat een (efficiënte) rol op afstand alleen mogelijk is wanneer de EPK (de nulmeting, opstellen besparingsplan, voortgang auditen en certificaat verlenen) goed geborgd is, bijvoorbeeld in een erkend certificeringssysteem. Met uitzondering van het EPK-pilotproject zorginstellingen moet die borging in alle EPK-ideeën nog (verder) worden uitgewerkt.

²⁴ TNS NIPO (2015). EPK: kansen voor energiebesparing in het bedrijfsleven?

Antwoord: de toezichthouders beoordelen de EPK-ideeën in beginsel als acceptabel maar benadrukken dat de borging van het instrument nog beter uitgewerkt moet worden.

3. Hoe beoordeelt de aanbieder de EPK-ideeën? (= Rendabel)

Is een EPK een rendabel product voor aanbieders? Anders geformuleerd, is er een aantrekkelijk verdienmodel voor aanbieders van een EPK?

De aanbieders in de pilotprojecten, de energieadviseurs of branche(gelieerde) organisaties zijn enthousiast over de ontwikkelde aanpakken, willen ermee doorgaan en zien er dus 'brood' in. Met uitzondering van het bedrijventerreinenpilotproject in Zuid-Limburg gaan de EPK-ideeën uit van een traditioneel verdienmodel waarin het afnemende bedrijf betaalt voor de diensten van de EPK-aanbieder.

Het is niet waarschijnlijk dat met dit klassieke aanbod meer 'boterhammen' te verdienen zijn dan nu het geval is. Om dat te bereiken moet de EPK worden ingebed in een bredere instrumentenmix waardoor meerdere drijfveren van de afnemende ondernemer wordt versterkt. Onderdelen van deze mix kunnen zijn versterkte handhaving door de toezichthouder, verhoogt commitment van bedrijven via een convenant, of definitieve inbedding van een EPK in certificeringssystemen.

Antwoord: De meeste geteste EPK-ideeën hanteren een standaardadviesmodel waarbij het afnemende bedrijf de EPK-aanbieder een vergoeding betaalt voor het geleverde advies- en beoordelingswerk. De meeste bedrijven staan positief tegenover het EPK-idee, maar tonen tegelijkertijd een lage betalingsbereidheid. Het is daarom onwaarschijnlijk dat de aanbieder alle benodigde werkzaamheden kan uitvoeren voor het bedrag dat een bedrijf bereid is te betalen. Nieuwe marktmodellen zijn in het pilotproject nauwelijks getest.

4a. Wat is de werking van de EPK-ideeën? (= Efficiënt).

Is een EPK een efficiënt instrument? Anders geformuleerd, verlaagt de introductie van een EPK de kosten voor zowel bedrijven als toezichthouders om energiebesparing toe te passen en daarbij te voldoen aan de eisen uit de Wet milieubeheer (of meer)?

Op basis van de pilotprojecten kunnen we geen concrete uitspraak doen over de efficiëntie van een EPK voor bedrijven. Enerzijds moeten bedrijven extra kosten maken voor het behalen van een EPK (zoals kosten voor certificering of inhuur van een adviseur om toezicht op afstand mogelijk te maken), maar anderzijds bespaart een bedrijf kosten, omdat de EPK communicatie met de toezichthouder over energiebesparing vereenvoudigt.

Bij de beperking van de kosten van toezicht, veronderstellen we dat een toezichthouder individuele bedrijven bezoekt en dat energiebesparing onderdeel van dat bezoek en toezicht is. Dat is op dit moment niet de staande praktijk. Een EPK is voor de toezichthouder een efficiënt instrument wanneer deze de tijdsbesteding van de toezichthouder verlaagt of toezicht op afstand mogelijk maakt. Toezicht op afstand is volgens de betrokken toezichthouders mogelijk bij een transparante en goed geborgde informatievoorziening (de nulmeting, opstellen besparingsplan, voortgang auditen en certificaat verlenen) tussen bedrijf en toezichthouder. Borging is een systematiek of procedure die garandeert dat een EPK daadwerkelijk tot uitvoering van de wettelijke besparingsmaatregelen leidt, zodanig dat de toezichthouder op afstand kan blijven en hoogstens steekproefsgewijs een controle uitvoert.

De borging, waardoor de toezichthouder afstand kan houden, is in het pilotproject van de zorgsector het meest volledig uitgewerkt. In de andere pilotprojecten moet de borging nog verder worden uitgewerkt.

De aard van nog te nemen stappen verschilt. Soms is dat verdere uitontwikkeling van de rapportagetool (bijvoorbeeld metaal, grafische sector, supermarkten) en in bijna alle pilotprojecten het maken van afspraken over de procedure tot goedkeuring van een EPK door de toezichthouder.

Antwoord: De EPK is een efficiënt hulpmiddel voor de toezichthouder in communicatie over energiebesparing met bedrijven. Tijdsbesteding voor toezichthouders kan worden verminderd (toezicht op afstand) wanneer borgingsafspraken goed zijn vastgelegd. Toezichthouders staan positief tegenover de eerste stappen

die daarvoor in de pilotprojecten zijn gezet. Daarnaast geven bedrijven aan dat ontwikkelde tools efficiëntere communicatie met de toezichthouder mogelijk maken.

4b. Wat is de werking van de EPK-ideeën? (= Effectief).

Is een EPK een effectief instrument om energiebesparing te stimuleren? Anders geformuleerd, draagt de introductie van een EPK ertoe bij dat bedrijven sneller overgaan tot implementatie van energiebesparing om te voldoen aan de eisen uit de Wet milieubeheer (en eventueel meer) dan zonder een EPK?

Het directiekamermodel veronderstelt dat meerdere drijfveren voor investeringsbeslissingen in energiebesparende maatregelen effectief beïnvloed moeten worden, voordat bedrijven overgaan tot investeringen. Geen van de EPK-ideeën bevat al deze elementen.

De meeste EPK-ideeën sturen op het vergroten van de drijfveer kennis. Met een besparingsadvies op maat en een transparante rapportagetool wordt de kennis over energiebesparing vergroot, zowel bij het bedrijf als bij de toezichthouder. Ook bieden de rapportagetools goede aangrijpingspunten voor effectievere handhaving.

Dit betekent dat de EPK-ideeën die nu primair op de drijfveer kennis sturen, moeten worden uitgebreid met een mix van instrumenten gericht op versterkt toezicht (verhoging beleidsdruk), versterkt commitment via convenanten of Green Deals of het introduceren van een keurmerk (met EPK) dat het imago van bedrijven versterkt of het marktaandeel verhoogt.

Antwoord: De ontwikkelde EPK-ideeën die nu primair op de drijfveer kennis sturen, moeten worden uitgebreid met een mix van instrumenten gericht op versterkt toezicht (verhoging beleidsdruk), versterkt commitment via convenanten of Green Deals of het introduceren van een EPK-keurmerk dat het imago van bedrijven versterkt of het marktaandeel verhoogt.

Bijlage 1: Vragen bedrijvenenquête

Welkom bij Vragenlijst 'Evaluatie van de EPK-pilotprojecten'

Hartelijk dank voor uw deelname aan deze enquête.

Het invullen van de vragenlijst kost u naar schatting 15-20 minuten. Uw gegevens zullen anoniem worden verwerkt in het eindrapport.

Evaluatiemodel

De effectieve werking van de verschillende EPK-pilotprojecten wordt door ons geëvalueerd. Dat doen we op basis van deze enquête en de rapportages die de pilotprojecttrekkers opstellen. Deze enquête bevat een reeks vragen om de drijfveren voor het gebruik van de EPK in uw bedrijf te onderzoeken. Naast deze vragenlijst wordt een aparte enquête verstuurd naar de toezichthouders die betrokken zijn bij de EPK-pilotprojecten.

Algemene Vragen

1. Aan welk EPK-pilotproject neemt u deel?
 - MKB-pilotproject 'Energiewinst in de regio'
 - Grafische industrie
 - Zorg
 - Industriële bakkerijen
 - Bedrijventerreinen Limburg
 - Autoschadeherstelbedrijven
 - Metaalunie | Focwa
 - Textielverzorging
 - Supermarktbranche
2. In welke regio zit uw pilotproject?
 - Rivierenland
 - Goeree-Overflakkee / Zeeland
 - Utrecht
 - Provincie Overijssel
 - Noord-Limburg
3. Naam van uw bedrijf
 -
4. Wat is uw functie binnen het bedrijf? (meer dan één antwoord toegestaan)
 - Directie, management
 - Financieel
 - Technisch, juridisch
 - Marketing
 - Overige (geef nadere toelichting)
 -

5. Hoelang is uw bedrijf op de huidige locatie gevestigd?

- < 1 jaar
- 1-5 jaar
- 6-10 jaar
- > 10 jaar

6. Hoelang denkt u op de huidige locatie te blijven?

- < 1 jaar
- 1-5 jaar
- 6-10 jaar
- > 10 jaar

7. Bent u huurder of de eigenaar van uw bedrijfspand?

- Huurder
- Eigenaar

8. Bent u een zelfstandig bedrijf of een vestiging van een groter bedrijf of keten?

- Zelfstandig
- Onderdeel van groter bedrijf/keten

Vragen over de financieel-economische situatie

9. Kunnen investeringen in energiebesparing door uw bedrijf uit eigen middelen worden opgebracht?

- Ja
- Nee

10. Hoe beoordeelt u uw eigen winstgevendheid?

- Gezonde winstmarge
- Grote moeite om winstgevend te blijven
- N.v.t. (niet-commerciële sector)

11. Is uw bedrijf bereid vreemd vermogen aan te trekken voor investeringen in energiebesparing?

- Ja
- Nee

12. Kunnen de kosten voor investeringen in energiebesparing worden afgewenteld of doorberekend aan uw afnemers?

- Ja
- Soms
- Nee

13. Welke terugverdientijd hanteert uw bedrijf voor investeringen in energiebesparing?

- < 1 jaar
- < 2 jaar
- < 3 jaar
- < 4 jaar
- < 5 jaar
- > 5 jaar
- Wordt niet bepaald door financiële indicator zoals terugverdientijd

Vragen over aanwezigheid van kennis over energiebesparing

14. Had u al energiebesparingsmaatregelen genomen voordat u deelnam aan het EPK-pilotproject?

- Ja
- Nee

15. Waarom heeft u deze energiebesparingsmaatregelen destijds getroffen? (meer dan één antwoord toegestaan)

- Kostenbesparingen
- Als onderdeel van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
- Werden opgelegd door de toezichthouder
- Kwam voort uit het reguliere bedrijfsbeleid

16. In hoeverre is uw bedrijf al bekend met de maatregelen die uit het EPK-pilotproject naar voren komen?

- Goed bekend (kende alle maatregelen)
- Gedeeltelijk bekend (helft van de maatregelen)
- In het geheel niet bekend (minder dan een kwart)

17. Hoe komt u aan kennis over energiebesparing? (meer dan één antwoord toegestaan)

- Branchevereniging Sectorgenoten Kennisinstituten Vakbladen
- Overig (geef nadere toelichting)
-

18. Willen sectorgenoten kennis met u delen?

- Ja
- Nee

19. Door welk van onderstaande partijen bent u in het verleden benaderd over mogelijkheden voor energiebesparing (meer dan één antwoord toegestaan)

- Ik ben nog nooit benaderd
- Energiebedrijven, installateurs
- Leveranciers, adviseurs, toezichthouder
- Overige (geef nadere toelichting)

20. Is voor het EPK-pilotproject voor uw bedrijf een energiescan gemaakt/energieadvies opgesteld?

- Ja
- Nee

21. Bevat het uitgebrachte energieadvies standaardmaatregelen of is maatwerk nodig?

- Standaard
- Maatwerk

22. Is het noodzakelijk uw productieproces langere tijd (langer dan één dag) stil te leggen voor implementatie van de geadviseerde maatregelen (uit bijvoorbeeld een energiescan of erkende maatregelenlijst)?

- Ja
- Nee

Vragen over opstelling ten aanzien van energiebesparing/duurzaamheid

23. Over welke van de volgende systemen/certificering beschikt uw bedrijf? (meer dan één antwoord toegestaan)?

- Milieuzorgsysteem (bijvoorbeeld ISO)
- Energiemanagementsysteem
- Certificering op de CO₂-prestatieladder
- Certificering op de MVO-prestatieladder BREEAM
- Overige (geef nadere toelichting)
-

24. Neemt uw bedrijf deel aan een energie- of duurzaamheidsconvenant?

- Ja
- Nee

25. Welk convenant?

-

26. Publiceert uw bedrijf jaarlijkse prestaties op gebied van energie en/of milieu?

- Ja
- Nee

27. In welke vorm? (meer dan één antwoord toegestaan)

- Jaarverslag
- Website
- Milieubarometer
- CO₂-footprint

- Overige (geef nadere toelichting)
-

28. Vragen uw klanten om inzicht in de energieprestaties van uw bedrijf?

- Nooit
- Soms
- Regelmatig

Vragen over imago en markt

29. Ervaart uw bedrijf druk vanuit ngo's en/of (social) media om inzicht te geven in de energieprestaties van uw bedrijf?

- Nooit
- Soms
- Regelmatig

30. Ervaart u druk van uw sectorgenoten om te investeren in energiemaatregelen binnen uw bedrijf?

- Nooit
- Soms
- Regelmatig

Vragen over het instrument EPK

31. Bevat uw EPK-pilotprojectinstrument meerdere certificatieniveaus (bijvoorbeeld brons | zilver | goud)

- Ja
- Nee

32. Hoeveel inspanningen moet u verrichten om het eerste certificatieniveau (bijvoorbeeld brons) uit de EPK te behalen?

- Geen inspanningen: met maatregelen die ik in mijn bedrijf reeds heb geïmplementeerd voordat het EPK-pilotproject van start ging, voldoe ik al aan het eerste niveau
- Geringe inspanningen: met geringe extra investeringen kan mijn bedrijf voldoen aan het eerste niveau uit de EPK
- Grote inspanningen: mijn bedrijf moet forse extra investeringen doen om te kunnen voldoen aan het eerste niveau uit de EPK

33. Hoeveel inspanningen moet u verrichten om alle geadviseerde maatregelen uit de EPK te implementeren?

- Geen inspanningen: met maatregelen die ik in mijn bedrijf reeds heb geïmplementeerd, voldoe ik aan de EPK
- Geringe inspanningen: met geringe extra investeringen voldoet mijn bedrijf aan de EPK
- Grote inspanningen: mijn bedrijf moet forse investeringen doen om te kunnen voldoen aan de EPK

34. Heeft uw bedrijf in het verleden voor de financiering van energiebesparing gebruikgemaakt van één van onderstaande instrumenten (meer dan één antwoord toegestaan)?

- Subsidies
- Fiscale instrumenten
- Leningen met gunstige voorwaarden
- Nee
- Overige (geef nadere toelichting)
-

35. Is door deelname aan het EPK-pilotproject uw kennis over energiebesparing vergroot?

- Ja
- Nee
- Enigszins

36. Wordt uw EPK onderdeel van een breder managementsysteem bijvoorbeeld een arbo- of milieuzorgsysteem?

- Ja
- Nee

37. Welke gegevens mogen wat u betreft gepubliceerd worden?

- Geen gegevens, alleen toezichthouder mag gegevens inzien
- Het EPK-certificaat
- Indien van toepassing: het niveau waaraan wordt voldaan binnen een EPK (bijvoorbeeld 'goud'-, 'zilver'- of 'brons'-certificaat)
- Benchmarking: hoe ik als bedrijf presteer in vergelijking tot branchegenoten

38. Heeft de toezichthouder (milieu-inspectie) in het verleden contact met uw bedrijf opgenomen over energiebesparing?

- Ja
- Nee

39. Op welke manier heeft de toezichthouder contact opgenomen? (meer dan één antwoord toegestaan)

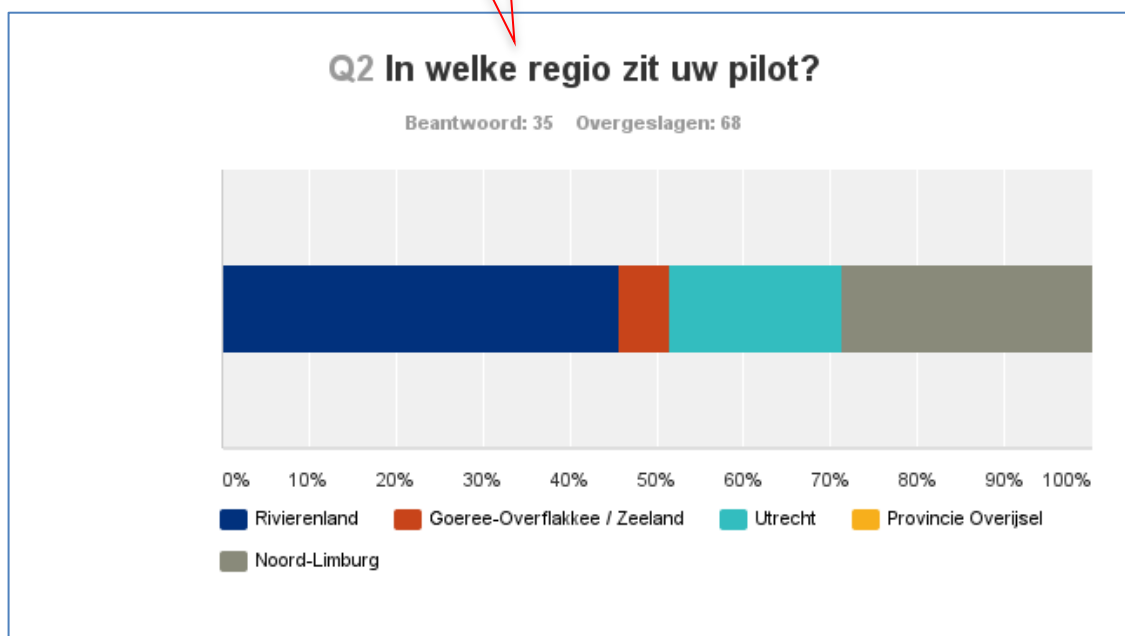
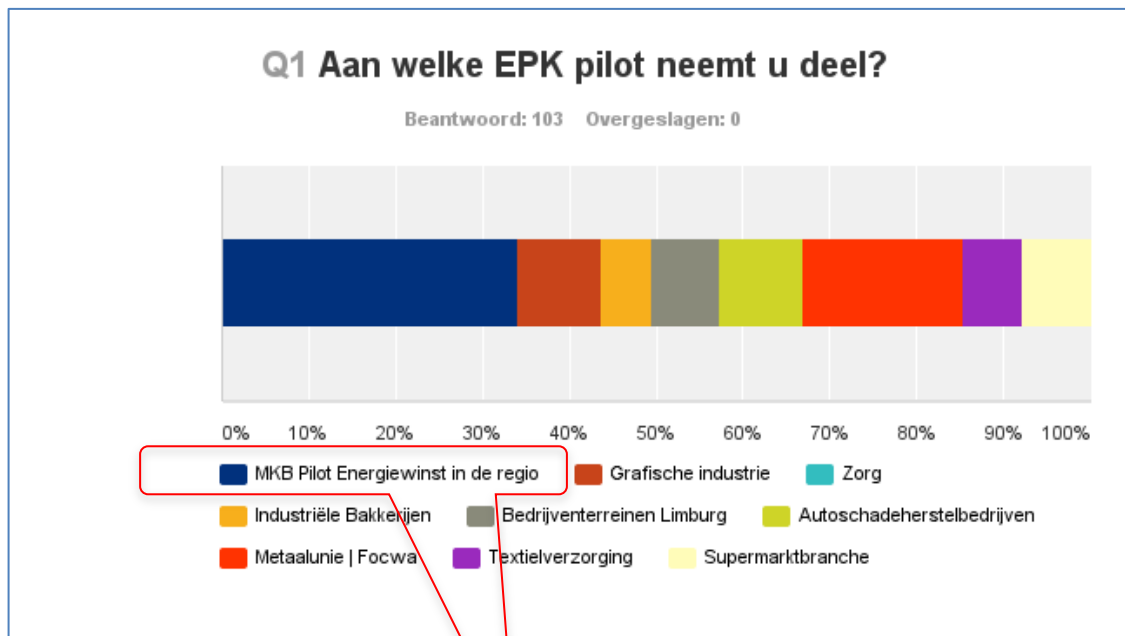
- Schriftelijk
- Bezoek
- Telefonisch
- Overige (geef nadere toelichting)
-

40. Heeft uw bedrijf regelmatig contact met de toezichthouder over andere milieuvergunningaspecten?

- Ja
- Nee

Bijlage 2: Resultaten bedrijvenenquête

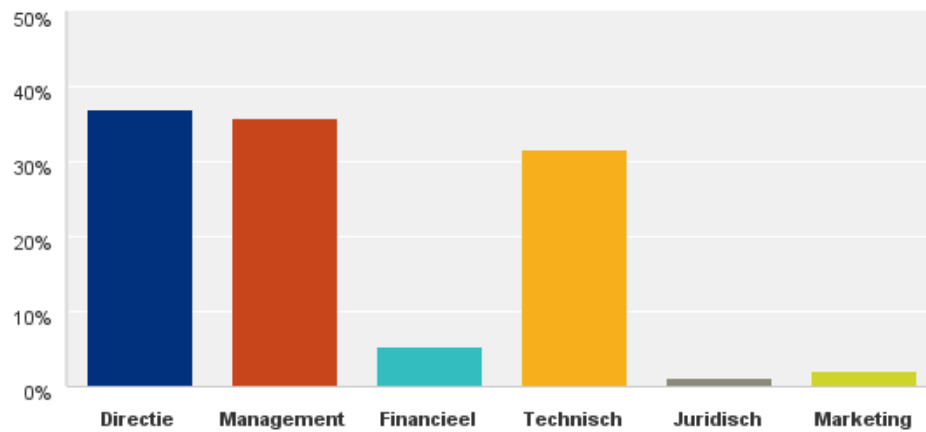
In totaal is voor 103 bedrijven die hebben deelgenomen aan een van de pilotprojecten de enquête ingevuld, daarmee heeft 77 procent van de deelnemende bedrijven de enquête ingevuld. Niet alle bedrijven konden of wilden alle vragen beantwoorden. Hoeveel bedrijven een vraag hebben beantwoord of overgeslagen is aangegeven in iedere grafiek²⁵. Verder zijn geen gegevens opgenomen over het zorgpilotproject. Deze hadden een eigen enquête uitgezet en de resultaten van deze enquête zijn gebruikt voor deze evaluatie.

²⁵ Voor het woord 'pilot' in de vragen bij de grafieken moet 'pilotproject' worden gelezen.

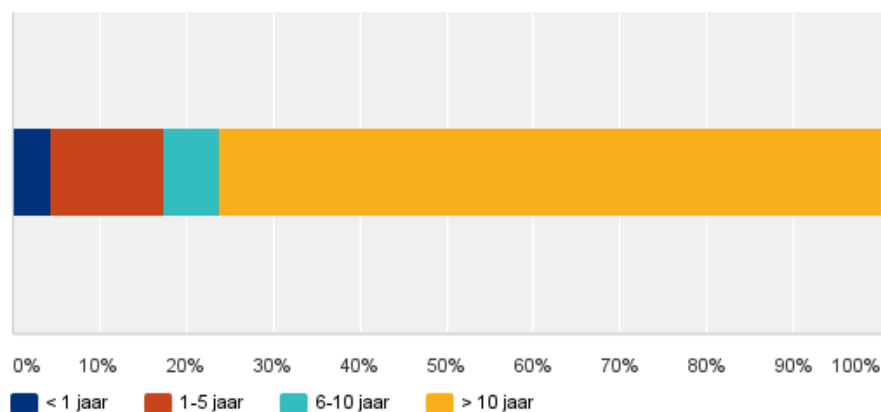
Q4 Wat is uw functie binnen het bedrijf?

Beantwoord: 92 Overgeslagen: 11

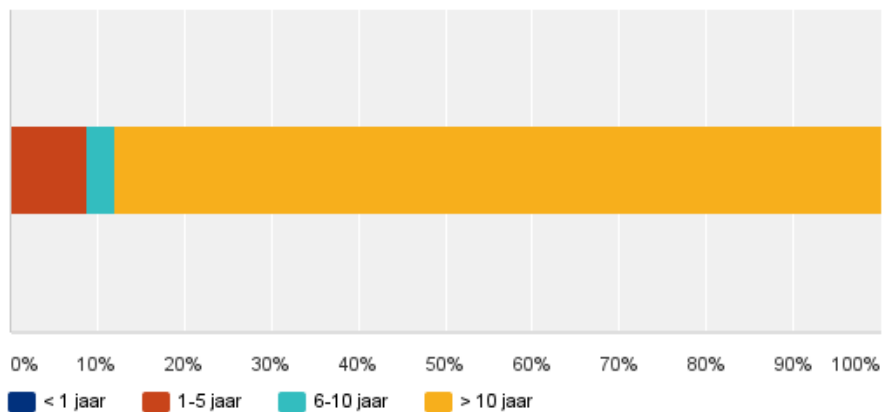
Q5 Hoe lang is uw bedrijf op de huidige locatie gevestigd?

Beantwoord: 92 Overgeslagen: 11

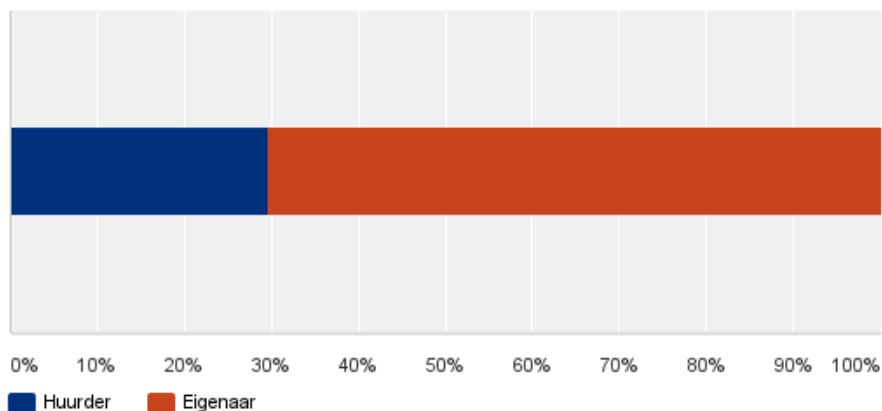
Q6 Hoe lang denkt u op de huidige locatie te blijven?

Beantwoord: 91 Overgeslagen: 12

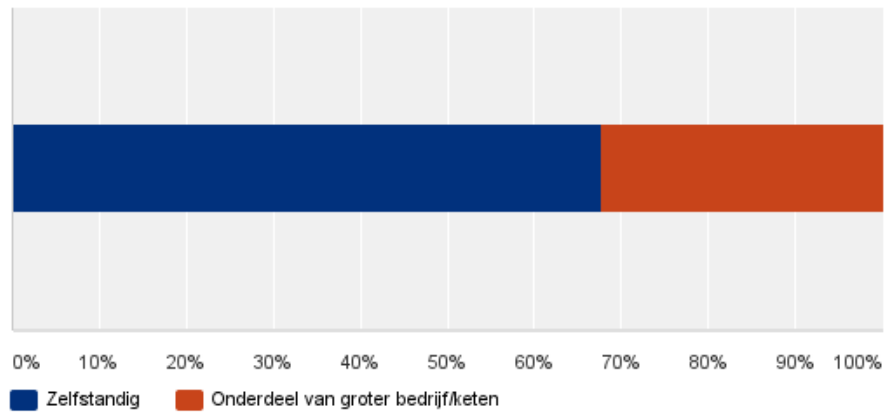
Q7 Bent u huurder of de eigenaar van uw bedrijfspand?

Beantwoord: 91 Overgeslagen: 12

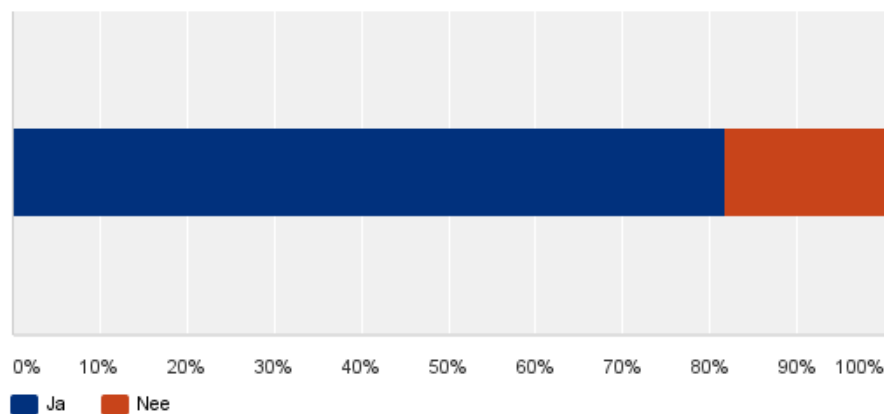
Q8 Bent u een zelfstandig bedrijf of een vestiging van een groter bedrijf of keten?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

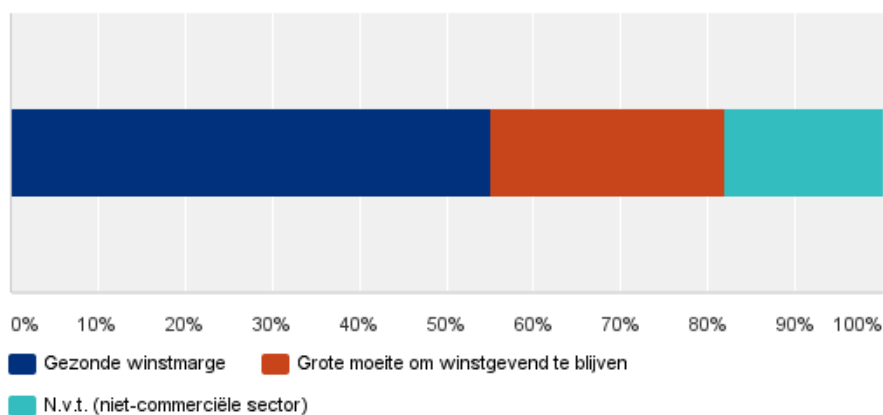
Q9 Kunnen investeringen in energiebesparing door uw bedrijf uit eigen middelen worden opgebracht?

Beantwoord: 88 Overgeslagen: 15

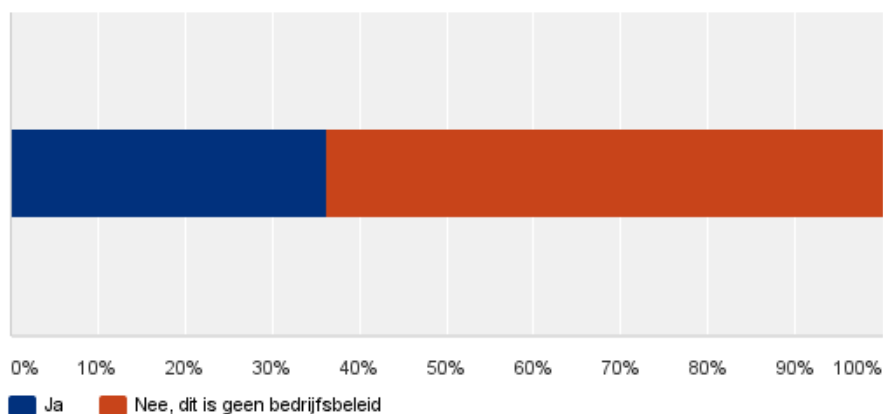
Q10 Hoe beoordeelt u uw eigen winstgevendheid?

Beantwoord: 89 Overgeslagen: 14

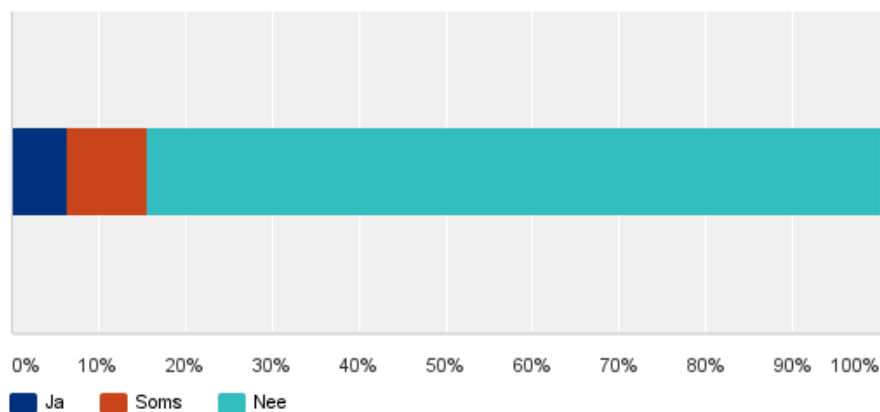
Q11 Is uw bedrijf bereid vreemd vermogen aan te trekken voor investeringen in energiebesparing?

Beantwoord: 77 Overgeslagen: 26

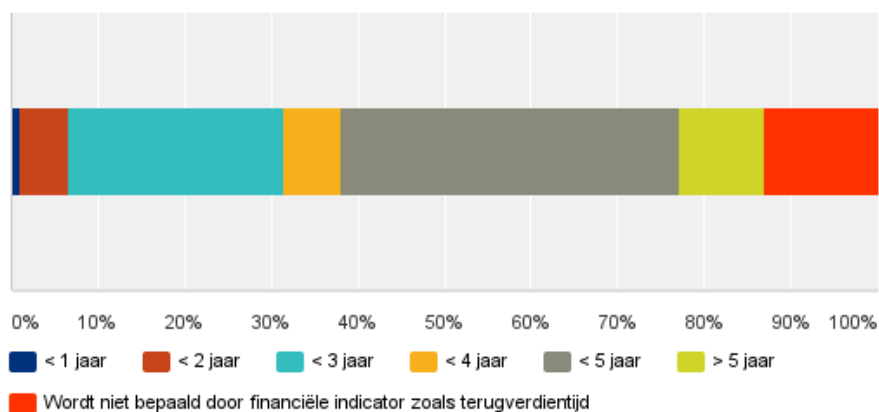
Q12 Kunnen de kosten voor investeringen in energiebesparing worden afgewenteld of doorberekend aan uw afnemers?

Beantwoord: 77 Overgeslagen: 26

Q13 Welke terugverdientijd hanteert uw bedrijf voor investeringen in energiebesparing?

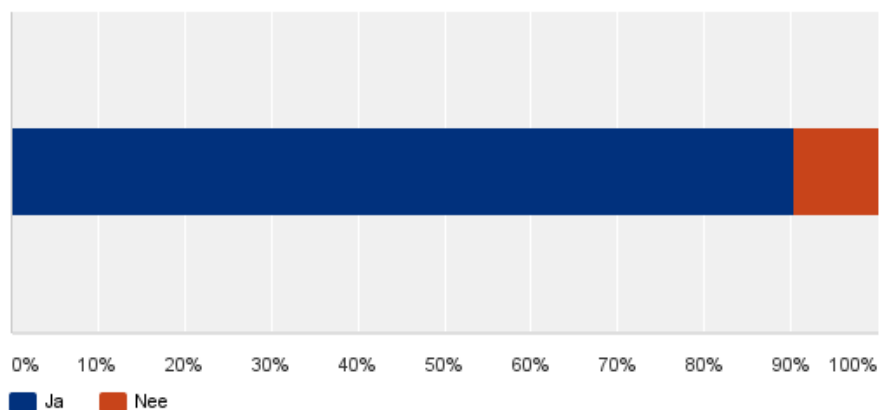
Beantwoord: 92 Overgeslagen: 11

Wordt niet bepaald door financiële indicator zoals terugverdientijd

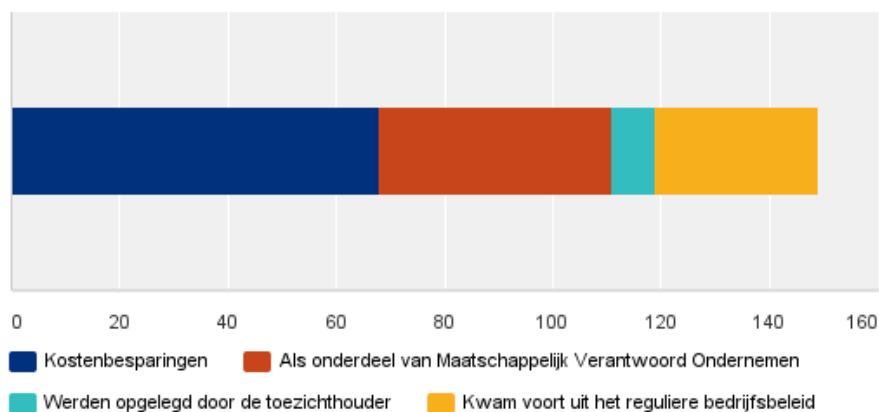
Q14 Had u al energiebesparingsmaatregelen genomen voor deelname aan de EPK pilot?

Beantwoord: 84 Overgeslagen: 19

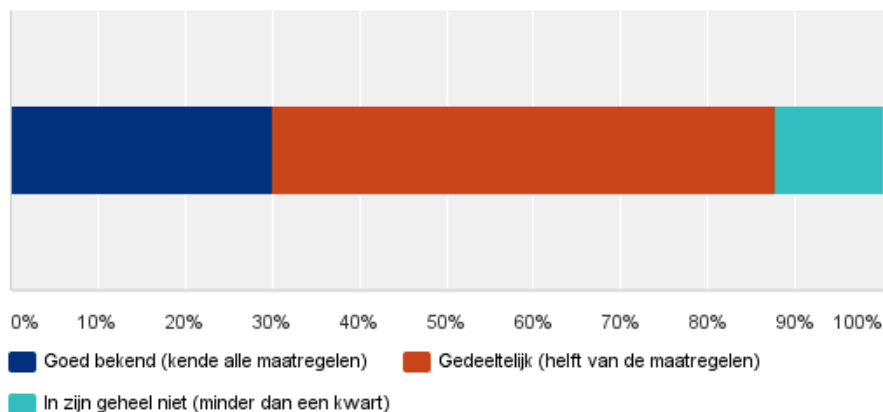
Q15 Waarom heeft u deze energiebesparingsmaatregelen destijds getroffen (meerdere antwoorden mogelijk)?

Beantwoord: 76 Overgeslagen: 27

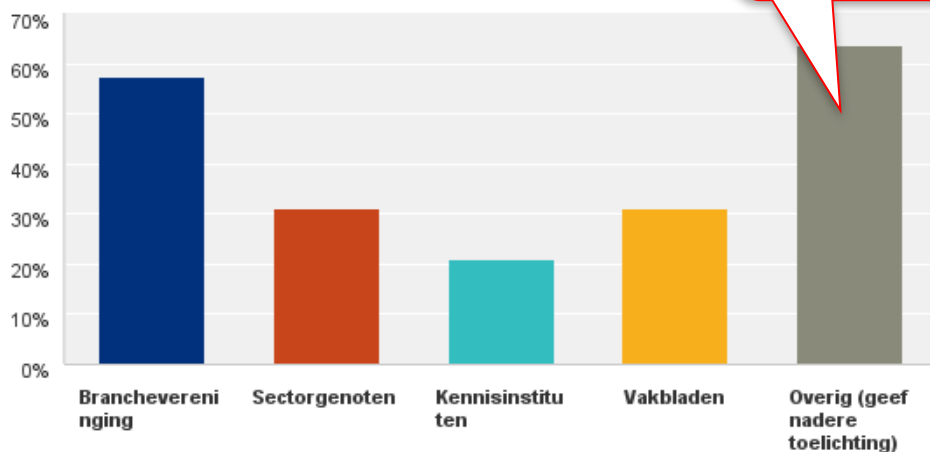
Q16 In hoeverre is uw bedrijf al bekend met de maatregelen die uit de EPK pilot naar voren komen?

Beantwoord: 90 Overgeslagen: 13

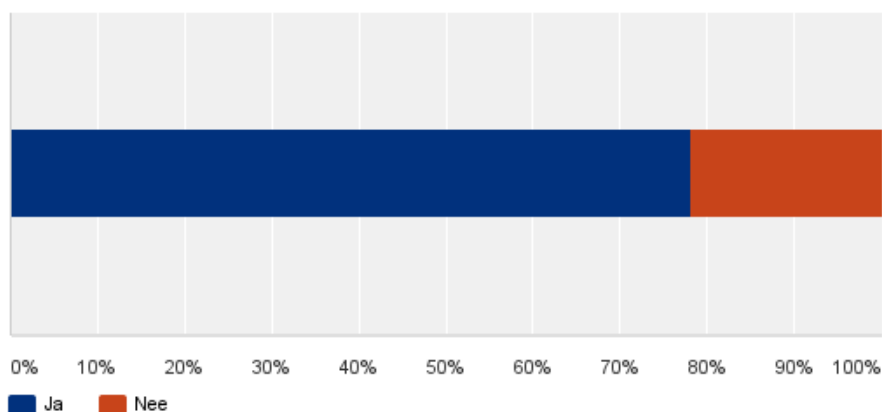
Q17 Hoe komt u aan kennis over energiebesparing?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

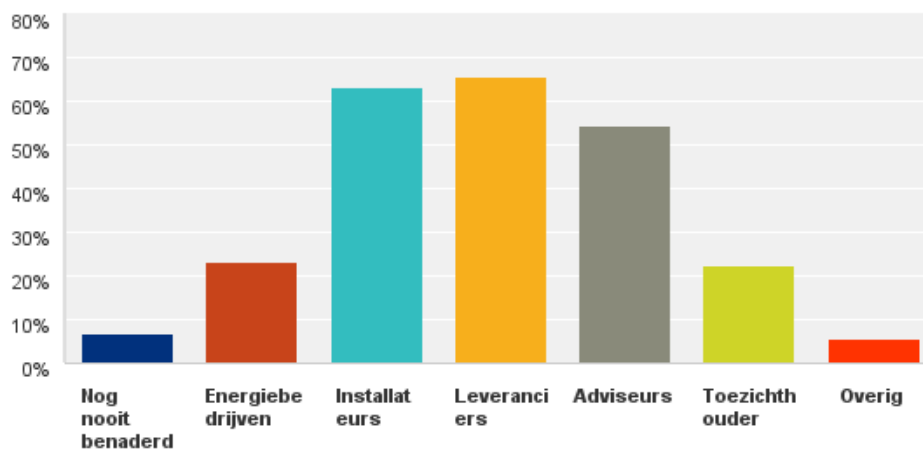
Q18 Willen sectorgenoten kennis met u delen?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

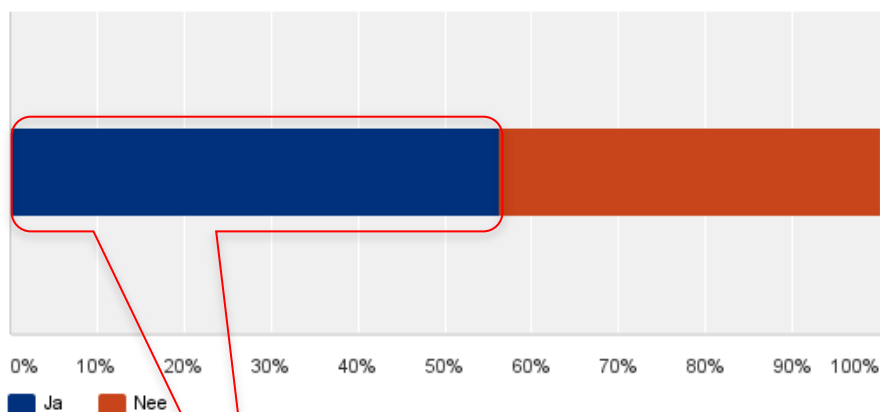
Q19 Door welke partijen bent u in het verleden benaderd over mogelijkheden voor energiebesparing?

Beantwoord: 90 Overgeslagen: 13

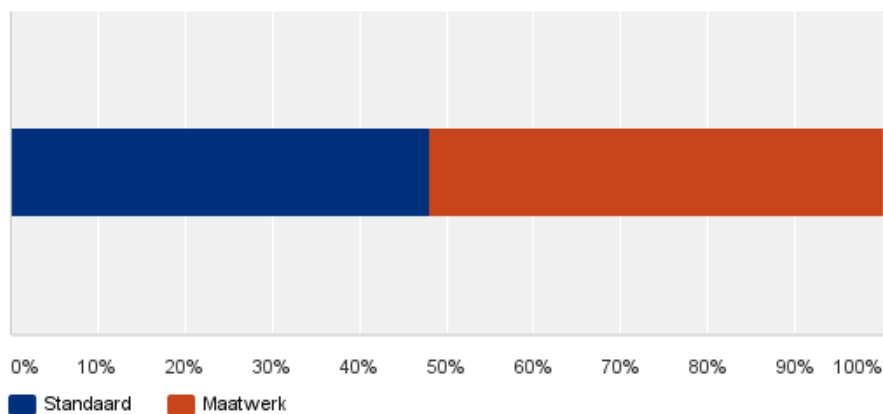
Q20 Is in het kader van de EPK Pilot voor uw bedrijf een energiescan/advies opgesteld?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

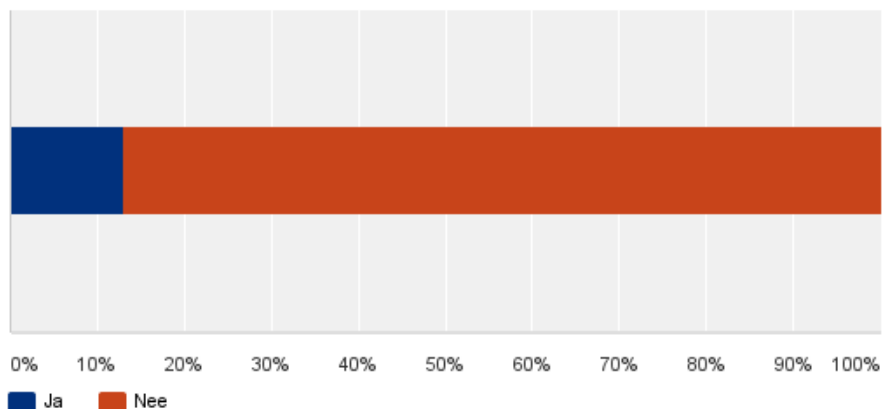
Q21 Bevat het uitgebrachte energieadvies standaard maatregelen of is maatwerk nodig?

Beantwoord: 54 Overgeslagen: 49

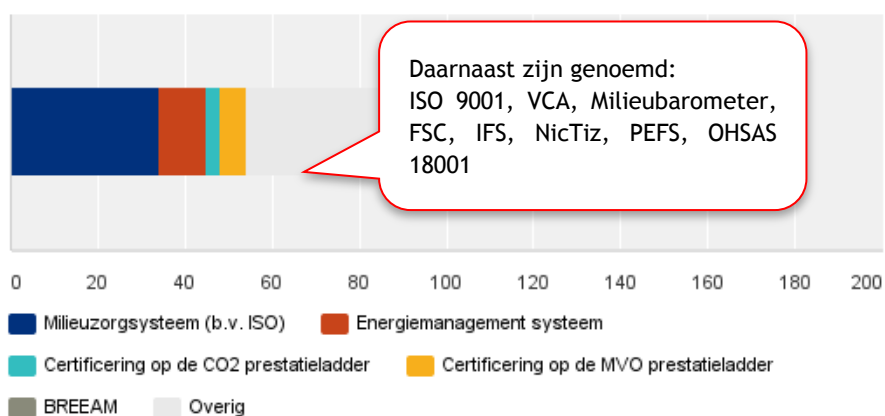
Q22 Is het noodzakelijk uw productieproces langere tijd (meer dan 1 dag) stil te leggen voor implementatie van de geadviseerde maatregelen?

Beantwoord: 84 Overgeslagen: 19

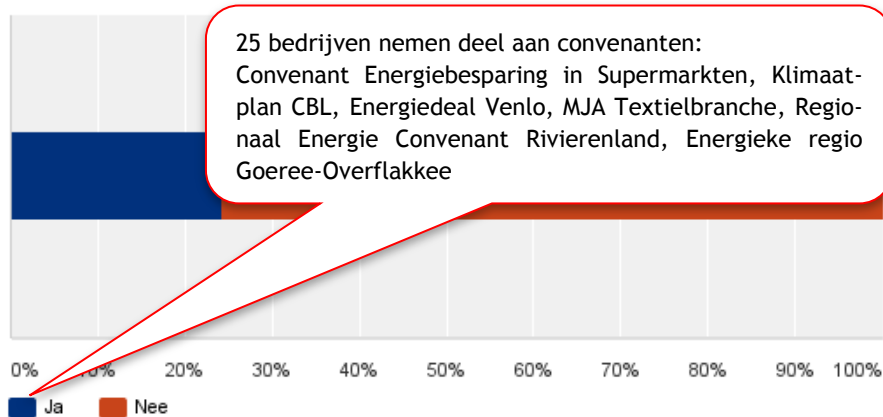
Q23 Over welke van de volgende systemen/certificering beschikt uw bedrijf (meerdere antwoorden mogelijk)?

Beantwoord: 97 Overgeslagen: 6

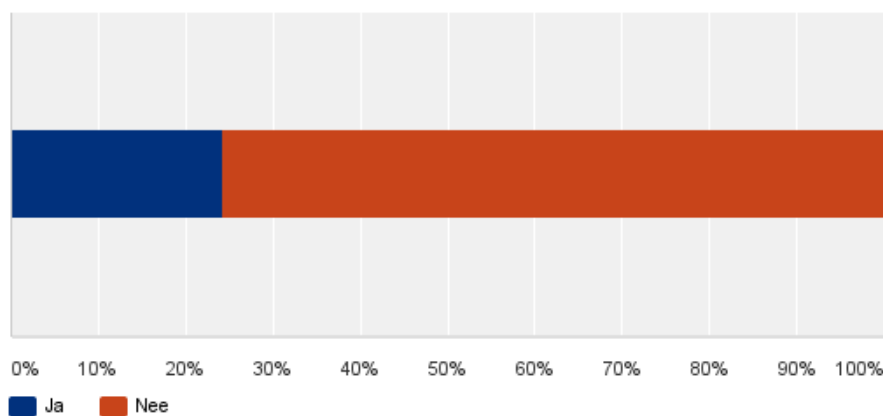
Q24 Neemt uw bedrijf deel aan een energie- of duurzaamheidsconvenant?

Beantwoord: 103 Overgeslagen: 0

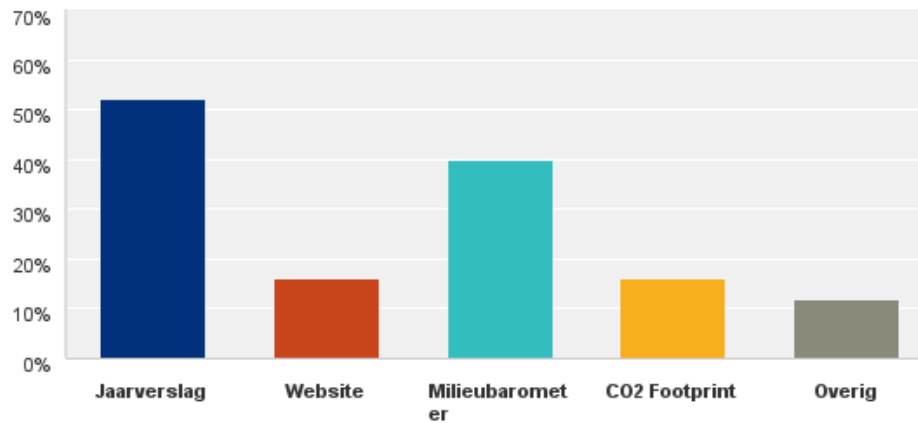
Q26 Publiceert uw bedrijf jaarlijkse prestaties op gebied van energie- en/of milieuprestaties?

Beantwoord: 103 Overgeslagen: 0

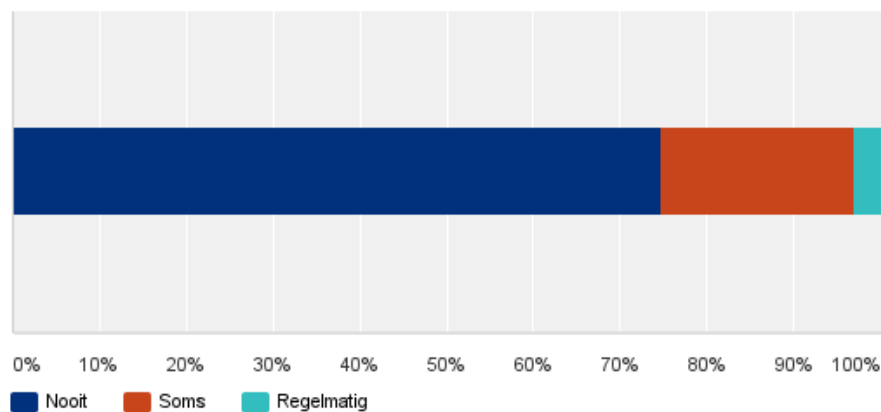
Q27 In welke vorm publiciteert uw bedrijf jaarlijkse prestaties op gebied van energie-en/of milieu?

Beantwoord: 25 Overgeslagen: 78

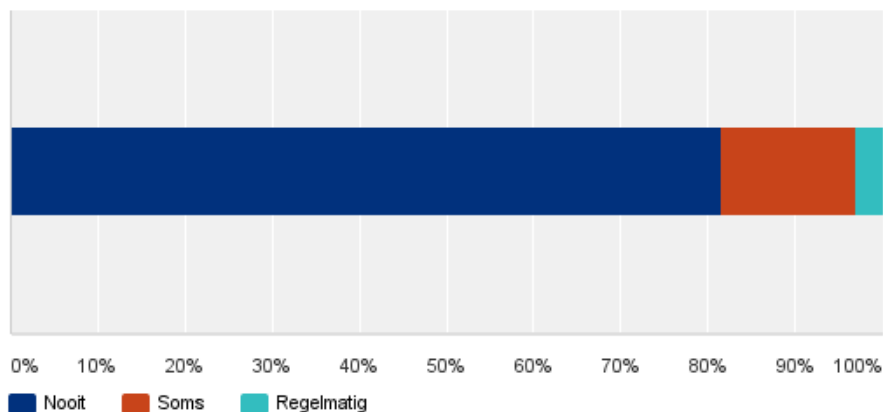
Q28 Vragen uw klanten om inzicht in de energiestatistiek van uw bedrijf?

Beantwoord: 103 Overgeslagen: 0

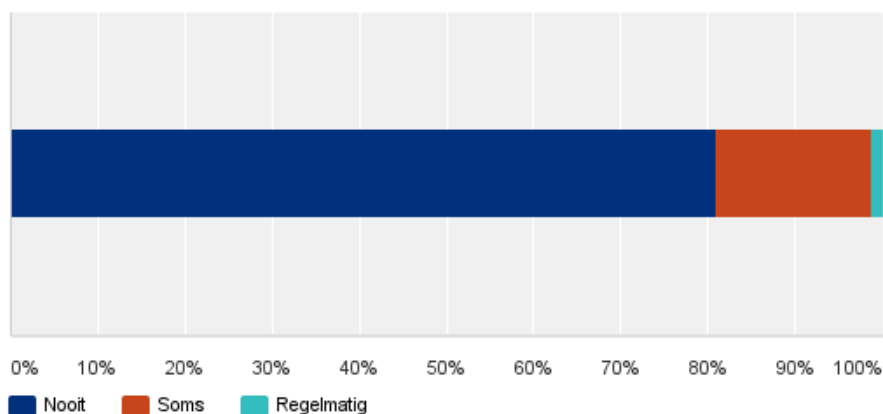
Q29 Ervaart uw bedrijf druk vanuit NGO's en/of (social) media om inzicht te geven in de energieprestaties van uw bedrijf?

Beantwoord: 98 Overgeslagen: 5

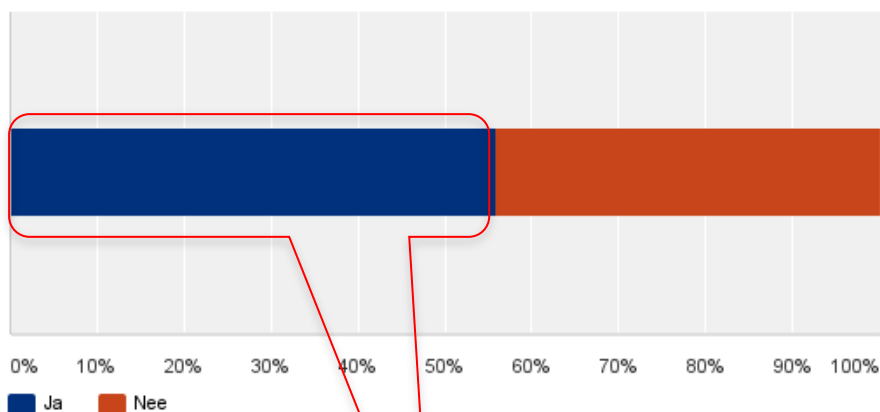
Q30 Ervaart u druk vanuit uw sectorgenoten om te investeren in energiemaatregelen binnen uw bedrijf?

Beantwoord: 84 Overgeslagen: 19

Q31 Bevat uw EPK pilot instrument meerdere certificatie-niveau's (bijvoorbeeld brons | zilver | goud)

Beantwoord: 100 Overgeslagen: 3

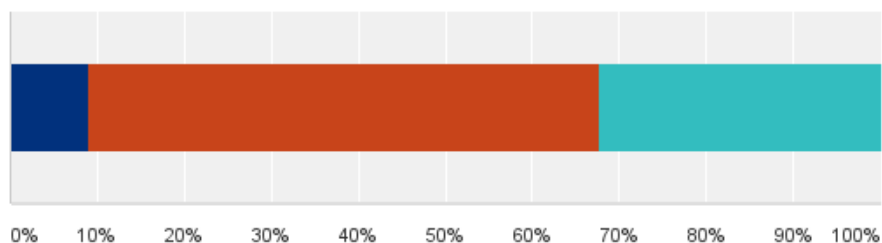
Q32 Hoeveel inspanningen moet u verrichten om het eerste certificatie-niveau (b.v. brons) uit de EPK te behalen?

Beantwoord: 57 Overgeslagen: 46

Q33 Hoeveel inspanningen moet u verrichten om alle geadviseerde maatregelen uit de EPK te implementeren?

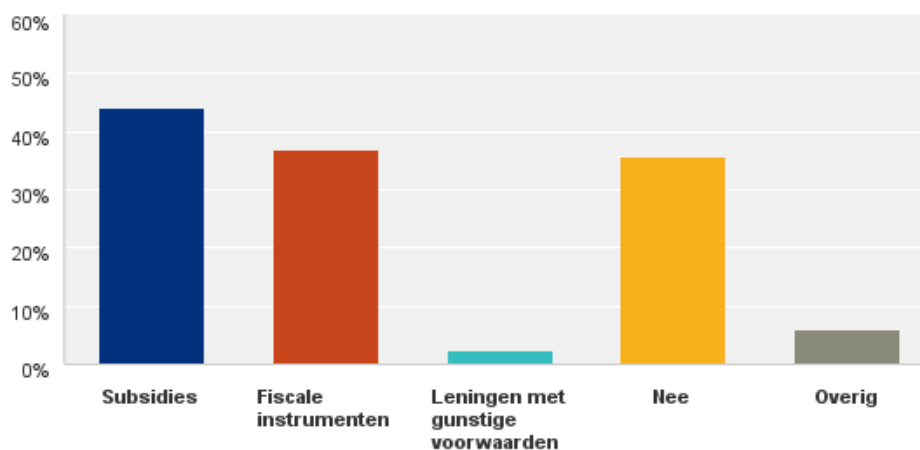
Beantwoord: 99 Overgeslagen: 4

- Geen inspanningen: Met maatregelen die ik in mijn bedrijf reeds heb geïmplementeerd voldoe...
- Geringe inspanningen: Met geringe extra investeringen voldoet mijn bedrijf aan de EPK
- Grote inspanningen: Mijn bedrijf moet forse investeringen doen om te kunnen voldoen aan de...

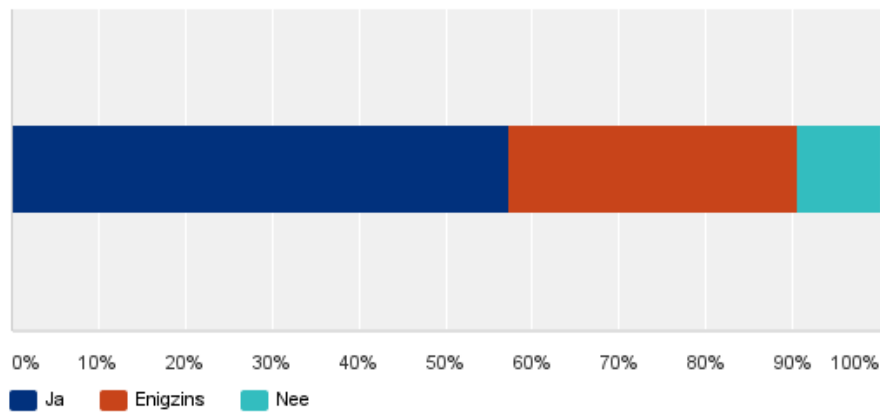
Q34 Heeft uw bedrijf in het verleden voor de financiering van energiebesparing gebruik van gemaakt van één van onderstaande instrumenten?

Beantwoord: 84 Overgeslagen: 19

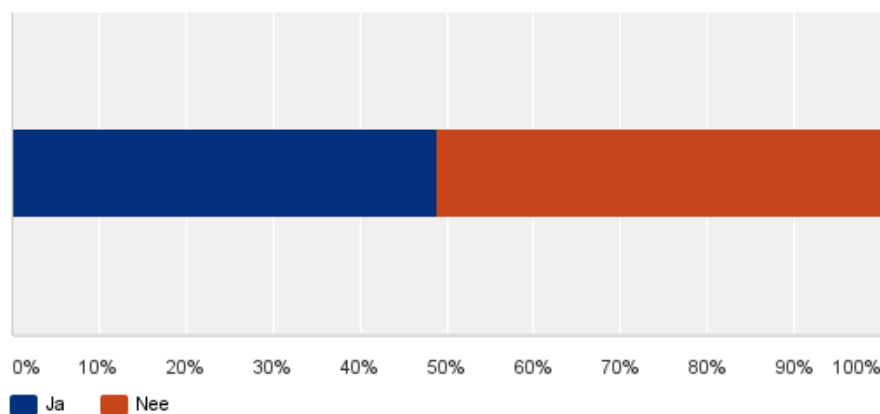
Q35 Is door deelname aan de EPK pilot uw kennis over energiebesparing vergroot?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

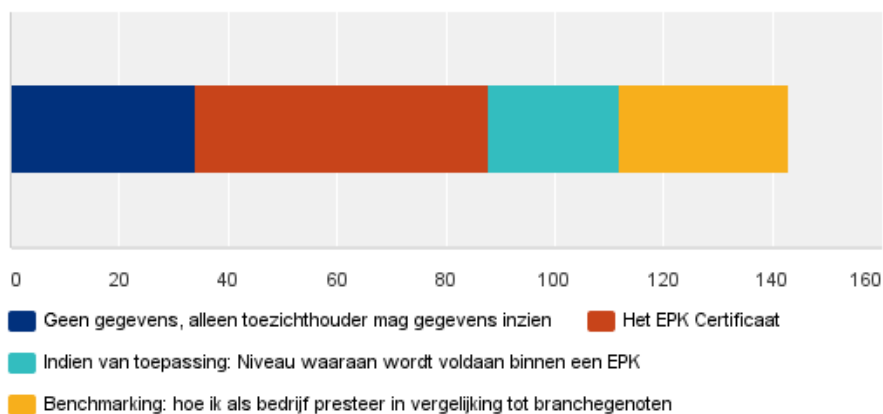
Q36 Wordt uw EPK onderdeel van een breder managementsysteem bijvoorbeeld een Arbo- of milieuzorgsysteem?

Beantwoord: 84 Overgeslagen: 19

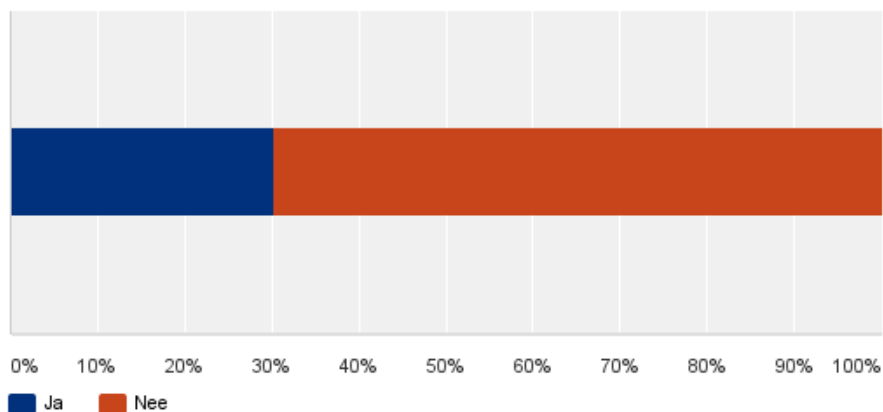
Q37 Welke gegevens mogen wat u betreft gepubliceerd worden (meerdere antwoorden mogelijk)?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

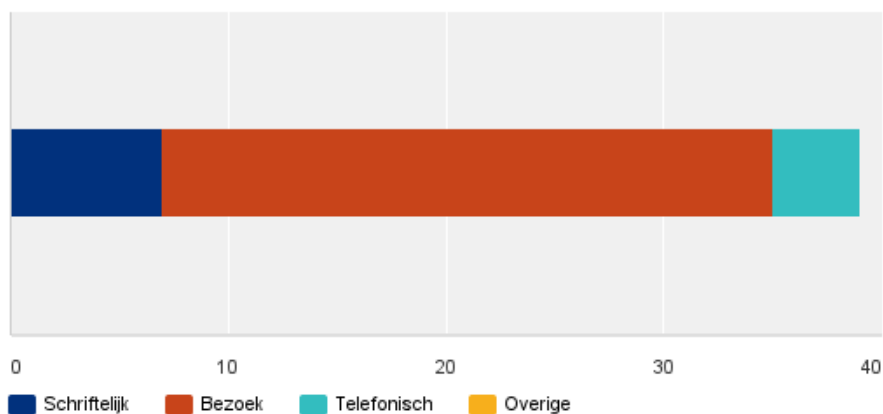
Q38 Heeft de toezichthouder (milieu-inspectie) in het verleden contact met uw bedrijf opgenomen rond energiebesparing?

Beantwoord: 96 Overgeslagen: 7

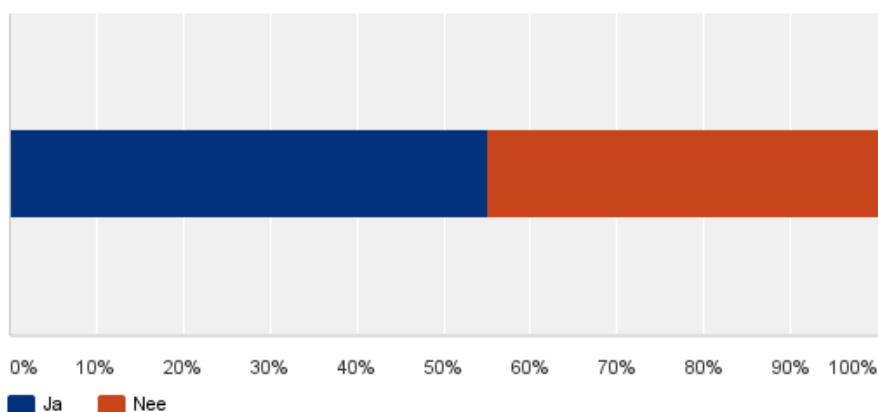
Q39 Op welke manier heeft de toezichthouder contact opgenomen (meerdere antwoorden mogelijk)?

Beantwoord: 29 Overgeslagen: 74

Q40 Heeft uw bedrijf regelmatig contact met de toezichthouder rond andere milieuvergunningsaspecten?

Beantwoord: 98 Overgeslagen: 5

Bijlage 3: Enquêtevragen toezichthouders

Welkom bij Vragenlijst 'Evaluatie van de EPK-pilotprojecten'

Hartelijk dank voor uw deelname aan deze enquête.

Uw gegevens zullen anoniem worden verwerkt in het eindrapport.

Evaluatiemodel

De effectieve werking van de verschillende EPK-pilotprojecten wordt door ons geëvalueerd. Dat doen we op basis van deze enquête en de rapportages die de pilotprojecttrekkers opstellen. Deze enquête bevat een reeks vragen om de drijfveren voor het gebruik van de EPK vanuit de toezichthouders te onderzoeken. Naast deze vragenlijst wordt een aparte enquête verstuurd naar de bedrijven die deelnemen aan de EPK-pilotprojecten.

Algemene Vragen

1. Aan welk EPK-pilotproject neemt u deel?
 - MKB-pilotproject 'Energiewinst in de regio'
 - Grafische industrie
 - Zorg
 - Industriële bakkerijen
 - Bedrijventerreinen Limburg
 - Autoschadeherstelbedrijven
 - Metaalunie | Focwa
 - Textielverzorging
 - Supermarktbranche

2. In welke regio zit uw pilotproject?
 - Rivierenland
 - Goeree-Overflakkee / Zeeland
 - Utrecht
 - Provincie Overijssel
 - Noord-Limburg

3. Geeft de EPK voldoende informatie voor de toezichthouder om te controleren of aan het criterium 'te-rugverdiendtijd' uit de Wm wordt voldaan?
 - Ja
 - Nee

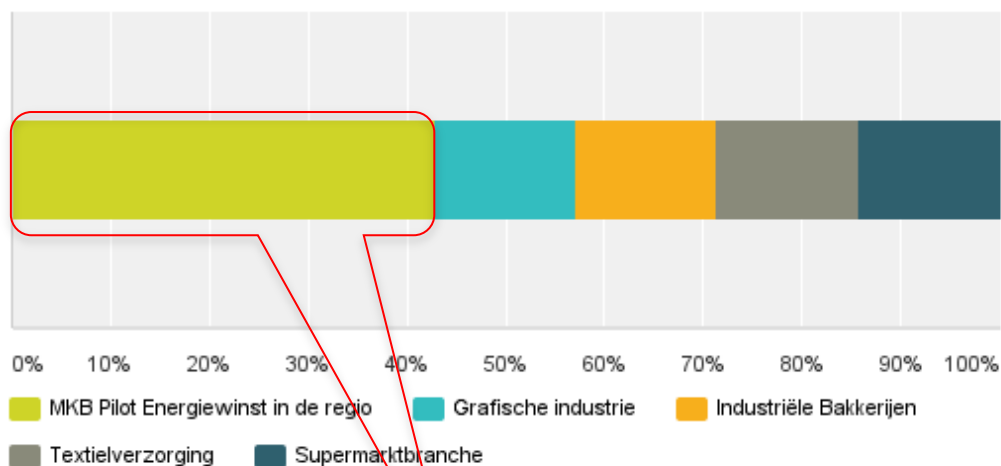
4. Wat is de belangrijkste ontbrekende informatie?
 -

5. Welke informatie moet een bedrijf laten zien om het bevoegd gezag te overtuigen dat het voldoet aan de Wet milieubeheer? (meer dan één antwoord toegestaan)
- Overzicht van totaal energiegebruik per energiedrager
 - Overzicht van het energiegebruik per FTE, m² et cetera
 - Overzicht van de maatregelen die zijn geïmplementeerd
 - Overzicht van nog uit te voeren maatregelen
6. Welk bewijs wilt u ontvangen om te kunnen beoordelen of maatregelen daadwerkelijk zijn geïmplementeerd?
-
7. Hoe vaak moet een EPK-certificaat worden vernieuwd?
- Jaarlijks
 - Na 2 jaar
 - Na 3 jaar
 - Na 4 jaar
 - Na 5 jaar

Bijlage 4: Resultaten enquête toezichthouders

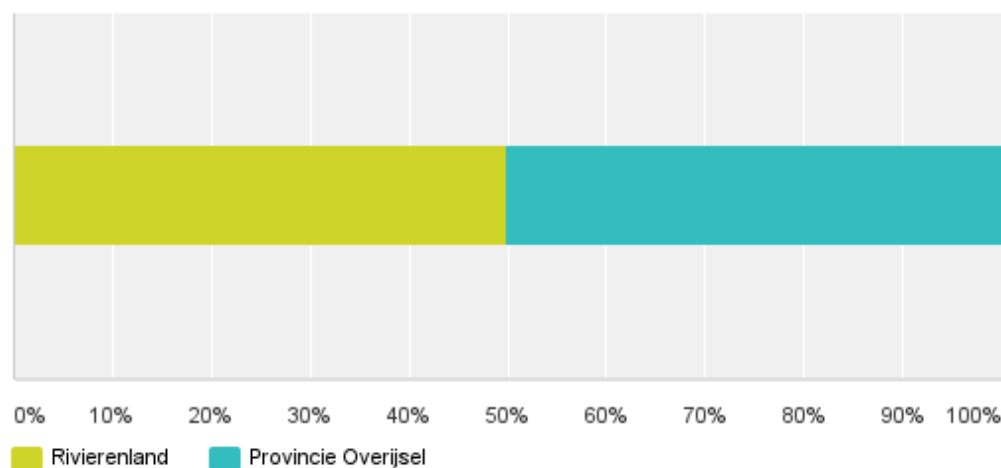
Q1 Aan welke EPK pilot neemt u deel?

Beantwoord: 7 Overgeslagen: 0

Q2 In welke regio zit uw pilot?

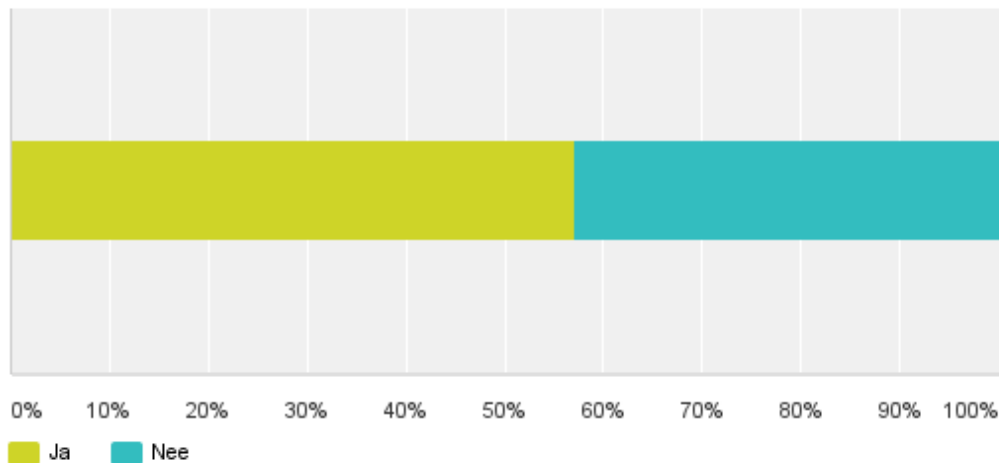
Beantwoord: 4 Overgeslagen: 3

Opmerking bij bovenstaande twee figuren: er wordt hier gevraagd naar pilots. Hiermee worden de EPK-pilotprojecten bedoeld.

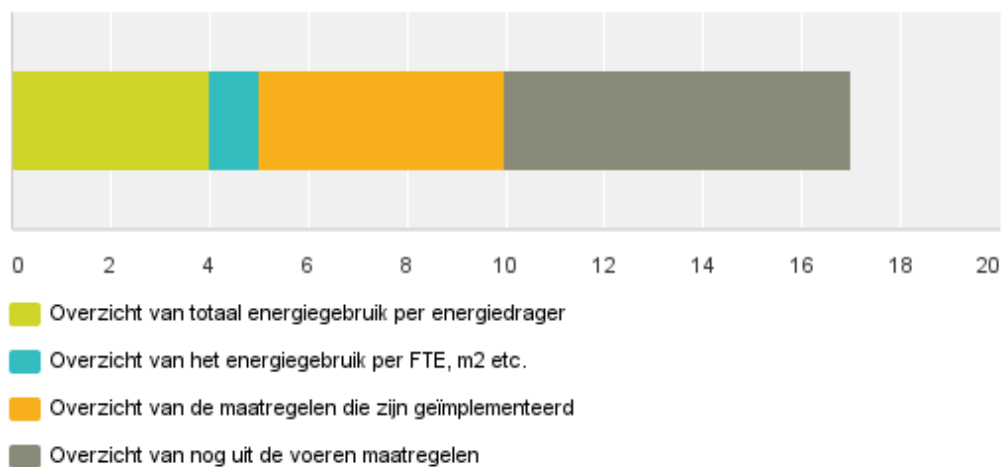
Q3 Geeft de EPK voldoende informatie voor de toezichthouder om te controleren of aan het criterium 'terugverdientijd' uit de WmB wordt voldaan?

Beantwoord: 7 Overgeslagen: 0

Q5 Welke informatie moet een bedrijf laten zien om het bevoegd gezag te overtuigen dat het voldoet aan de Wet Milieubeheer? (meer dan één antwoord toegestaan)

Beantwoord: 7 Overgeslagen: 0

Welk bewijs wilt u ontvangen om te kunnen beoordelen of maatregelen daadwerkelijk zijn geïmplementeerd?

Rapportage door gecertificeerde adviseur, fotomateriaal en/of opdrachtverlening, indien van toepassing. Mogelijk historisch energiegebruik.

Aantal opties:

1. Beoordeling door gecertificeerde onafhankelijke adviseur (daarna geen controle meer hierop)
2. Planning met implementatie van maatregelen en onderbouwing waarom welke maatregel wordt toegepast door bedrijf (steekproefcontrole)
3. Monitoring gebruik op jaarbasis (reguliere controle)

Installatiegegevens, rekeningen, testcertificaten, foto's voor en na situatie

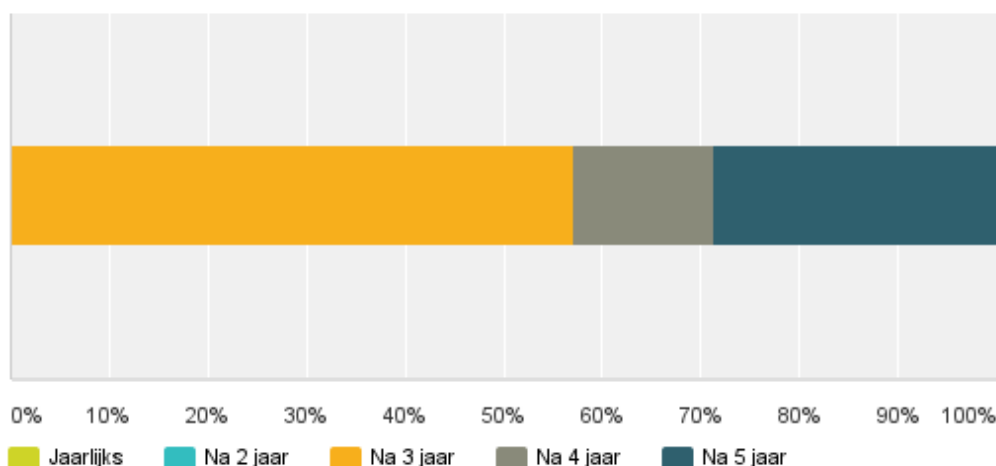
Afschrift EPK met daarin de getroffen maatregelen

Een gecertificeerde keuring waaruit blijkt dat alle wettelijke maatregelen zijn genomen

Normaliter voeren wij een nacontrole uit waarin we zelf kijken of een maatregel genomen is. Voor sommige maatregelen kan ook schriftelijk bewijs voldoende zijn. Als de vraag is welke mate van borging wij willen zien om dermate veel vertrouwen in een EPK-certificaat te hebben dat wij het niet langer nodig vinden om te controleren op energiegebied, hangt dit af van de wijze van implementeren van de borging binnen de EPK-systematiek. Voorlopig ben ik nog van mening dat het minimaal noodzakelijk is dat een bedrijf bezocht is door een geaccrediteerde auditor die akkoord gaat met het afgeven van het certificaat. Ik sluit niet uit dat mijn mening hierover nog verandert naarmate het project verder vordert.

Q7 Hoe vaak moet een EPK certificaat worden vernieuwd?

Beantwoord: 7 Overgeslagen: 0

Bijlage 5: Lijst geïnterviewden

Pilotprojecttrekkers/-bedrijven

Pilotproject	Bedrijf/organisatie	Naam geïnterviewde
Supermarkten	Energy Experts International B.V.	Michiel Steerneman
Textielverzorging	Federatie Textielbeheer Nederland	Frank Aarts
Grafische industrie	Energy Experts International B.V.	Michiel Steerneman
Industriële bakkerijen	De Kleijn Energy Consultants	Bram van As
Industriële bakkerijen	Project Techniek	Mark de Leeuw
Autoschadeherstel	Jacobs Energie Advies	Hein Jacobs
Metaalunie/Focwa	Koninklijke Metaalunie	Gerard Wyfker
Metaalunie/Focwa	Stichting Adviescentrum Metaal SAM	Jeannette Levels-Vermeer
Zorginstellingen	Milieu Platform Zorgsector	Adriaan van Engelen
Zorginstellingen	Van Beek Ingenieurs	Erik Deliege
Bedrijventerreinen	Driven by Values BV	Peter Mertens
MKB Combi	MKB-Nederland	Martin Kloet
MKB Combi Overijssel	Creative Change	Theo Visser
MKB Combi Utrecht	SAM BV	Robert Brouns
MKB Combi Rivierenland	MKB Energieadvies	Stefan van Tongeren
MKB Combi Zeeland	Stichting Energieke Regio	Leon Blokland
MKB Combi Noord-Limburg	Milicon	Mat Schatorjé

Toezichthouders

Pilotproject	Organisatie	Naam geïnterviewde
Autoschadeherstel	Omgevingsdienst West-Brabant	Ad Clarijs
Bedrijventerreinen	RUD Zuid-Limburg	Michael Lezer
Grafische industrie	DCMR Milieudienst Rijnmond	Willem de Neve
Metaalunie/Focwa	DCMR Milieudienst Rijnmond	Hans Knippels Jelle Kramer Christian de Laat
Supermarkten	Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied	Patrick Teunissen
Zorg	Omgevingsdienst Regio Utrecht	Erwin Mikkers

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Slachthuisstraat 71 | 6041 CB Roermond
Postbus 965 | 6040 AZ Roermond
T +31 (0) 88 042 42 42
F +31 (0) 88 602 90 23
E klantcontact@rvo.nl
www.rvo.nl

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van
Infrastructuur en Milieu, het ministerie van Economische Zaken en het
ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | mei 2016

Publicatienummer: RVO-074-1601/RP-DUZA

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) stimuleert duurzaam,
agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het
vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving.
RVO.nl werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie.
RVO.nl is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken.